

Oteto detinjstvo

Iskustva
dece
u ratu

Priština, 2022

abazja besa 20.08/85—04.05/99
abazibra jasmine 10.03/85—05.05/99
abdullahu mirsad 03.01/81—24.12/98
abdylnexhiti bekar 03.05/82—26.05/99
ademaj kreshnik 16.11/82—11.05/99
ademi bekim 06.05/81—27.04/99
ademi baki 01.01/99—25.03/99
ademi esat 15.07/85—30.04/99
ademi besnik 15.11/84—09.01/99
ademi jetullah 10.06/84—01.05/99
ademi ragip 12.10/82—25.03/99
ademi mazlam 01.08/82—27.04/99
ademi bujar 25.05/82—31.03/99
ademi gani 15.09/83—24.09/98
ademi burim 18.11/81—24.09/98
ademi fatmir 01.11/81—24.09/98
agaj leutrin 22.02/96—05.06/98
agushi naim 27.03/85—28.05/90
agushi urim 01.01/83—13.04/99
agushi xhemajl 17.10/81—18.09/98
ahmetaj adur 26.10/98—13.05/99
ahmetaj rinor 15.03/97—13.05/99
ahmetaj florentina 20.10/97—13.05/99
ahmetaj leotrim 05.09/92—13.05/99
ahmetaj besra 18.12/95—13.05/99
ahmetaj abresha 18.04/92—13.05/99
ahmetaj arbnor 05.12/94—13.05/99
ahmetaj arbnore 18.08/83—13.05/99
ahmetaj saranda 01.11/85—13.05/99
ahmetaj valon 12.10/83—13.05/99
ahmetaj vloria 17.09/86—13.05/99
ahmetaj arben 01.01/92—13.05/99
ahmetaj egzon 10.10/91—13.05/99
ahmetaj agon 12.09—18.05/99
ahmetaj lirdon 01.05/82—27.04/99
ahmeti abedin 09.09—30.03/99
ahmeti alban 12.12/81—25.07/98
ahmeti besim 10.07/81—30.03/99
ahmeti safet 10.07/83—30.03/99
ahmeti tafil 01.07/81—30.03/99
ahmeti elufje 20.02/88—11.09/98
ahmeti xhufe 28.09/90—11.09/98
ahmeti leotrim 26.02/91—11.09/98
ahmeti vojica 05.09/93—11.09/98
ahmeti elhami 20.01/82—28.02/98
ahmeti jeton 06.08/88—22.05/99
ahmeti shvedit 10.05/82—02.05/99
ajeti nederim 20.10/86—03.02.00
ajeti feni 21.05/83—15.04/99
ajup hachim 17.09/81—17.07/98
alijaj agron 20.10/82—27.04/99
alijaj filloreta 14.04/84—14.04/99
alijaj batmame 05.11/82—14.04/99
alijaj ali 27.03/87—26.03/99
alijaj arben 27.05/84—26.03/99
alijahaj leonard 17.06/93—07.04/99
aliumaj 30.07/88—28.04/99
aliru burim 12.06/82—01.05/99
aluka avdyt 01.01/82—05.04/99
aslanaj liron 15.11/96—23.09/98
aslanaj vloria 04.12/98—03.04/99
aslanli abulana 01.01/98—26.08/98
aslanli antiona 01.01/97—26.08/98
aslanli xhafer 01.95—26.08/98
aslanli shpehit 01.93—26.08/98
aslanli jetun 01.01/91—26.08/98
aslanli ejup 11.07/88—26.08/98
aslanli lumirje 01.01/86—26.08/98
aslanli burim 23.06/85—26.08/98
avdjia kenan 21.03/82—27.04/99
avduj zepnete 16.02/98—29.04/99
avduhalaj gëzim 24.04/84—01.04/99
avduhalu ymer 04.06/82—27.04/99
avdyli vojica 09.06/85—16.07/98
avdyli bajrush 01.02/83—27.04/99
avdyli sherife 15.07/82—17.06/99
aza syl 08.02/84—17.06/99
azemi kujtim 03.06/85—16.06/99
bafitaj kasirot 24.11/83—16.04/99
bajraktari kreshnik 22.05/83—14.05/99
bajrami lerdion 01.12/95—14.04/99
bajrami kaltrina 06.05/88—06.05/99
bajrami naser 27.03/84—19.09/98
bajrami islan 26.10/84—30.04/99
bajrami driton 01.01/83—30.04/99
bajrami lulezim 16.03/82—27.05/99
bajrami ramadan 01.01/82—27.04/99
bajrami shpresa 07.10/81—17.04/99
bajselmajan besart 25.11/88—03.05/99
bala nita 01.01/94—12.06/99
bala rina 01.01/92—12.06/99
bala agon 25.01/93—12.06/99
bala dardane 14.09/88—12.06/99
bala hajri 06.08/86—12.06/99
baskata lirim 24.03/84—26.03/99
batusha bishar 15.08/82—26.03/99
batusha visar 19.07/83—26.03/99
batusha bekim 31.03/81—26.03/99
bazaj sokol 01.04/85—15.05/99
bazaj smaji 30.08/80—05.03/98
begu fitim 27.07/81—15.04/99
behrami edona 28.11/93—28.03/99
behrami ardian 10.10/89—28.03/99
behrami gadaf 24.06/88—13.05/99
behrami jeton 23.11/82—18.04/99
behrami burim 27.10/82—22.05/99
bejta burim 15.04/82—19.05/98
beki pajtim 20.12/90—05.06/99
beki fidan 01.01/82—24.09/98
bekaj kujtim 05.08/83—27.04/99
bekaj armen 06.06/82—27.04/99
bekaj dritan 13.02/82—27.04/99
beqiraj arilinda 11.09/92—11.06/98
beqiraj arsin 09.07/82—27.04/99
beqiri shkëlzen 21.01/99—28.04/99
beqiri cilirimat 02.06/98—23.09/99
beqiri halim 24.07/85—15.01/99
beqiri ibadete 07.09/84—30.05/99

beqiri hasan 01.07/83—12.05/99
belir tifi 22.09/82—01.05/99
bekuri bektur 13.01/82—10.05/99
bekuri besime 01.01/82—01.05/99
berisha zejnuje 01.12/88—01.05/99
berisha elhame 02.10/98—02.04/99
berisha lezha 17.07/97—02.04/99
berisha shkurtesa 30.05/95—02.04/99
berisha naima 05.01/93—02.04/99
berisha adnela 30.10/90—02.04/99
berisha valdina 18.12/91—02.04/99
berisha valdina 05.06/90—02.04/99
berisha shpirtan 09.09/87—02.04/99
berisha athdhetar 02.07/98—02.04/99
berisha shkurtes 03.05/98—02.04/99
berisha ahlema 19.01/98—02.04/99
berisha valon 31.12/86—02.04/99
berisha eron 01.05/96—26.03/99
berisha ismet 09.09/96—26.03/99
berisha redon 23.05/97—26.03/99
berisha alian 06.01/89—26.03/99
berisha berolinda 26.11/85—26.03/99
berisha majlinda 26.05/83—26.03/99
berisha doretina 03.02/96—26.03/99
berisha edon 01.10/86—26.03/99
berisha vlorian 01.01/82—26.03/99
berisha grigor 01.91/96—12.08/99
berisha genc 09.01/95—26.03/99
berisha nedit 22.09/89—26.03/99
berisha hanusha 28.12/87—26.03/99
berisha marit 18.11/86—26.03/99
berisha nana 11.05/85—26.03/99
berisha arta 14.07/81—26.03/99
berisha dritan 20.02/86—26.03/99
berisha dafina 27.03/83—26.03/99
berisha kushtrim 20.05/87—26.03/99
berisha sherine 05.02/82—26.03/99
berisha besim 04.12/87—18.04/99
berisha famur 21.12/86—18.04/99
berisha dajur 29.03/84—18.04/99
berisha feni 11.12/82—18.06/99
berisha shpejtim 20.09/98—16.01/99
berisha berat 16.09/89—04.06/99
berisha esad 01.01/87—01.05/99
berisha elvis 01.01/82—01.05/99
berisha shvat 01.01/86—01.07/98
berisha kreshnik 18.07/86—02.05/99
berisha besnik 01.01/86—20.04/99
berisha shkëlzen 15.04/84—14.08/98
berisha elhasan 28.11/83—27.04/99
berisha dritan 23.09/83—30.03/99
berisha blerim 14.02/83—08.10/98
berisha agron 16.06/82—19.05/98
berisha partiz 16.11/82—01.06/99
berisha liri 27.11/81—10.05/99
berisha aron 08.11/81—16.05/99
berisha agron 12.06/83—02.07/99
berisha maksut 17.09/81—13.07/99
bezeraj syl 25.11/81—15.04/99
bilali anar 12.04/82—30.04/99
bilali sefidin 01.12/81—30.04/99
bisimi lujtija 01.11/83—27.03/99
blagovjez srecko 22.05/83—02.09/98
blakori labinot 02.09/84—06.05/99
bogujevi nara 02.04/84—28.03/99
bogujevi shpend 08.09/86—28.03/99
bogujevi shpejtim 13.04/89—28.03/99
bojaj egzon 12.07/89—04.04/99
bojaj kreshnik 12.07/85—11.05/99
bojaj elhasan 06.06/82—11.05/99
boletini besart 01.03/86—06.04/99
borcinaj valon 16.01/84—04.04/99
bo anik nemanja 05.05/82—18.07/98
brahaj fali 26.11/82—25.09/98
brahimaj fidan 01.01/83—14.04/00
brahimi arsin 15.02/85—23.09/98
brava sud 11.03/83—22.05/99
brudar julija 05.10/89—30.04/99
bujupi emine 20.08/88—28.08/98
bunajko bekim 31.05/83—31.03/99
buzhala baraj 16.10/80—18.07/98
bytyqkashi nehat 27.08/84—21.04/99
bytyqj altion 02.01/97—25.03/99
bytyqj kujtim 14.12/92—08.01/99
bytyqj bahnje 02.11/86—04.09/98
bytyqj faton 12.01/85—01.04/99
bytyqj kujtim 01.01/83—15.10/98
bytyqj elmarze 24.10/82—04.09/98
bytyqj enver 17.10/82—15.10/98
bytyqj hasan 09.05/81—16.04/99
beka diona 01.05/97—02.04/99
baka delvina 05.10/91—02.04/99
baka dalina 13.09/85—02.04/99
baki ar 12.04/82—13.04/99
cakaj arber 01.07/87—09.06/99
caraku hasan 15.11/87—17.04/99
caraku besart 09.09/86—17.04/99
coli beat 04.03/82—10.04/99
cabrati fali 01.01/82—21.05/99
callakaj xyfe 01.01/82—28.08/98
caltia jahja 13.04/82—15.04/99
dacic senad 01.01/83—25.03/99
dajkaj përparim 13.06/89—13.05/99
dajkaj shkurte 11.05/82—13.05/99
dana labinot 12.02/82—10.05/99
dani shpajtonje 02.12/98—11.04/99
dautaj besart 10.09/85—29.05/98
dauti sinan 17.06/90—12.04/99
dauti fidan 28.01/83—25.03/99
dedaj linton 28.08/83—27.04/99
dedaj nikolte 27.12/81—27.04/99
delijaj gani 01.01/82—10.08/98
deliu jeton 20.09/88—26.09/98
deliu menduhije 16.05/94—26.09/98
deliu diturije 17.08/98—19.11/98
deliu antiona 02.06/84—26.09/98
deliu mihane 05.02/82—26.09/98
deliu donat 12.08/91—26.09/98

deliu gentiana 07.05/90—26.09/98
deliu valmir 21.10/86—26.09/98
deliu bleart 17.03/97—03.04/99
deliu hulver 25.02/87—03.04/99
deliu selim 16.11/83—20.04/99
deliu pakize 20.04/83—23.04/99
deliu bastri 30.05/81—30.04/99
demaç emral 01.05/98—25.04/99
demaku driton 03.05/82—17.05/99
demirovic d emila 15.03/83—01.07/99
demjahja argjent 04.07/93—02.04/99
dervishaj enver 01.01/82—15.03/99
dervishaj burhan 21.12/80—14.10/98
dibrani fitim 21.10/98—22.02/99
dibrani sherife 23.03/83—15.05/99
dallavallay buron 04.12/82—25.03/99
dimitre dragan 01.09/95—11.05/99
dina naim 01.07/83—26.03/99
dinaj besmir 26.05/91—02.04/99
dobra liridon 03.01/84—28.03/99
domi ylrika 18.08/82—07.05/99
durakj lulezim 20.11/82—11.04/99
duraku ajet 01.01/83—26.03/99
duraku berat 18.03/82—26.03/99
duraku jeton 17.11/81—26.03/99
duraku jehona 15.10/91—06.05/99
durqij agron 01.10/86—12.08/99
durqij albion 11.11/96—28.03/99
durqij mimosa 25.08/94—28.03/99
durqij arber 01.10/91—28.03/99
durqij dafina 18.11/89—28.03/99
duzhmani agron 20.04/82—07.05/99
dyrovani hazir 01.07/83—21.04/99
dyrovani nuredin 28.08/82—01.05/99
elazar nahi 27.04/81—29.03/99
elazar genc 25.05/83—04.04/99
elmazi mensur 29.06/81—27.03/99
elshani nederim 01.01/88—17.04/99
elshani kujtim 01.01/84—17.04/99
elshani donjeta 11.07/90—17.05/99
elshani shmesi 03.03/82—24.10/98
elshani burim 28.08/81—29.03/99
elshani shhejrie 25.08/81—05.06/99
elshani arben 20.04/81—14.04/99
emërillahu uran 27.11/89—01.06/99
emrullahu muhamet 20.11/88—17.10/99
fazliu fazli 06.05/82—14.04/99
feka refki 01.01/89—05.07/99
feka hajdin 07.09/82—12.04/99
feka samir 20.12/81—20.04/99
ferizati nahi 22.06/91—30.03/99
ferizi nazif 08.09/84—30.04/99
ferizi rahim 28.09/81—30.04/99
ferizi gëzim 12.09/82—28.05/99
fetahu blerim 01.05/84—31.03/99
fetahu remzi 01.01/83—03.04/99
fetoshi ardan 24.05/83—25.03/99
fondaj ramadan 01.01/87—21.10/99
fondaj arban 28.11/81—15.04/99
franca sheqir 22.06/83—12.04/99
frokro marjan 13.03/84—08.07/99
galloperi burim 25.09/84—28.03/99
galloperi nuri 19.03/82—28.03/99
gashani fatmir 09.09/82—30.04/99
gashi safet 11.05/89—01.03/99
gashi jeton 11.04/82—31.03/99
gashi lulezim 01.01/81—23.09/98
gashi salih 14.02/82—05.07/98
gashi garmend 01.01/82—06.03/98
gashi makfietre 01.01/85—06.03/98
gashi serbeze 08.06/81—12.04/99
gashi aron 01.01/82—07.05/99
gashi arben 10.10/82—15.04/99
gashi afrim 01.10/86—26.03/99
gashi bashkim 27.11/82—15.04/99
gashi liri 31.08/97—08.06/99
gashi agron 10.11/82—12.03/99
gashi kushtrim 24.04/81—24.03/99
gashi bekim 04.06/82—12.04/99
gashi emir 01.09/95—25.03/99
gashi fisnik 05.01/89—25.03/99
gashi natrya 04.08/91—25.03/99
gashi lumturije 14.07/81—25.03/99
gashi blerta 23.01/84—25.03/99
gashi vorim 27.09/91—25.03/99
gashi viora 28.12/89—25.03/99
gashi arben 22.02/83—25.03/99
gashi sedat 12.06/86—25.03/99
gashi besarta 02.01/86—25.03/99
gashi binak 15.08/82—31.03/99
gashi dca 03.05/90—07.04/99
gashi deniza 16.07/94—07.04/99
gashi rea 25.11/92—07.04/99
gashi bledar 07.04/99—07.04/99
gashi mirgert 07.06/95—07.04/99
gashi serveto 01.09/81—07.04/99
gashi naim 17.08/82—15.04/99
gashi arif 05.05/84—07.04/99
gashi mentor 26.04/83—18.04/99
gashi famir 28.05/94—28.04/99
gashi surtije 28.12/92—31.03/99
gashi shkelqim 31.05/82—26.04/99
gashi salih 11.02/87—05.03/99
gashi ibrahim 21.06/82—30.04/99
gashi armen 20.06/83—03.05/99
gashi fatmir 01.01/83—21.10/99
gavranaj sefidin 29.03/83—01.04/99
gaxhiqj xhaxhina 04.04/95—15.05/99
gaxhiqj armen 06.09/91—15.05/99
geci arbesa 13.11/98—20.04/99
geqaj sokol 07.03/83—26.05/99
geqaj skender 06.08/81—13.05/99
gërguri zepneje 23.04/83—23.05/99
gërxhalu sabudun 09.09/92—31.05/99
gërxhalu mybera 07.08/91—31.05/99
gërxhalu abdurrahman 09.08/89—31.05/99
gërxhalu mexhit 14.02/88—31.05/99
gërxhalu muharrrem 13.09/83—31.05/99

gërxhalu shahin 28.05/84—27.03/99
gërxhalu shaban 01.06/83—31.05/99
gërxhalu safet 04.05/91—31.05/99
gigollaj arben 24.10/83—10.04/99
gigollaj ylber 09.12/82—26.04/99
gikolli qazim 05.05/81—28.03/99
ginovci arton 20.11/83—31.03/99
ginovci xhavit 04.08/83—01.05/99
ginovci arton 01.10/81—02.04/99
gilavea avdyt 22.06/85—30.04/99
gilavea urim 22.11/84—30.04/99
gilavea dëfrim 16.06/86—30.04/99
gilavea arton 11.03/82—30.04/99
gilavea lulezim 30.08/82—07.05/99
ginovci behtar 17.04/89—26.06/98
govedari demilush 29.01/83—08.05/99
guçati arsin 14.05/99—20.05/99
guçi ndricesa 27.09/97—28.03/99
gudaci fitim 11.06/92—21.05/99
guri nerinane 16.07/89—08.04/99
gvzodenovic ukotina 11.04/82—14.12/98
hadërgjonaj skënder 01.06/82—27.04/99
hajdaraj shkëlzen 28.04/84—04.04/99
hajdari albana 30.03/93—24.12/98
hajdari miftar 15.12/88—06.04/99
hajdari ganimeit 06.07/84—06.04/99
hajdari mursel 30.03/85—26.03/99
hajdari vesel 02.01/82—26.03/99
hajdari abedin 20.04/83—26.03/99
hajdari gazmend 10.04/83—28.03/99
hajra gani 14.05/82—08.06/99
hajrizi liri 01.01/88—25.03/99
hajrizi leonora 25.06/85—02.04/99
hajrali driton 21.08/95—05.04/99
hajrali diana 20.03/99—05.04/99
hallaaj valon 28.07/86—05.04/99
hallil albert 26.06/89—01.06/99
hallil blerim 22.12/83—30.04/99
hallil bujar 13.11/81—24.09/98
hallil nexhat 13.07/81—24.09/98
hallimi berat 13.02/99—15.05/99
hallitaj halime 01.01/81—27.08/98
halliti jetëllira 01.02/99—28.04/99
hamza burim 18.05/81—03.07/98
haradinaj myrvete 25.03/83—28.04/99
haradinaj himë 10.08/81—24.03/98
hasanaj luan 16.07/82—27.04/99
hasani elizabeta 15.02/94—13.03/99
hasani besart 01.01/90—09.07/99
hasani fitim 21.10/88—04.04/99
hasani feridati 01.01/82—04.04/99
hasani lumturije 01.01/87—04.04/99
hasani emrah 06.06/87—11.11.00
hasani bedrush 03.02/84—25.03/99
hasani basan 15.07/83—08.06/99
hasani besim 08.10/81—04.04/99
haxha rafet 24.03/89—15.05/99
haxha nexhat 15.08/87—15.05/99
haxha armen 10.04/84—22.04/99
haxhiavdiya rina 02.02/95—02.04/99
haxhiavdiya egzon 20.04/94—02.04/99
haxhiavdiya doretina 03.07/91—02.04/99
haxhidame gazmend 23.12/85—30.05/99
haxhiu arbnesh 04.06/84—30.04/99
haxhiu bedri 01.01/84—28.05/99
haxhiu berat 27.05/82—02.04/99
haxhiar sazan 10.08/81—20.04/99
hereqi arben 15.09/81—17.05/99
heta aziz 25.12/81—01.05/99
hoti arianit 15.02/99—06.06/99
hoti driton 03.12/96—04.09/98
hoti armen 30.06/94—27.04/99
hoti samir 04.07/87—14.04/99
hoti sutki 01.06/85—03.09/98
hoti kreshnik 20.06/84—26.03/99
hoti përparim 01.01/83—05.04/99
hoti valon 03.05/82—26.03/99
hoti petrit 09.08/81—26.03/99
hoti liri 14.05/81—26.03/99
hoti bekim 10.05/81—26.03/99
hoxhaj elvana 20.05/90—17.05/99
hoxha famir 17.11/86—27.04/99
hoxha jonuz 05.10/84—13.06/99
hoxha shykri 16.05/84—02.04/99
hoxha flaka 25.09/83—02.04/99
hoxha ardan 14.04/83—27.04/99
hoxha blerim 11.06/83—27.04/99
hoxha blerim 18.04/82—01.06/99
huskaj tafil 10.06/81—01.04/99
hysaj kreshnik 15.09/83—08.05/99
hysenaj mejrme 26.09/96—10.08/98
hysenaj nazim 26.06/84—10.08/98
hysenaj driton 03.06/81—27.09/98
hyseni ganimeit 01.01/85—26.03/99
hyseni ramadan 15.06/83—02.05/99
hyseni ali 01.01/82—02.05/99
hyseni binak 12.03/82—27.04/99
hyseni driton 13.02/82—30.04/99
hyseni behkhet 25.06/81—25.05/99
ibrahimi gëzim 08.03/88—28.06/99
ibrahimi rajmond 21.12/83—25.03/99
ibrahimi shkurte 07.05/82—08.04/99
ibrahimi arsin 11.10/81—14.04/99
ibrahim dafin 07.07/92—12.09/99
idrizi antiona 07.05/97—08.05/99
ilazaj muhamet 02.11/82—21.04/99
ilazaj hysen 07.11/81—21.04/99
ilmic predrag 27.09/85—22.04/99
imeraj afrim 04.06/97—26.03/99
imeraj arjeta 09.10/88—26.03/99
imeraj ardiana 11.05/86—26.03/99
imeraj violeta 03.11/83—26.03/99
imeraj gjylfidana 15.10/84—26.03/99
imeraj florije 16.07/81—26.03/99
imeri hasan 01.01/82—25.03/99
isaj fali 05.04/82—02.04/99
ismajli mehmet 01.01/85—15.04/99
ismajli naser 28.12/81—16.04/99

istrefaj merdiana 04.10/88—31.03/99
istrefaj albulana 01.09/88—31.03/99
isufi veziriz 13.11/84—12.04/99
isufi valjeta 21.08/92—14.04/99
isufi lavdim 17.02/88—14.04/99
isufi kujtim 05.05/81—14.04/99
isufi bajram 30.09/83—27.04/99
isufi besnik 11.04/82—30.04/99
isufi sami 23.02/82—30.04/99
ivan evic midrag 01.01/92—22.04/99
jahaj naser 16.02/86—28.03/99
jakupi muhamet 01.01/83—23.05/99
jakupi shkeladin 05.08/82—15.01/99
jakupi faton 01.01/82—22.04/99
jakupi arsin 15.11/81—22.04/99
janicjevic novica 26.07/81—27.07/99
janovic zoran 02.06/86—15.07/99
jashari fitim 09.05/80—07

krasnji hajriz 20.06/'83—10.10./'99
krasnji avni 05.09/'84—19.04./'99
krasnji ismet 23.07/'83—19.04./'99
krasnji eset 10.03/'86—29.09./'99
krasnji dasharim 18.04/'82—09.05./'99
krasnji qerkin 01.01/'84—30.04./'99
krasnji agron 15.05/'81—30.04./'99
krasnji doruntina 10.06/'97—24.07/'98
krasnji ernst 01.01/'96—01.05./'99
krasnji përparim 27.08/'94—30.03./'99
krasnji donjeta 10.10/'92—04.05./'99
krasnji hashim 01.01/'87—19.09/'98
krasnji haxhi 03.07/'87—31.05./'98
krasnji idriz 04.06/'85—06.08/'98
krasnji nazmije 01.03/'86—23.05./'99
krasnji blerta 08.04/'85—01.04./'99
krasnji kushtrim 28.04/'84—01.05./'99
krasnji suzane 08.04/'83—10.04./'99
krasnji valbona 01.01/'83—04.02/'99 *
krasnji shep 08.11/'82—22.04./'99
krasnji mehdi 18.08/'82—09.04./'99
krasnji vigan 07.09/'82—30.04./'99
krasnji sheqir 01.06/'81—22.09/'98
kryeziu drita 17.10/'88—02.04./'99
kryeziu arlind 15.09/'94—01.09/'98
kryeziu fidan 15.05/'83—27.03./'99
kryeziu fitim 06.05/'83—27.03./'99
kryeziu sabetdin 15.06/'82—04.04./'99 *
kryeziu samir 29.10/'80—15.10/'98
kuçi dhanas 04.09/'83—24.03./'99
kuçi minah 14.05/'82—24.03./'99
kukaj burim 24.06/'82—13.05./'99
kukaj sherife 06.01/'88—13.05./'99
kukaj agron 05.01/'87—13.05./'99
kukaj ahmet 21.10/'88—13.05./'99
kukaj nysret 12.04/'91—01.09./'99
kufaj fshiz 16.03/'82—18.05./'99
kukaj alban 17.10/'85—13.05./'99
kukaj bledion 04.10/'98—13.05./'99
kukaj florinde 22.01/'94—13.05./'99
kuliqi avni 05.05/'82—16.05./'99
kuqica arif 01.03/'81—06.05./'99
kuqishata afërdisa 01.01/'83—01.11/'98
kurtafaton 14.05/'82—28.03./'99
kurtaf jstref 02.11/'82—01.06/'99 *
kurtaf isrore 03.07/'88—19.06/'98
lula kumrije 01.01/'85—04.09./'99
lajqi sokol 12.03/'84—18.04./'99
lana hebib 27.02/'82—13.04./'99
latifi tetim 15.10/'82—31.03./'00
* lazarevic dalibor 20.08/'82—20.05/'98
lekaj edmond 01.01/'86—07.04./'99
lekaj arton 18.11/'83—01.06/'99
leki gramos 15.06/'88—09.05./'99
lezi sarand 27.06/'87—02.04./'99
limani driton 26.10/'83—22.07./'99
lipaj gëndresa 20.02/'84—13.04./'99
lipaj miridhe 18.03/'86—13.04./'99
lipaj lindonah 06.08/'86—13.04./'99
lipaj njomze 12.09/'85—13.04./'99
llugijati arta 10.07/'93—24.04./'99
lokaj artor 07.11/'81—07.04./'99
lokaj burim 16.09/'80—01.07/'98 *
loku nasa 04.08/'82—24.03./'99
luna xhemaj 01.01/'82—23.05./'99
lushtaku florinda 14.12/'97—19.06./'99
luta rushit 24.09/'81—24.06./'99
lutolli jetmir 02.05/'96—04.04./'99
majstorovic ivan 05.09/'81—19.08/'99
makaj besnik 02.06/'82—26.03/'99
maksim miroslav 01.01/'86—06.08/'99
maksimovic olivera 12.07/'86—30.04./'99
maksuti gëndresa 01.01/'98—04.04./'99
maksuti fikmete 10.12/'90—04.04./'99
maksuti rukije 01.02/'84—04.04./'99
mala valon 27.10/'81—17.12/'98
mala kllaude 30.11/'84—27.04./'99
malaj berisn 29.08/'83—27.04./'99
malaj leonard 01.01/'83—20.06./'99
malababik milenko 13.04/'83—31.05./'99
maloku jetim 05.06/'82—13.04./'99
maloku avni 09.04/'82—13.04./'99
maloku mehdix 03.01/'83—14.04./'99
malaku burim 07.11/'81—27.04./'99
maqami lironde 15.04/'90—08.04./'99
marmullaku fatjona 20.07/'97—13.05/'99
mataj albeslan 03.08/'82—28.02/'99
mazreka hasan 02.05/'82—30.03/'99 *
mazreku bekim 01.01/'83—01.07/'99
mazreku ersan 30.04/'81—25.03./'99
meha ramadan 03.06/'84—22.05./'99
mehmetaj arsim 05.02/'82—22.05./'99
mehmeti valon 17.03/'87—31.03./'00 *
mehmeti selvije 08.08/'82—29.03/'99
mehmeti nijazi 11.01/'82—10.05./'99
mehmeti mehmet 21.10/'81—27.04./'99 *
mehmeti enver 01.09/'81—27.05./'99
mehmeti agron 01.01/'83—09.11./'00
mekolli fatmir 27.04/'81—19.04./'99
mempaj enver 19.02/'82—26.04./'99
merliaku armand 16.12/'82—31.03/'99 *
meta bajram 04.09/'84—27.04./'99
miftari lulinje 10.01/'85—02.04./'99
miftari shenis 31.03/'89—02.04./'99
miftari muzafer 09.03/'88—02.04./'99
miftari nuri 19.11/'84—27.03./'99
milenkovic aleksandar
06.05/'84—16.06./'99
milenkovic sanja 30.11/'83—30.05./'99
milic vladimir 29.12/'87—27.04./'99
milic milijana 22.02/'84—27.04./'99
millaku isa 09.08/'85—16.05./'99
milovanovic mimiir 22.05/'82—27.04./'99
miroci brahim 25.05/'81—27.04./'99
mitic irena 28.08/'83—17.04./'99
miran xhemal 18.10/'83—11.04./'99
morina shkelzen 11.05/'88—30.03./'99
morina fidan 24.03/'85—30.03./'99

morina mensur 01.01/'84—01.05./'99
morina njomza 01.12/'83—26.03./'99 *
morina arif 19.11/'89—04.05./'99
morina festina 20.03/'97—26.03./'99
morina lumir 18.09/'82—04.05./'99
morina ekrem 15.10/'83—01.05./'99
morina bukurie 15.09/'83—29.03./'99
morina kujtim 15.08/'86—28.08/'98
morina valon 11.04/'83—31.03./'99
morina nesret 29.09/'81—29.01./'99
morina florin 27.10/'83—05.04./'99
morina merdete 01.03/'94—04.09/'98
muçaj muhamet 20.03/'89—03.05./'99
muçaj florin 23.11/'83—03.05./'99
muçaj gëzim 04.07/'85—14.06./'99
muçaj nijazi 17.03/'82—26.04./'99
muçaj nadri hysen 12.09/'81—26.03./'99
muçajeta hanumshahe
31.03/'83—15.01./'99
muçaj shëptim 25.10/'95—15.05./'99
mulaj zëti 23.04/'93—15.05./'99
muçaj abedin 20.03/'85—26.03./'99
mulaj driton 15.12/'84—26.03/'99
muçaj valdete 06.10/'83—26.03./'99
mulaj zekë 17.06/'83—26.03./'99
mulaj arton 30.05/'82—27.03./'99
mulaj burim 28.05/'86—18.04./'99
muligi gani 16.11/'84—30.03./'99
muligi musa 12.10/'82—30.03./'99
mulighi behram 01.12/'81—30.03./'99
mulighi sefialah 26.10/'81—19.08/'98
mulighi abas 25.03/'86—30.03./'99
mulighi valdete 01.01/'83—28.03./'99
mulighi neradin 01.01/'84—12.04/'99
muqolli fatmira 12.11/'81—17.04./'99
muqolli rexhep 19.04/'86—17.04./'99
muqolli agron 04.09/'89—17.04./'99
muqolli albulena 22.12/'92—17.04./'99
muqolli egzon 18.05/'95—17.04./'99
muqolli yber 07.09/'89—17.04./'99
muqolli naser 10.12/'86—17.04./'99
muqolli shehidë 03.02/'85—17.04./'99
muqolli avdullah 19.10/'85—17.04./'99
muqolli mendohije 01.01/'87—17.04./'99
muqolli mirsad 13.10/'91—17.04./'99
muqolli mërgim 01.01/'94—17.04./'99
muqolli vahide 26.03/'95—17.04./'99
muqolli kushtrim 01.05/'97—17.04./'99
muqolli gëndrim 12.06/'98—17.04./'99
muqolli florentina 23.04/'96—17.04./'99
muqolli shëptim 12.18/'98—17.04./'99
muqolli hafije 15.07/'89—17.04./'99
muqolli fotos 09.12/'97—17.04./'99
muqolli eroniti 07.06/'95—17.04./'99
murati sof 01.01/'85—27.04./'99
murati arif 07.09/'82—27.04./'99
murati arif 16.06/'82—19.04./'99
murati hulezim 20.01/'82—09.04./'99
murtebi burim 07.06/'86—20.04./'99
musaj bijram 01.07/'81—02.05./'99
musaj rinas 21.08/'94—06.04./'99
musliu gëndrim 05.03/'97—07.05./'99
musliu hulezim 28.02/'88—13.04./'99
musliu nexhmi 01.01/'88—25.05./'99
musliu muhamet 02.07/'83—23.11./'99
musliu fidam 01.10/'82—15.04./'99
musliu nam 01.09/'81—15.04./'99
musolli egzon 01.01/'98—14.05./'99
mustafa jash 18.02/'86—18.04./'99
mustafa mensur 09.05/'88—18.04./'99
mustafa vjolkja 11.01/'87—16.05./'99
mustafa halime 01.01/'84—16.05./'99
mustafa miftar 22.11/'81—08.06./'99
neriojaj hulezim 10.10/'82—12.04./'99
neziri qemal 31.03/'84—20.03./'99 *
neziri avdi 13.07/'81—27.01/'98
neziri islam 06.10/'81—11.05./'99
nikolic nikola 14.05/'93—27.08/'00
nikolic cvetko 16.04/'81—18.07/'98
nikolic gordana 16.12/'81—11.05./'99
ninaj nura 18.11/'85—28.03./'99 *
nuka kujtim 04.06/'84—08.05./'99
nuraj mërgim 05.07/'95—14.04./'99
nuraj gëndrim 08.06/'92—14.04./'99
obradovic ivan 03.01/'84—14.12/'98
obradska jetmir 16.12/'87—03.07/'99
osmanaj gëndim 25.07/'88—29.11/'98
osmani ramadan 25.07/'99—12.04./'99
osmani edon 27.06/'86—12.04./'99
osmani qamil 27.02/'84—30.03./'99
osmani fadi 01.11/'82—03.03./'99
osmani nexhat 26.06/'82—27.03./'99
osmani esat 11.06/'82—27.03./'99
osmani fisnik 16.04/'81—30.03./'99
paçarizi driton 27.07/'81—02.06./'99
pacoli hasan 11.10/'90—30.03./'99
pajaziti rijad 29.03/'97—25.03./'99
pajaziti kosovane 24.04/'94—25.03./'99
pajaziti gostivari 01.01/'93—25.03./'99
pajaziti bashira 27.07/'92—25.03./'99
pajaziti haxhi 02.04/'84—27.04./'99
pajaziti violeta 13.08/'82—14.04./'99
palushi diana 21.11/'94—14.05./'99
palushi shëptim 12.07/'82—26.03./'99
palushi shëptim 24.04/'83—17.07/'98
pavlicioj dajana 16.06/'94—27.05./'99
pavlicioj stefan 16.05/'91—26.05./'99
pavlicioj nensan 19.06/'84—16.06./'99
paci fidan 25.10/'82—29.04./'99
pepaj uke 08.03/'83—27.04./'99
perçuku kujtim 18.09/'88—30.03./'99
pergega dominik 04.05/'82—17.12/'98
petrovic milis 08.02/'96—28.05./'00
petrovic marija 07.06/'84—01.05./'99
petrovic nikola 07.05/'82—01.05./'99
petrovic milis 02.02/'84—17.06./'99
pjetri hli 04.03/'82—02.09./'99
podvrica burim 01.01/'86—18.04./'99
popoli aslan 31.03/'85—25.03./'99

popaj behlur 09.02/'83—25.03./'99
popaj avdullah 24.11/'82—25.03./'99
popaj kreshnik 24.09/'82—25.03./'99
popaj shëndet 08.11/'84—25.03./'99
preniku kosovare 03.05/'92—22.09/'98
preniku sedat 09.08/'89—21.04./'99
prokshi betim 05.09/'85—01.05./'99
prokshi shëptim 15.10/'84—01.05./'99
përtheshi flamur 19.03/'81—28.07/'98
qarreti diella 28.01/'86—26.03./'99
qarreti gëzim 27.09/'90—26.03./'99
qarreti nazmije 15.02/'84—26.03/'99 *
qava faik 15.06/'83—08.05./'99
qelaj dafina 12.12/'98—28.03/'99 *
qelaj albort 10.10/'82—18.04/'99
qerim musa 02.08/'81—25.05./'99
qerkezi edmond 09.02/'83—27.03./'99
qevani kimete 01.04/'82—30.03/'99 *
qirëqi xhavit 22.06/'82—18.05./'99
qmeqa venhar 12.05/'92—09.05./'99
qmeqa azra 10.06/'88—09.05./'99
qmeqa visar 29.07/'86—09.05./'99
qoxaj avdyli 26.10/'90—11.04./'99
qorraj arton 13.10/'80—13.07/'98
qorri fetije 13.10/'90—25.05./'99
qorri arton 24.08/'82—25.05./'99
raqi kujtim 01.09/'88—01.11/'98 *
rakci kushtrim 07.04/'84—02.04/'99 *
radulovic alban 03.10/'81—09.06./'99
rakic milica 01.01/'96—17.04./'99
rama mërgim 07.10/'97—29.03./'99
rama arhar 16.07/'96—23.09/'98
rama bejrit 24.12/'82—30.03./'99
rama alitin 25.02/'93—27.08/'98
rama vizana 27.05/'84—27.03./'99
rama albet 03.03/'83—27.03./'99
ramadani bislim 21.01/'96—01.05/'99 *
ramadani besarta 11.08/'93—01.05./'99
ramadani besine 09.12/'91—01.05./'99
ramadani muzafer 09.05/'86—01.05./'99
ramadani besnik 23.10/'83—01.05/'99 *
ramadani fatmir 15.07/'84—30.04./'99
ramadani feriz 01.08/'83—01.05./'99
ramadani bajram 14.05/'83—26.03./'99
ramadani bashkim 24.11/'82—15.04./'99
ramadani rrahim 19.02/'82—15.09/'98
ramosaj atdhe 01.01/'82—27.03/'99
rashica behar 27.09/'81—16.04./'99
rashiti mekmet 25.01/'84—28.03./'99
rashiti radki 10.07/'84—28.03./'99
rashiti lezi 18/'98—17.04./'99
rashiti hafije 15.07/'89—17.04./'99
rexhaj fitim 08.11/'81—06.04./'99
rexhepi ahmet 14.07/'81—28.03./'99
rexhepi krenar 01.04/'88—27.09/'98
rexhepi krenare 01.04/'88—27.09/'98
rexhepi eljife 01.02/'98—23.09/'99
rexhepi hulezim 28.10/'94—28.04./'99
rexhepi alban 27.06/'85—26.03./'99
rexhepi osman 01.01/'84—26.03./'99
rexhepi shëptim 01.01/'94—19.04./'99
rexhepi arton 25.11/'82—28.03./'99
rexhepi nuri 15.12/'82—26.03./'99
rexhepi samed 19.02/'82—15.01./'99
rexhepi shemsi 14.02/'82—31.03./'99
rexhepi ahmet 17.11/'81—02.05./'99
rogljie marko 07.01/'83—31.05./'99
rushiqi besim 01.01/'83—05.04./'99
rushiti gazzmed 04.10/'82—26.03./'99
rusinofiti fortsek 02.09/'91—18.04./'99
rrecaj mihrije 08.06/'86—15.04./'99
rukijati rafet 13.12/'83—01.05./'99
rusteti ismet 10.07/'97—25.08/'98
rustemi qazim 02.02/'98—29.05./'99
sadiku malsore 11.05/'95—15.04./'99
sadiku shkurtë 04.07/'90—15.04./'99
sadiku fidan 28.08/'86—16.06./'99
sadrja flamur 29.08/'86—07.07/'99
salihaq blerina 03.09/'94—14.04./'99
salihaq besmira 09.09/'93—14.04./'99
salihaq hysni 01.08/'81—29.08/'98
salihaq vilaznim 19.08/'81—14.04./'99 *
salihu ramazan 25.02/'92—26.03./'99
salihu servete 15.07/'87—26.03./'99
salihu mejreme 01.08/'84—26.03./'99
salihu gëzim 12.07/'82—26.03./'99
salihu baxri 11.06/'90—20.09/'99
salihu lufri 11.06/'81—01.05./'99
salihu sadri 18.05/'84—20.09/'99
salihu florid 24.07/'82—18.05./'99
salihu nebihi 06.06/'82—01.05./'99
salijaj izahir 30.09/'82—13.04./'99
saltetkaj isak 01.02/'84—02.04./'99
samadraxha florin 18.12/'81—08.06./'99
sefaj aslan 25.10/'83—13.04./'99
sefaj rame 01.02/'82—28.04/'98
seferi albina 03.10/'91—06.03./'99
seferi besarta 25.07/'88—14.04./'99
sejdu valon 18.04/'88—28.04./'99
sejdu vebhi 01.01/'83—15.04./'99
sejdu ilir 12.07/'81—01.05./'99
selimaj kushtrim 07.01/'91—26.03./'99
selimaj kosovare 11.07/'91—26.03./'99
selimaj shëptim 23.03/'99—24.03./'99 *
selmani meritë 16.09/'85—18.04./'99
selmani nexhat 24.06/'83—27.04./'99
selmani haxhije 02.05/'82—18.04./'99
selmani ukan 27.09/'81—27.04./'99
simic marko 19.05/'97—31.05./'99
smajlag faruk 21.12/'86—31.03./'99
smajlag fatmire 21.12/'86—31.03./'99
smajlag rexhep 09.06/'82—27.03./'99
smajli besarta 24.12/'91—14.04./'99
smakiqj ardon 25.06/'98—04.10/'98
smakiqj alban 18.03/'98—30.04./'99
smakolli rifat 01.04/'81—14.10/'98
sokolaj kreshnik 21.01/'88—14.03./'00
sokolaj safet 21.10/'83—01.05./'99

sokoli kasriot 07.09/'81—27.04./'99
sokoli bahri 25.08/'81—01.05./'99
sopa ganime 01.05/'85—03.04./'99
sopaj malush 10.04/'83—04.04./'99
sopaj hasan 18.09/'81—02.04./'99
sopi elez 05.02/'82—13.04./'99
spahia arif 20.07/'81—03.05./'99
spahiu labiot 22.07/'96—25.03./'99
spahiu lirim 11.04/'95—25.03./'99
spahiu marigona 04.01/'92—25.03./'99
spahiu ilirina 26.08/'86—25.03./'99
spahiu refki 01.04/'84—04.09/'98
spahiu artan 24.20/'84—27.06./'99
spahiu valenton 17.08/'82—10.04./'99
spahiu daut 10.08/'81—26.03./'99
stanjiljovic branimir 01.01/'93—12.04./'99
stanojcevic zoran 08.10/'81—14.12/'98
stojanovic milica 07.11/'86—14.04./'99
suka fitim 02.03/'99—13.05./'99
suka faton 23.09/'95—13.05./'99
suka avni 01.01/'84—13.05./'99
suka lumjnie 01.01/'82—13.05./'99
surdulli ali 05.12/'82—23.04./'99 *
syla faton 08.07/'83—22.09/'98
syla valbona 13.06/'83—01.04./'99
syla rame 25.08/'81—07.05/'99 *
sylejmani fiorent 31.01/'85—07.05/'99
sylmetaj mazlum 05.11/'96—22.10/'98
sylmetaj muharrem 20.06/'93—22.10/'98
sylmetaj leonora 13.05/'85—22.10/'98
shabani arbasa 01.01/'97—22.09/'98
shabani fisnik 20.12/'96—30.04./'99
shabani lirim 23.03/'89—13.04./'99
shabani elhami 01.09/'83—23.08/'98
shabani ahmet 10.01/'82—26.05./'99
shabiu mehmetali 06.04/'90—20.09./'99
shabiu merita 01.11/'86—12.01./'00
shabiu muharrem 07.03/'84—20.09./'99
shala xhafer 09.12/'97—27.08/'98 *
shala valentinë 25.08/'88—27.08/'98
shala xhevrije 22.10/'87—10.06/'99
shala laureta 01.04/'84—20.10/'98 *
shala xhvedet 27.11/'83—30.04./'99
shala zymër 13.06/'83—29.03./'99
shala arben 15.04/'83—11.05./'99
shala idriz 10.05/'82—29.07/'98
shala kujtim—isu 08.07/'82—11.05./'99
shala përparim 10.05/'82—24.05./'99
shala rifat 01.01/'82—20.04./'99
shala valdet 29.10/'81—07.04./'99
shala katin 10.02/'81—27.01./'99
shaljai nash 05.08/'83—19.04./'99
shaqiri vlora 04.11/'94—09.04./'99
shaqiri feriz 04.06/'83—09.04./'99
shaqiri lavdim 01.01/'84—24.04./'99
shaqiri islam 06.05/'83—01.05./'99
shaqiri agim 26.09/'82—22.05./'99
shaqiri besnik 01.01/'82—22.05./'99
sharku egzonia 31.12/'91—09.05./'99
shehu xhela 24.09/'85—26.03./'99
shehu ajvaz 11.11/'83—26.03./'99
shehu mentor 16.05/'83—26.03./'99
shehu mehmet 20.11/'82—26.03./'99
shehu kujtim 13.04/'82—26.03./'99
shehu nait 01.09/'81—26.03./'99
shehu bujar 13.05/'81—27.04./'99
sheqeri gënitir 24.05/'95—29.03./'99
shemeti mirid 01.11/'82—02.06/'99
shishani blerim 12.10/'82—31.05/'98 *
shishani samir 16.04/'82—01.05./'99
shkrelbi bukure 26.08/'81—22.05./'99
shërbanii imhane 29.06/'82—26.03./'99
shukaj latif 11.09/'81—26.03./'99
shutakovci radovan 01.01/'89—12.06./'99 *
shutakovci dorle 01.01/'83—12.06./'99 *
tafa arben 28.10/'82—14.04./'99
tafaj brahim 10.05/'84—14.03./'99
tafaj rizah 09.05/'82—14.03./'99
tafaleci rexhep 25.05/'81—30.04./'99
tafolli shkyrtë 19.01/'82—01.05./'99
tahiraj driton 06.09/'96—14.04./'99
tahiraj xhemaj 02—15.02/'83—01.05./'99
tahiri agron 18.05/'88—18.04./'99
tahiri nysret 02.09/'83—25.03./'99
tahiri tahir 13.11/'82—07.07/'98
tahiri nam 05.01/'82—16.04./'99
takis ana 01.01/'92—28.08./'99
tarjani fadli 20.03/'92—17.10./'99
tasic jasna 07.05/'83—29.04./'99
tasic dalibor 10.08/'81—22.04./'99 *
temaj naim 04.10/'81—05.04./'99
todorovic petar 08.10/'86—10.07/'98 *
topalli admiri 01.01/'90—04.04./'99
toplana blerta 07.04/'98—04.05./'99
tošovici bojana 28.04/'98—10.04./'99
trifovic dragan 10.04/'81—14.12/'98
trolli petriri 01.01/'82—05.05./'99
trstena besim 22.01/'90—30.05./'99
trstena bedria 30.04/'83—30.05./'99
thaçi shëptim 15.04/'81—06.04./'99
thaçi ibadete 08.08/'84—26.03./'99
thaçi agron 04.05/'81—15.08/'98
ugzmalj lirije 16.04/'96—31.05./'99
ujkani nash 14.04/'82—19.04./'99
ujkani shkelzen 27.09/'82—19.04./'99
ujkani edona 16.10/'89—16.11./'99
ujkij xhema 22.09/'83—26.07/'99 *
uka latifi 20.01/'99—30.05./'99
ukaj ludovic 29.09/'88—21.06./'99
ukshinaj muhamet 12.09/'97—07.04./'99 *
vejisa dorina 01.04/'88—02.04./'99
vejisa marigona 27.09/'90—02.04./'99
vejisa sihana 23.03/'92—02.04./'99
vejisa arlind 27.09/'93—02.04./'99
vejisa rita 27.07/'97—02.04./'99
veliqi burim 28.10/'81—01.05./'99
veliu gëzim 26.09/'90—27.04./'99

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece u ratu

forumZFD – (Forum Civil Peace Service / Forum Ziviler Friedendienst e.V)
Priština 2022

Rukovodioc projekta:
Korab Krasnići

Koordinatori:
Dula Haziri
Nataša Božilović
Sara Saljihu

Uređivanje i lektura:
Gazmend Berljajoli

Intervjui:
Korab Krasnići

Prepis:
Anita Susuri
Dafina Tahiri
Renea Begoli

Prevod:
Bruno Neziraj

Fotografija:
Korab Krasnići

Saradnici:
Nora Ahmetaj
Bajram Ćerkini

Dizajn i raspored:
Milky Way Creative

Štampa:
Prograf

Izdavači:
forumZFD – (Forum Civil Peace Service / Forum Ziviler Friedendienst e.V)

Resursni Centar za Nestala Lica
Priština 2022

Intervjui sa:

Ajete Ahmeti
Bećir Koci
Dragica Majstorović
Hanumšahe Gadžići
Homez Kpuzi
Marigona Preteni
Murselj i Šehrije Veljiu
Murselj i Bahrie Gaši
Rahim Hasani
Sabri Keljmendi
Zoja Gaši
Zorica Blagojević

Ovaj projekat implementiraju program forumZFD Kosovo, i Resursni centar za nestala lica, a podržan je sredstvima nemačkog Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ) i Ambasade Švajcarske u Kosovu.

Knjiga se objavljuje u nekomercijalne svrhe i nije na prodaju. Štampanje, prodaja ili bilo kakva neautorizovana upotreba knjige koja ima za cilj profit nije dozvoljena. Knjiga se besplatno distribuira u štampanom i digitalnom obliku na albanskom, srpskom i engleskom jeziku, i dostupna je u kancelarijama izdavača.

Rabindranath Tagore

Prvo rumenilo zore blista po rosnom lišću šume.
Tumač neba plače.
„Prijatelji, stigli smo.“
Svi zastaju i razgledaju.
S obe strane puta kukuruz je zreo do horizonta
– radosni zlatni odgovor zemlje na jutarnju svetlost.
Svakodnevni život se nastavlja na potezu između sela kod brda i onog uz obalu
reke.
Grnčarski se točak okreće, drvoseča donosi gorivo na pijacu,
pastir izvodi stoku na pašu,
a žena s krčagom na glavi ide do bunara.
Ali, gde je Kraljev zamak, gde je rudnik zlata,
Tajna knjiga Marije, mudrac koji zna istinsku mudrost ljubavi?
„Zvezde ne greše“, uverava ih tumač neba.
„Pokazuju na to mesto.“
Onda ode do izvora pored puta iz kojeg izvire tečna svetlost,
kao da se jutro topi u horu suza i smeha.
Tamo sedi pesnik nepoznate obale i peva.
„Majko, otvori kapiju.“
Zrak jutarnjeg sunca koso udara na vrata.
Okupljena gomila u svojoj krvi oseća iskonski nagon za stvaranjem.
„Majko, otvori kapiju.“
Majka s bebom u krilu sedi na slamnatom krevetu,
poput zore s jutarnjom zvezdom.
Sunčev zrak koji se do malopre oslikavao na vratima, sada greje dečju glavu.
Pesnik zapeva:
„Pobeda Čoveku, novorođenom, besmrtnom.“
Svi kleknuše – i kralj i prosjak, i svetac i grešnik, i mudar i budala i uglas
povikaše:
„Pobeda Čoveku, novorođenom, besmrtnom.“
Starac s Istoka promrmlja sebi u bradu: „Video sam.“

Sa engleskog na srpski preveo
Srdjan Miljevic

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

OTETO DETINJSTVO

Iskustva dece u ratu

Rat i deca

U ratovima u bivšoj Jugoslaviji tokom 1990-ih, civili su bili žrtve progona, nasilja i ubistava od strane policijskih, vojnih i paravojnih jedinica i bili su izloženi ozbiljnim kršenjima ljudskih prava i sloboda predviđenih međunarodnim ugovorima i konvencijama.

Na Kosovu je od 1. januara 1998. do 31. decembra 2000. godine ubijeno 13.518 ljudi - 10.794 Albanaca, 2.197 Srba i 527 pripadnika drugih nacionalnosti, 11.661 muškarac i 1.857 žena. Život je izgubilo 8.662 albanskih civila i 2.132 gerilskih vojnika, kao i 1.197 srpskih civila i 1.000 jugoslovenskih vojnika, policajaca i pripadnika srpskih paravojnih formacija.¹ Silovano je oko 20.000 žena i muškaraca različitih godina.²

Pored ljudskih gubitaka, rat je proširio strah i teror, izazvao masovne deportacije, pljačke i uništavanje građevina, materijalnu štetu od oko 22 milijarde evra,³ talačke krize, zatvaranje i zlostavljanje, krađu ili otuđenje penzionih fondova, katastarske dokumentacije, arheološkog i muzejskog blaga itd., što je sve korišćeno kao sredstvo rata.

Ratnog terora nisu bila pošteđena ni deca, koja su ubijana, kidnapovana i nestajala (pojedinačno ili u grupama); deca su proterivana iz škola i domova; bila su napadana bombama sa zemlje i neba, prebijana, mučena i silovana; bila su kidnapovana ili ubijana u bolnicama; bacana u bunare kako bi se prikrili zločini i/ili da bi se zatrovala voda; spaljivane su kuće i privatne zgrade; deca su sakaćena i ubijana u miniranim područjima tokom i nakon rata.

U poslednjem ratu na Kosovu⁴ ubijeno je 1.024 dece – njih 239 mlađe od pet godina - iz albanske, srpske i drugih etničkih zajednica.⁵ Takođe, kidnapovano je i nestalo 109 dece. Prema podacima Fonda za humanitarno pravo – Kosovo, postupci za ratne zločine nad decom vođeni su u ukupno tri teška predmeta (a koji uključuju optužnice i za zločine protiv odraslih i druga kršenja ljudskih prava). Za svirepo ubistvo 36 dece, u tri postupka, optuženo je 15 lica, od kojih je deset osuđeno na ukupno 158 godina zatvora, četiri oslobođeno, a jedna optužnica je odbačena. Suđenja su uglavnom vođena pred sudovima u Srbiji tokom 2006-2018 godine, za zločine u Podujevu, Trnju i Suvoj Reci

¹Kosovska knjiga pamćenja 1998 – 2000.

²Hikmet Karic, Tanja L. Domi, We Need a Better Way to Prosecute Sexual Assault in Conflict, Foreign Policy, 9. mart 2022.

³Nadie Ahmeti, Preko 22 milijardi evra ratne štete, Radio Slobodna Evropa, 23. septembar 2018.

⁴Kosovska knjiga pamćenja 1998 – 2000.

⁵Shkëlqim Hysenaj i Lendi Susuri, Koliko je ljudi poginulo u ratu na Kosovu?, Radio Slobodna Evropa 12 jun 2018.

Uništavanje detinjstva

Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija prepoznaje šest teških povreda prava deteta u ratnom sukobu: (1) ubijanje i sakaćenje; (2) regrutovanje ili korišćenje dece u oružanim snagama ili grupama; (3) napadi na škole ili bolnice; (4) silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja nad decom; (5) otmica; i (6) uskraćivanje humanitarne pomoći deci.⁶ Očigledno je da je najmanje pet od šest oblika povreda prava deteta izvršeno na Kosovu, uz izuzetak povrede br. (2), s obzirom na to da deca uglavnom nisu bila deo vojnih formacija.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta (UNCRC) definiše dete kao osobu mlađu od 18 godina, koja ima osnovna prava na rast, participaciju i ispunjenje potencijala, sa definisanim standardima za obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i krivično zakonodavstvo.⁷

Pojam deteta koji dominira popularnim diskursom i koji je podržan međunarodnim konvencijama (UNCRC) predstavlja se kao univerzalan, a zapravo je proizvod zapadne filozofske, psihološke i sociološke misli. U različitim pravnim i kulturnim sistemima, neke kompetencije se priznaju pre (ili čak i posle) 18 godine, ali svako društvo u nekom trenutku definiše kada neka osoba prelazi iz detinjstva u odgovorno odraslo doba.⁸ Detinjstvo se može posmatrati kao okolnost ili stanje zajedničko za svu decu.⁹ Njihova „pasivnost“ i „nepotpunost“ opravdava i obavezuje porodicu, relevantne ustanove, državu i međunarodnu zajednicu da deci pruže zaštitu i staranje.¹⁰ Takođe, često se smatra da su deca „preddruštvena“, što ograničava artikulaciju političkih ili društvenih pozicija dece u javnom diskursu.¹¹

Postoji „pojmovna odvojenost“ između deteta i političkog ili javnog, „izolacija“ pojma deteta kao naročito nepolitičkog subjekta.¹² To omogućava da se deca koriste kao motiv za političko delovanje. Smeštajući ih u pasivnu i privatnu sferu, nasuprot javnoj i političkoj, „sprečava“ se dečja participacija i artikulacija dece, a deca postaju delegitimizovana u mnoštvu iskustava. Pojam „deteta“, kako ga vide odrasli, tako razbija percepciju iskustava koja su deca preživela u ratu.

Ove kulturne norme ograničavaju dečje delovanje i sprečavaju da se deca

⁶Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1612, 2005.

⁷Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR), 1989.

⁸Helen Berents, 'This is my story': Children's war memoirs and challenging protectionist discourses, 2020, str. 464.

⁹Tobias Hecht, *At Home in the Street: Street Children of Northeast Brazil*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

¹⁰Olga Nieuwenhuys, 'Growing Up between Places of Work and Non-Places of Childhood: The Uneasy Relationship,' in Karen Fog Olwig and Eva Gulløv (eds), *Children's Places: Cross-Cultural Perspectives*, Routledge, London, 2003, str. 99.

¹¹D. Sears i N. Valentino, 'Politika je važna: Politički događaji kao katalizatori pre-adolescentne socijalizacije', *American Political Science Review*, Vol. 91, No. 1, 1997.

¹²Helen Brocklehurst, *Ko se boji dece? Deca, sukobi i međunarodni odnosi* Ashgate, Aldershot, 2006, p. 140.

vrednuju kao kompetentni saradnici narativizacije, čak i u mirnodopskim uslovima. U ratu, deca se suštinski karakterišu kao pasivne žrtve, te stoga mnogi pristupi u suočavanju sa prošlošću i tranzicionoj pravdi marginalizuju decu i njihova iskustva: o pitanju dece u ratu ne raspravlja se ni u lokalnim, ni u državnim ni u regionalnim inicijativama; deca se retko pozivaju da uzmu učešće u ovim inicijativama; strategije suočavanja s prošlošću osmišljavaju se bez dekonstruisanja znanja i iskustava dece u ratu ili njihovih posleratnih zahteva itd.

Metodologija i odgovornost

Etika pregledanja tekstova koji sadrže traumatične priče dece naglašava potrebu pronalaženja odgovarajućih metoda čitanja u različitim društvenim, kulturnim i političkim kontekstima s jedne strane, kao i disciplinarnim ili naučnim kontekstima s druge.¹³ Prilikom sastavljanja ove knjige, posebna pažnja posvećena je načinima na koje se dečje priče mogu čitati, razumeti, reprodukovati i kontekstualizovati u kolektivnom pamćenju, vodeći računa o potencijalnoj šteti koja može biti prouzrokovana. Uzimajući u obzir isprepletane nejednakosti u moći i glasovima koji ih proizvode, knjiga traži od čitalaca, istraživača, proizvođača znanja i kulturnih i političkih aktera da razmisle o tome na koji način se bave ovim narativima.

Zbog ograničenja i formata (budući da nije reč o kvalitativnoj analizi ili naučnom istraživanju), knjiga ne ulazi dovoljno duboko u interpretaciju sadržaja iznetih sećanja, već daje pregled iskustava fokusiranih na rat i decu. U središtu izdvajanja i predstavljanja narativa u knjizi je etički princip *do no harm* (ne naškoditi) kako bi se izbegla reprodukcija ili jačanje viktimizirajućih identiteta ili drugih oblika generalizacije, dok je fokus na životnim narativima subjekata.

Intervjui su rađeni istraživačkim metodom usmene istorije i bili su audio snimljeni uz pismenu saglasnost ispitanika. Materijal je zatim transkribovan i uređen, a za svaku priču pripremljen je kratak uvodni ili deskriptivni tekst. Intervjui su organizovani u formatu životnih priča, uz uklanjanje pitanja, potpitanja, dodataka, potvrda i razgovora van konteksta. Sadržaj priča u ovoj publikaciji autentičan je i sistematizovano izložen kroz koherentnu strukturu, s autentičnošću i poštovanjem dijalektičke prirode pripovedanja. Knjiga je ilustrovan fotografijama ispitanika, članova njihovih porodica i ličnih stvari koje su im preostale, kao što su torbe, odeća, sveske, olovke, bojice, lenjiri, igračke, dnevници itd.

¹³Kate Douglas, 'Ethical Dialogues: Youth, Memoir, and Trauma', a/b: Auto/Biography Studies, Vol. 30, No. 2, 2015, str. 273.

Sagovornici su izabrani na osnovu etničke, geografske, rodne zastupljenosti i sticaja okolnosti. Knjiga sadži 12 intervju: osam sa Albancima, dva sa Srbima (raseljenim s Kosova) i dva s Romima (jedan raseljeni s Kosova). Deset intervju obavljen je s roditeljima čija su deca ubijena ili nestala, a dva s decom čiji su roditelji nestali u ratu. Sagovornici u pet intervju bili su muškarci, u pet žene, dok su u dva intervju supružnici učestvovali zajedno.

Oteto detinjstvo: iskustva dece u ratu

Politički antagonizam (unutar i van granica), populistička retorika i izolacija ozbiljno narušavaju istinsko bavljenje mračnim nasleđem rata na Kosovu. Od proglašenja nezavisnosti 2008. godine, politička arhitektura i politička moć na Kosovu vrlo je krhka, a kohezija napukla. Žestoka politička borba za vlast i legitimitet tera vlade da često nešto urade, a zatim to ponište, što za rezultat ima činjenicu da se demokratski procesi, jačanje vladavine prava i odgovornosti, borba protiv kriminala i korupcije, podizanje kvaliteta obrazovanja, zdravstva i javnih usluga, poboljšanje uslova života građana itd., vrte u začaranom krugu bez uspeha. S druge strane, nedostatak političke volje i zaglavljenost u zamrznutom političkom diskursu između vlada u Prištini i Beogradu, u velikoj meri kompromituju pitanja usko vezana za rešavanje ratnog nasleđa.

Ova kolektivna klima stvorila je krajnje isključivu političku kulturu i praksu sećanja, u kojoj se javna istorija poslednjeg rata na Kosovu priča kroz dva pristrasna sočiva: jedno veliča priče ispričane kroz iskustva militarizovanih muškaraca, i drugo koje održava i jača viktimizirajuće identitete, kroz koje se na uopšten način artikulišu stradanja naroda i herojski naponi za oslobođenje.

Izgradnja kolektivnog sećanja, s druge strane, ostaje krajnje marginalizovan proces, vođen decentralizovanim i nedovoljno koordinisanim inicijativama, uglavnom civilnog društva i akademske zajednice, koji pokušavaju da se suprotstave političkoj monopolizaciji istorije unošenjem brojnih glasova i iskustava civila. Ovo uključuje priče o iskustvima žena u ratu, civilnim žrtvama, članovima porodica nestalih, napetim istorijskim epizodama tokom 80-ih i 90-ih godina, kao i društvenim, studentskim i ženskim pokretima.

Teško i nasilno okruženje poslednjeg rata na Kosovu imalo je i nastavlja da ima dubok uticaj na sve ljude koji su živeli i žive na ovom prostoru. Deca su se aktivno odupirala ratu. Dvadeset dve godine kasnije, preživela deca

nastavljaju da žive među svakodnevnim posledicama rata. U međuvremenu, kada je reč o ubijenoj i nestaloj deci, rane za njihove porodice i zajednicu ostaju otvorene.

Kada se govori o ratu, deci uglavnom nedostaje agentnost. Politizacija, otuđenje i eksploatacija istorije i historiografije od strane različitih interesnih grupa i aktera u oblasti pomirenja i tranzicione pravde, matematizacija narativa i nedostatak istraživačkih inicijativa koje rasvetljavaju iskustva rata, pozicioniraju decu kao pasivne žrtve. Isključujući pristup u dokumentovanju teških kršenja ljudskih prava ograničava kolektivni kapacitet za potpuno razumevanje teške prošlosti i sužava odgovore i moguću podršku deci pogođenoj ratom i njihovim porodicama.

Da bi se u potpunosti razumele implikacije ratnih iskustava dece, moraju se uzeti u obzir narativi i društvene istorije u vremenima krize. Pošto je agentnost dece često skrivena u formalnim diskusijama o prevenciji ili rešavanju sukoba, narativi o njihovim iskustvima nude način da se prepozna njihova uloga i kapacitet u izgradnji kolektivnog pamćenja i legitimizuju njihovi glasovi i iskustva, posebno kada su proizvedeni u i za potlačene mnemoničke prostore.

Sećanja dece i sećanja o deci u ratu pružaju prostor u kome različitost ratnih iskustava postaje vidljiva i opipljiva širokoj publici, kao i resurs za informisanje javnih rasprava o institucionalnoj arhitekturi za rehabilitaciju, prepoznavanje, kompenzaciju i memorijalizaciju. Kroz istraživanja usmene istorije, ova publikacija teži da uključi iskustva dece u ratu i pluralizam istorije, kako bi se olakšalo rešavanje sistemske ćutnje i generalizacija u narativu o poslednjem ratu na Kosovu.

„Oteto detinjstvo” govori o žrtvovanju i ljudskom otporu radi preživljavanja, kao i rezilijentnosti da se život nastavi. Narativi u ovoj publikaciji odražavaju konstrukciju ideja o deci i detinjstvu, otkrivaju kulturne prostore koji održavaju i cirkulišu ove narative, i smešteni su u srž prostora „bitaka” za prepoznavanje pojedinaca i grupa pogođenih ratom. Na ovaj način otkriva se kompleksnost iskustava dece u ratu, nudeći bolje razumevanje njihovih života i iskustava i priliku da se pitanje ratnog nasilja i ratne traume tretiraju kao način angažovanja u izgradnji mira.

Korab Krasnići
Projektni menadžer
forumZFD program na Kosovu

Lečenje bolnih uspomena

Deca i rat

Čitanje ovih priča, za razliku od vođenja intervjua sa svedocima i preživelima tokom i neposredno nakon rata na Kosovu 1998-1999, otkriva sveobuhvatniju dinamiku ratnog narativa i uverava nas da preživeli, članovi porodica ubijenih i nestalih u ratu govore kroz bol u svojoj duši, patnju i žrtvu koju su podneli i nastavljaju da podnose kako bi nastavili da žive. Oni žale zbog toga što nisu mogli da urade više da spasu poginule i nestale članove svojih porodica, a jedino što traže je restorativna pravda i priznanje za one kojih više nema. Istovremeno, upravo zbog toga što dele istu bol i iskustvo, saosećaju sa žrtvama drugih nacionalnosti mnogo više od onih kojima članovi porodice nisu poginuli ili nestali u ratu.

Ove lične priče otkrivaju užasne činjenice o okrutnim ubistvima i otmicama dece, o tome kako majke šalju svoju decu na pašnjake, samo da bi im se vratila mrtva. U šoku, jedna majka priznaje: „Držala sam ih u rukama, ali nisam znala da su to moja deca“, nakon što je otišla u polje gde je zatekla svoju decu kako leže u lokvama krvi.

Poslednji rat na Kosovu nije zaobišao ni civile: nezaštićene stare, žene i decu, kao i osobe s invaliditetom. Mnogi od njih bili su žrtve torture, bombardovanja, nagaznih mina i drugih eksplozivnih sredstava korišćenih u naseljenim mestima, gde su porodice bivale raznesene, a hiljade dece poginulo ili trpelo posledice ranjavanja do kraja života. Rat nije poštedeo ni decu sa smetnjama u razvoju koja su staranje i podršku imala samo u okviru porodice. „Da, on je bio ograničenih sposobnosti, nije razumeo šta mu govore. Čim su ih pustili, pošli su prema Lauši, ali on se odvojio i krenuo prema našim kućama u selu Poljac. Krenuo je prema reci iza autobuske stanice, gde je bilo nekoliko policajaca. Video sam svojim očima kad su ga ubili kod reke, jer je policija otišla i uhvatila ga, jedan policajac ga je gurnuo, oborio na zemlju. Kako ga je oborio, onaj drugi ga je ubio“. O ovome svedoči stariji brat jednog od dece poginule u ratu, čiju priču u celosti možete pronaći u ovoj publikaciji.

Mnoga deca su kidnapovana i nikada nisu pronađena. Želja da se pronađu bar njihove kosti, te želja za pravdom ostaju večne. Ova bol uticala je na duševno i fizičko zdravlje mnogih drugih članova porodice koji nisu mogli da pronađu način da se izbore s patnjom i krivicom zbog nemogućnosti da učine dovoljno da pronađu spokoj, mir i pravdu. Majka Draganče, kako ju je zvao nestali sin Ivan, priznaje: “Kad idem u crkvu, palim mu sveću kao da je živ, a ispod palim sveće za sve kidnapovane i nestale, za ubijene koje poznajem i za one za koje ne znam da li su mrtvi. Za mene je on još uvek

živ. Volela bih makar da znam gde je dok sam živa, jer mi se pojavljuje u snovima. Zove me, drži telefon u ruci i kaže: 'Pobegao sam, ali ne znam gde da idem'. Ona ne želi da umre pre nego što sazna gde su posmrtni ostaci njenog sina, a čak i ako bi saznala ko je ubica, kaže, „oprostiću mu“.

Ove priče otkrivaju svet nezamisliv i nepoznat svima onima koji nisu prošli kroz rat i koji nisu iskusili istu bol kao pripovedači u ovoj knjizi. Priče ilustruju suze i smeh, ljubav prema članu porodice i zajednice, saosećanje za nestale i ubijene bez obzira na etničku pripadnost, pol i rasu, kao i kako se patnja zbog sudbine njihovih voljenih transformiše u žrtvu preživljavanja sa živima. Ove priče donose nam mlade generacije, kao što je Marigona, koja odrasta bez oca, ali živi s uspomenom na njega i njegove vrline koje prenosi njena majka. Svoj bol i tugu nastavlja da izražava kroz poeziju, prozu i slikarstvo.

Više od dve decenije nakon završetka rata, ove priče o ratu daju nadu i život, uprkos tome što sećanje može izbledeti, ali bol ostaje jaka. Volja da se nastavi život sa živima daje snagu preživelim, a nama ostalima poruku da čovek ipak pronalazi načine da prevaziđe bol, patnju, žrtvu i tugu.

Hanumšaha tuguje za dvojicom sinova za koje kaže da ih nije odneo rat, već mine nakon rata: „Ova dvojica što su mi umrla, nisam ih videla ni u snu, jer kad si previše tužan, ne vidiš ih. Ipak su mi došli u san, smejali su se, na sred livade pune cveća, neke svetlosti, pa mi rekoše: 'Majko, mi nismo umrli, je l' nas vidiš među cvećem, vidi kako smo dobro'. Svetlo, svetlo, svetlo, cveće, livade, nasmešeni oni kako trče. Kad sam se probudila, činilo mi se kao da sam bila s njima, rekoh sebi, dobro su. Dakle samo sam ih jednom sanjala, nikad više“. Danas, druga dva sina koja nose imena ubijenih sinova Hanumšahi i njenoj porodici daju snagu da nastave život.

Ove priče služe nam kao referenca i izvor informacija o poslednjem ratu na Kosovu, o pojedinim mestima i događajima gde su se dešavala ubistva, borbe, kidnapovanja, sahrane i ekshumacije, večna razdvajanja i čežnje. Ove priče pomoći će nam da shvatimo kako su pojedinci i zajednice doživljavali silu istorije, kako su se osećali dok su svoje priče pričali posle dužeg perioda, koja osećanja i poruke su nam ove priče prenele, kako bi buduće generacije saznale šta se dogodilo, ali i kako ne bi ponovile naše greške.

Ovu paletu ratnih priča čini posebnom velika volja preživelih za životom, njihova želja da donekle povrate ono što su zauvek izgubili – njihove

najvoljenije i njihovo dostojanstvo. Obnavljanjem imena ubijene dece, roditelji su očuvali sećanja na njih. Otac ubijene Romkinje Elizabete ima samo jednu želju pre smrti: da na veličanstven način uredi njen grob među grobovima ostalih članova porodice u Mitrovici. On izražava sreću što je ime njegove ćerke Elizabete Hasani konačno uvršteno na spomen-obeležje u Mitrovici.

Ove ratne priče otkrivaju i ciklus života, jer posle svake oluje, kao što se more smiri, život ide dalje, a kako deca rastu, roditelji žive sa svojim otvorenim ranama među živima, uvek čuvajući uspomene i želju da se jednog dana pridruže ubijenoj deci i članovima porodice u večnosti.

Ove priče važne su u društvenom i političkom smislu; ratne priče nose veliki emotivni odjek za čitaoce. U njima se likovi često suočavaju s gubitkom: roditelj, brat, sestra, prijatelj, kućni ljubimac ili nešto manje opipljivo, kao što je dom, komšiluk ili prošlost.

Rat uvek donosi iznenadne i dramatične preokrete. Međutim, kada su suočeni s istinama, mladi koji nisu preživeli rat imaju mogućnost da olakšaju promenu kod drugih – a to olakšava njihov bol, kao i bol njihovih predaka.

Nora Ahmetaj
Istraživačica u oblasti ljudskih
prava i restorativne pravde, aktivistkinja i feministkinja.

Oteto Detinjstvo

Nekoliko reči urednika publikacije

Nema veće traume za roditelja nego da vidi svoje dete kako umire. Odnos s detetom za roditelja je nešto najposebnije u životu: on ga neguje, hrani, oblači, čisti, vaspitava, podstiče na uspeh, teši u neuspehu i tako ga, malo po malo, svaki dan priprema za život koji ga čeka kad odraste. Roditelj nastavlja da se brine za dete i nakon što se dete odseli i nastavi samostalan život. Uz to, sasvim prirodno, roditelj se nada da će dete nastaviti da živi u ovom svetu i onda kada samog roditelja više ne bude bilo.

Zbog toga je smrt deteta nesreća koja ostavlja večan ožiljak na roditeljskoj duši, i sve nakon toga deli se na život pre i život posle. Prerana smrt deteta lišava roditelje mogućnosti da nastave da obavljaju svoju roditeljsku ulogu, remeteći ono što se smatra prirodnim tokom života.. Ova bol traje, nekad oštija, a nekad tuplja, do kraja života. U životu jednog roditelja, to je najveća tragedija koja se može dogoditi.

U ovoj publikaciji nema roditelja koji danas, dve decenije kasnije, govori o smrti ili nestanku svog deteta tokom ili neposredno nakon rata, a da mu suze ne poteknu niz lice.

„Kada sam videla dim, izašla sam u dvorište. Videla sam njihove stričeve i celo selo da trči prema gore. Vikali su: 'Deca su nagazila na mine. Sva deca su mrtva'. I ja sam požurila gore, na brdo, do svoje dece. Ispred mene su izašle zaove, deveri i stričevi, rekli su mi: 'Ne, nećeš ih videti!' Rekla sam: 'Hoću da ih vidim, hoću da vidim svoju decu, ne zaustavljajte me!' – uz jecaje priča Zoja, majka čiji su sinovi nagazili na mine koje je postavila jugoslovenska vojska, iako tekst, usmeren na dokumentovanje događaja, a ne emocija, to ne pokazuje.

Među roditeljima, koji su, kao mladi, posle rata dobili još dece, nije retkost da novorođenoj deci daju imena ubijenog sina ili ćerke. U drugim slučajevima, to bi uradio brat ili sestra kada bi dobio svoju decu. Ovu činjenicu, za koju od ranije znamo iz priča, potvrđujemo i u ovoj publikaciji. Ali, iz ove publikacije takođe stičemo još jedno neverovatno saznanje o obnavljanju imena, koje nikome od nas verovatno nije palo na pamet, a to je koliko je teško izgovoriti to ime, zvati drugo dete istim imenom pod istim krovom.

Četrnaest godina nakon što su mu ubili mlađeg brata, Bećiru, još jednom pripovedaču iz ove knjige, rodio se sin, ali on prosto ne može da se navikne da svog sina zove imenom svog mrtvog brata.

„Obnovili smo Adrianovo ime. Bila je to moja želja. Tako se tada radilo. Ali još uvek ga ne zovemo punim imenom. Počeli smo da ga zovemo Lum, ostalo je tako, jer prosto nismo mogli. Dakle, samo smo obnovili ime našeg sina, ali nikad nismo mogli da ga tako zovemo“, priča Hanumšaha, kojoj je, dok se skrivala u šumi, minobacačka granata ubila sina i ćerku, dok joj je druga ćerka teško ranjena. A ova majka tako priča danas, iako je „Lum“ sada dvadesetogodišnjak.

Načini na koji roditelji uspevaju da se nose s prazninom nastalom usled gubitka deteta razlikuju se, što je prirodno, jer ne postoje dve iste osobe. Ipak, verovatno je za mentalno i duhovno zdravlje najpoželjnija nada koju je prihvatila Ajete – majka koja je gledala kako je metak prepolovio glavu njenog sina tinejdžera: držeći se čvrsto svoje vere i shvativši nepobitnu istinu da ostatak života mora živeti kao „živa među živima“, ona se moli rečima „Dao Bog da se ponovo sastanemo na onom svetu“.

Samoobmana? Isprazna verovanja? Na drugom kraju spektra je život koji se preživljava u vegetativnom stanju, kao jednostavno postojanje, uz gašenje svakog kapaciteta za interakciju, zatvaranje za sva zadovoljstva i radosti, što se dogodilo – kako saznajemo od njegove supruge Dragane – Ivanovom ocu, čiji sin tinejdžer je nestao nekoliko meseci nakon rata, na dan kada je odlazio iz Kosova u Srbiju da nastavi školovanje.

Zaista, većinu roditelja na neki način teži saznanje da je bio rat i da oni nisu ni prvi ni poslednji koje je zadesila takva nesreća. Pa ipak, bol za detetom nikad ne jenjava:

„Kada vam umru otac i majka, to je velika tuga, ali vremenom rana zaceli. Kada dete umre, rana traje i sve više raste celog života,“ kaže Murselji, čija desetogodišnja ćerka je tokom rata ubijena u traktorskoj prikolici dok je s bakom bežala iz sela. „Rana raste svaki put kada vidim njene drugarice koje su odrasle, rade, imaju porodicu,“ dodaje njegova supruga Bahrija, „naročito kada ih vidim na ulici, kada trče i plaču i grle me.“

Tema ubijene dece, iako dominantna, nije jedina među usmenim istorijama koje sadrži ova knjiga. Neke priče ispričala su deca koja su odrasla bez ubijenog roditelja, braća, majke čija deca su nestala tokom ili neposredno nakon rata.

Nadamo se da će čista ljudska bol, izražena u svakoj od ovih priča, služiti generacijama u Kosovu, u Srbiji, u regionu i svuda na svetu kao podsetnik da smo, bez obzira na to kojoj grupi, društvu, etničkoj grupi ili naciji pripadamo, suštinski i pre svega posebna ljudska bića i da smo na ovom svetu privremeno, a na svakom od nas pojedinačno je da odlučimo da li

ćemo tokom ovog privremenog perioda koji nazivamo životom s Drugim gajiti odnose razumevanja, saradnje, ljubavi i mira, ili ćemo Drugog posmatrati kroz prizmu „naše bande“ i stvarati neprijateljstva koja idu toliko daleko da se kao žrtve pojavljuju deca. Jedini način na koji celo čovečanstvo može napredovati ka svetlijoj budućnosti jeste da svako od nas ovu dilemu pravično razreši u sebi.

Gazmend Berljajoli
Urednik i predavač

Upozorenje:

ova knjiga sadrži detaljan i
grafički opis ubistava, bežanja
od ratnih dejstava, nasilja,
ubistava, mučenja, patnje,
gladi itd. koje je prouzrokovao
rat, što može uznemiriti
čitaoce ili retraumatizovati
one koji su imali slična ratna
iskustva.

Jezik i stavovi sadržani u ovom izdanju pripadaju intervjuisanim članovima porodica ubijene ili nasilno otete dece, i dece čiji su roditelji oteti u ratnim okolnostima, i ne odražavaju stavove organizatora, partnera, saradnika, kao ni onih koji su podržali projekat.

“

Kada sam ga sanjala drugi put, beše porastao, bio je mnogo visok. Ošišan na ćelavo. Rekoh, „Sine moj, zašto si se ošišao?“ Rekao je, „Tamo gde sam ja, ne dozvoljavaju dugu kosu“. Rekoh mu, „Ostani samo još malo“. „Ne“ rekao je, „dosta je, idem tamo jer je tamo mnogo bolje“.

”

Ajete Ahmeti

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Ajetin muž se u vreme rata pridružuju OVK-u. Ona ostaje sama sa četvoro dece od koje najmlađe dete ima nepune tri godine, i sa starim svekrom.

Ajeta kaže da za vreme rata nije videla masivno ubijanje civila, silovanje žena, neljudsko mučenje muškaraca. Međutim, pre nego što je kročila u šumu sa svojim jedanaestogodišnjim sinom tog dana kada su pobegli, Ajeta je gledala ono što će obeležiti celi njen dalji život- ubistvo njenog sina snajperom koji je njemu prepolovio glavu.

Činilo mi se da i dalje diše

Ajete Ahmeti

Ja se zovem Ajete Ahmeti. Dolazim iz sela Seljance. Rođena sam 20. januara 1967. godine. Bilo nas je četiri brata i šest sestara. Otac nije radio nigde, bavio se stočarstvom i poljoprivredom.

Nismo bili bogata porodica, već kao i mnoge druge. Bili smo srećni sa roditeljima, sa braćom i sa sestrama. Ja sam od dece najstarija. Nismo imali mnogo, ali smo bili zadovoljni onim što imamo.

U našoj porodici se radilo onako kako je otac rekao, u toj porodici je bilo onako kako je majka rekla. Svakome od nas su određivali, „Ovo ćeš da uradiš ti, ovo ti, ono ti“. Uvek smo radili šta bi nam oni rekli. Imali smo pšenicu, kukuruz, pasulj, trebalo je kositi, plastiti, sve je to trebalo uraditi. Nismo smeli da kažemo, „Neka ide on/ona, ja neću“.

Nismo toliko školovani. Ja sam završila samo osnovnu školu. Nisam nastavila dalje školovanje zbog slabih uslova, inače mi je škola dobro išla. Međutim, takve su bile okolnosti, daljina, prevoz, pa zato nisam imala

mogućnosti da se dalje školujem. Škola mi je išla dobro, ali mi smo imali krave, koze, morali smo da ih muzemo. Rano sam ustajala ujutru i kuvala do 8 sati. Imam diplomu od prvog do osmog razreda sa svim peticama.

Imala sam puno društva jer smo u školu išli svi iz tog sela, iz Seljanca. Imali smo oko 20-25 učenika. Bilo je to veliko selo, ali sada tamo niko nije ostao. Pet-šest kuća, više nikoga nema. I učitelji su bili jako dobri, lepo su nas podučavali. Učili smo i srpski i francuski jezik. Bio je jedan Mursaik Ajvazi, bio je direktor svih škola. Kada je neko dolazio kod nas u školu, mene su uvek izvodili. Kada se održao miting u dvorištu škole, mene su pozvali, zato jer sam jako volela školu. Mnogo sam volela da učim.

Dugo sam pamtila neke lekcije na albanskom jeziku, međutim posle rata sam dosta njih zaboravila. Desilo se to što se desilo pa sam ih zaboravila. Međutim, kada se podsetim, kada čovek uči sa razumevanjem i kada razmišlja o onome što uči, onda ih nikada ne zaboravi. Ne zaboravljam ni učiteljice od prvog do petog razreda, a ni nastavnike od petog do osmog razreda nisam zaboravila. Međutim nisam ih sretala osim Murat Jusufija koji radi u opštini Mitrovica.

Posle rata sam bila u kontaktu sa dve drugarice. Sada sam u kontaktu samo sa sestrom od strica jer smo ja i ona išle u isti razred, i sa još jednom devojkom iz našeg sela. Sada ne znam da li su se udale ili su otišle u inostranstvo. Jako smo se lepo družile. Kao drugarica nikada nisam želela, a ni sada ne želim, da nekoga povredim. Kada sam imala jedan list papira, delila sam ga sa drugaricama. Jednu smo olovku delile na pola sa drugaricama. Bilo nam je jako lepo.

Srednju nisam nastavila. Stariji brat je završio srednju školu. I treći brat ju je završio, dok mi, devojke, nismo, nijedna. Pohađale smo školu do osmog razreda. Ja sam volela da nastavim i srednju školu. Kada sam bila u sedmom razredu, došla je jedna Ferdana iz Prištine, ne sećam joj se prezimena. Došla je i skupila sve roditelje u školi. Kada smo došli, čujem jednog čoveka kako govori, „Boga mi, ja ću moju ćerku da pošaljem“. Od svih roditelja samo je jedan rekao da će poslati ćerku u školu. Ona je danas medicinska sestra.

Danas imam 53 godine i, i dalje volim školu. Uvek sam govorila da je moj san škola. Ali pošto ja nisam mogla da se školujem, Bog mi je ispunio tu želju preko dece. Moj san je oduvek bilo školovanje. Deci sam govorila, „Da li ćete se zaposliti ili ne, školu morate završiti. Morate da se trudite i da učite“.

Kada sam završila osmi razred, nije prošlo ni pet-šest meseci otac je umro. Imala sam 15 godina. Otac je otišao da uzme kukuruz da ga odnese u mlin. Čim je došao iz mlina je umro, kod kuće. Imao je srčani infarkt.

Majka nas je sama odgojila svojim trudom, uz velika požrtvovanja i u neimaštini. Međutim, Allah joj nije zaboravio trud, svi smo dobro, svi imamo decu. Jako smo se rastužili zbog očeve smrti, jer je najmlađi brat tada imao samo pet godina. Niko od nas nije bio zaposlen. Stariji brat je bio vojnik kada je otac umro. Međutim, uz pomoć svih, došao je i brat iz vojske pa je nakon dve godine otišao u Nemačku. Nas šest sestara je ostalo kod kuće sa tri brata. Brat nam je pomagao.

Majka je najviše plakala. „Ostavio me samu sa decom, šta da im radim, desetoro dece, bez plate, bez ičega“. Nekoga smo morali da pošaljemo da bude pastir, da bude da ovcima i govedima. Devojčice su počele da stasavaju, dečaci ko zna koji će put odabrati; majka se najviše brinula. Kada je došao stariji brat joj je rekao, „Dajem ti besu [prim prev. kod Albanaca, čvrsto obećanje koje se mora održati po cenu života] sve će biti u redu, samo se ti ne sekiraj“. I ja sam joj govorila, „Majko, sve ćemo da radimo onako kako nas ti budeš usmeravala“. Dobro nas je vodila, i na sreću sve je išlo kako treba, svi smo se poženili i poudali.

Tada nismo imali automobil da idemo i dolazimo u Seljance, imali smo konje. Nismo mogli da idemo po namirnice, iako tada nismo mnogo stvari kupovali jer smo imali naše mleko, sir, sve je bilo naše. U Barama, u „Šalja e Bajgores“, to je blizu, tamo se nalazila jedna prodavnica. Tamo smo išli konjima, kupovali smo i vraćali se. Niste mogli peške da idete jer je teren loš. Selo u unutrašnjosti je za razliku jako lepo.

Posle rata smo se preselili u Brđane-tamo je bio brat. Sada više nije. Sada živi u Švedskoj, ali se njegova kuća nalazi tamo. I oni su oko dve godine živeli tako, majka sa moja dva brata i četiri sestre, jer smo se ja i druga sestra udale. Zapalili su mu kuću, pa su se opet vratili u Tunel, u stan. Majka se mnogo sekirala zbog brata jer je otišao u inostranstvo jer je bio jako mlad.

Ja sam se udala u Kutlovcu. '87. godine sam se udala kada sam imala 20 godina. Kada sam se udala, ja kao najstarija, majci je to palo jako teško jer sam oduvek bila njena desna ruka. Kada sam se udala, rekla mi je, „Boga ti, Ajete, nemoj da prođe dva-tri meseca, a da bar jednom ne dođeš majci. Hvala Bogu, dosta smo bili udaljeni, ali sam dosta često išla. Samo zbog nje. Zatim su i ostale sestre odrasle kao i braća. Ipak, žal za ocem nikada nije minuo.

Otac je oduvek voleo rad na njivi. Mi smo mu svi pomagali oko sena, pšenice, kukuruza. Međutim, otac je više voleo kćerke od sinova, dok je majka više volela sinove od kćerki. Otac se mnogo brinuo o nama, mi smo ga poštovali. Stidili smo se da pred njim govorimo nešto neprikladno. Mada, ja sam više volela majku. Ne znam zašto. Možda zato što sam ja bila najstarija pa sam gledala kako se majka pati. Ženskim poslovima nikada kraja nema, pa sam zato i volela majku više.

I dan-danas mi je žao majku. Živa je, živi sama u stanu. Ima četiri sina, a svi su u inostranstvu sa porodicama. Živi ovde sa jednim bratancem. On ima 19 godina. Živi u stanu u Mitrovici. Dobro je hvala Bogu. Uzmuj je, ode, bude tamo pet-šest meseci, pa i godinu. Vрати se pa ode ponovo. Tamo joj se ne sviđa. Ipak, Bog joj je pomogao jer se mnogo napatila. Život je bio mnogo težak.

Udala sam se sa 20 godina. Suprug je stariji od mene devet godina. Sećam se dana svadbe. Bio je 23. septembar, lep dan, sunčan. Bilo je daleko da se iz Kutlovca dođe u Seljance. Tri sata peške, sat i po autom. Međutim, tada nije bilo mnogo automobila. Bili su konji sa zaprežnim kolima. Došli su po mene sa četiri automobila. Ljudi, svatovi. Imali su puno rođaka.

Kada sam došla ovde kod muža, bilo nas je 30 osoba. Velika porodica. Venčali smo se po tadašnjim običajima. Ovde živi jedan moj brat od strica, a mužev brat je bio kurir u školi. On je hvalio svog brata, a moj brat od strica je hvalio mene. Zatim je brat od strica došao kod nas i rekao mom bratu, „Prose Ajetu u Kutlovac“. Majci sam rekla, „Ne radite mi ovo majko, još sam mlada. Želim da ostanem kod vas. Najstarija sam“. Majka mi je rekla, „Kćeri moja, baba-devojku neće niko“. Rekla je, „Puniš 20 godina“. Rekla sam, „Onda, neka bude kako vi kažete.“

Takva je bila sudbina. Posle tri nedelje je došao ponovo, tada sam se verila. Bila sam verena šest meseci pre nego što sam se udala. Udala sam se 23. septembra, a 20. januara sam napunila 20 godina.

Kada sam otišla kod muža, dva-tri meseca nisam mogla da se pomirim sa sudbinom, zbog majke. Nikada nisam verovala da će neko moći da me zameni u pomoći koju sam pružala majci. Ali sestre su me zamenile, sve redom. Jer su se zatim i one verile kao ja, uz pristanak roditelja i braće.

Kada sam došla ovde, muž je bio bez posla. Imao je jednog brata koji je bio kurir u školi, jedino je on bio zaposlen. Drugi brat je bio učitelj u Rahovu, ali su ga Srbi isterali sa posla. Ja sam se udala, a posle godinu dana su se muž i braća odvojili kako bi svaki imao svoju kuću. Posle Jetonovog rođenja su se braća odvojila svaki u svoju kuću.

Jeton je rođen 6. avgusta 1988. godine, u bolnici u Mitrovici. Tog dana kada sam otišla da se porodim, oni su hteli da prodaju pšenicu. Ali ni tada situacija nije bila dobra. Mnogo si srećna kada po prvi put postaneš majka. Bio je dobro, pametno dete. Otkako je napunio sedam godina, Jeton je radio sa svojim ocem. Išao je po drva, išao je da sadi pšenicu, da kupi seno, da čuva krave, koze. Pored svega je uvek išao u školu. Kada je krenuo u prvi razred je govorio, „Biću dobar đak i postaću vojnik Kosova“. Čuo je svog oca kako tako govori. Kada bi se kao porodica skupili pričali bi o Kosovu, govorili su da je dobro kada neko da svoj život za očevinu, pa se tako i njemu to urezalo u pamet. Nikada nije otišao u školu dok ne bi poljubio oca i mene.

Prvi i drugi razred je završio u nekoj kući; tu su pohađala nastavu deca od prvog do petog razreda, da ne bi dolazili ovuda ka Tunelu. Međutim, on nije dočekao da završi peti razred, iako je bio odličan učenik.

Dve godine posle Jetona nam se rodila Fitora. Tada smo već bili odvojeni od Šefćetove braće, međutim živeli smo u istom dvorištu. Odlično su se slagali sa njihovom decom. Fitoru smo sa šest godina upisali u školu da bi išla u školu zajedno sa Jetonom. On je išao u drugi, a ona u prvi razred. Ona je bila živahna, ali su se lepo slagali. Ljiridon je rođen dve godine posle Fitore. Ljiridon nije išao tamo u školu, išao je ovde u Tunelu, jer se kasnije zatvorila ona škola u Kutlovcu.

Nakon četiri-pet godina, je li tako, rodila se Dafina, '97. godine. Dafina je za vreme rata imala samo dve i po godine. Još ne beše napunila tri. Dafina je rođena pet godina posle Jetona. Kada se rodila, situacija je bila jako loša. Rođena je u Mitrovici, u severnom delu, u bolnici u Mitrovici. Posle rata su rođeni Valentina i Jeton, sa razmakom od godinu i po.

Deca se odlično slažu, pomažu jedni druge. I mi smo mirna porodica, uvek smo ih upućivali na pravi put, šta je dobro, a šta loše. Hvala Bogu, oni su prihvatili naše savete.

I otac im je uvek pričao o tome šta je najbolje za njih. Pričao im je o porodici. Kada je otišao u rat, rekao im je, „Vidite, ja idem da ratujem...“ Nikada nisam ni pomislila...Mislila sam, otići će, ali će se jednog dana vratiti. Nas je ostavio sa svojim ocem, sa svekrom, mene sa četvoro dece. Dever je uzeo svoju decu, otišao je u Nemačku. Otišao je u inostranstvo pre rata. Mi smo bili sami u kući. Nikoga drugog nije bilo. Samo je još jedna kuća bila malo niže. Svekar je imao preko 80 godina.

Imali smo puno stoke, a Jeton se mnogo mučio. U 11 sati uveče on bi i dalje sa mnom trčao da tražimo krave i vratimo ih. Sve poslove koje je

radio jedan odrastao muškarac oko kuće, on ih je radio sa svojih jedanaest godina. Svekar je bio star, nije mogao. Ostao je svekar da se brinemo o njemu, sa druge strane sitna deca, tamo muž vojnik. Nismo imali kome da se obratimo za pomoć. Međutim, hvala Bogu, dobro je. Imali smo sve što nam je trebalo, šta da se radi. Sva zahvala Allahu, blago nama za Njega, sve nam je dao.

Kada je Šefčet stupio u OVK, ustao je rano i rekao, „Ja odoh“. Krenuo je zajedno sa jednim njegovim bratom od strica. Ja i Jeton smo izašli na prozor. Pitao ga je, „Oče, kuda ideš?“ Rekao mu je, „Idem da oslobodim očevinu. Sećaš li se da sam ti pričao o tome?“ Rekao mu je, „Da, sećam se.“ Onaj brat od strica mi se obratio, „Ajeta, kako se držiš?“ Rekla sam, „Dobro.“ Rekao je, „Idi, uteši mi ženu“. Oni su živeli malo niže.

Kada su oni otišli, mislila sam, nije to ništa. Otišla sam kod žene tog rođaka i rekla joj, „A šta je tebi što plačeš?“ Rekla je, „Oni odoše, a ne zna se da li će se vratiti živi ili ne!“ Rekla sam, „Kako je Bog odredio. Ako je Bog rekao, umreće, ako nije, vratiće se.“

Posle dva-tri meseca se vratio Šefčet, ali je ponovo išao tamo. Stalno je tražio da deca idu u školu. Kada smo došli ovde u Tunel, jedan sused je rekao Jetonu, „Gde ti je otac?“ Rekao mu je, „U Nemačkoj je“. „Lažeš, otac ti je u Albaniji. Ubićemo i tebe i tvoga oca“. Ja ih nisam poznavala, ali ih je poznao dever, jer su živeli tu blizu. Dever je pre rata došao u Tunel.

Mesec dana smo proveli ovde u Tunelu. Sin je tu išao u školu, a ja sam se mnogo plašila. Jednog dana mi je rekao, „Majko, tako ti Allaha hajde da idemo u Kutlovac, pa makar živeli pod jednim trnom“. Rekla sam mu, „Sine moj, kako da odemo u Kutlovac. Prodavnice su daleko, sve je daleko“. Rekao je, „Hajde idemo, uzmimo ovo dvoje dece i dedu i idemo.“ Sutradan sam pokupila decu, svekra i otišli smo u staru kuću.

Kada je došao Šefčet odatle gde je bio u vojsci, malo smo uredili kuću zajedno sa bratom od strica pa smo tu živeli. Ja sa četvoro dece, i brat od strica koji je živio malo niže od nas.

Jedne noći padao je sneg, duvao je vetar, sneg nam je zatrpao vrata. Jedva smo pokupili goveda. Iznad nas se nalazila antena Kutlovca. Bilo me je strah. Rekla sam, „Bože, u tvojim smo rukama“. Sin mi je rekao, „Uopšte se ne plaši. Sramota je da se mi bojimo, dok nam je otac vojnik“. Otac mu je uzvratio, „Alal ti vera sine moj!“ Još ne beše navršio jedanaest godina.

Lajao je pas te noći, a puške su odzvanjale. Oka nismo sklopili. Zatim se svekar razboleo. Bože dragi, kako je samo bio loše. Bolela su ga leđa,

želudac... Pozvala sam devera koji je sutradan došao i odveo svekra kod doktora. Jeton je non-stop morao da govedima stavlja hranu, a ja uz njega.

Nakon dva-tri dana ili možda posle nedelju dana smo postavili jedan šator u šumi. Bilo nas je dve porodice, mi i porodica Šefćetovog brata od strica. Primetili su nas pa su počeli da bacaju granate. Bio je i sin brata od strica, samo je njega imao, rekla sam mu, „Isufe, uzmi mi samo Jetona“. Uzeo ga je, odoše ka reci, sidoše dole. Kada su se vratili beše prebledeo jer su dugo bacali granate.

Sutradan smo se uputili ka Barama. Išli smo peške svi zajedno sa decom. Hodali smo koliko smo mogli da izdržimo. Mesec dana smo proveli u Barama. Ostali smo bez hleba i bez brašna. Uzela sam sina, popeli smo se na konja pa smo ja i Jeton otišli u Seljance. Uzeli smo 100 kilograma kukuruza. Moj stric nam je dao. Natovarili smo ga. Iz Seljanca smo došli u Bare peške sa Jetonom. Čim smo odneli kukuruz da meljemo, rekli su nam, „Srbi su nas opkolili“. Ostavili smo sve. Krenuli smo iz Bara peške za Kutlovce. Više nismo izlazili iz kuće.

Onog dana kada su ubili Jetona smo ja i jetrva ustale da kuvamo. Bio je 22. maj, 11 časova. Videli smo da su Srbi stigli, ali nismo znali da su Srbi, mislili smo da je neko došao da ubere kupus.

Sin mi je zatražio malo šećera da stavi u mleko, reko mu, „O sine moj, nema“. To mi je ostao žal, nisam imala šećera da mu zasladim mleko. Čim smo izašli u dvorište, šuma nam je bila udaljena dva-tri metra, svi su potčrali, pobegli u šumu. Moju ćerku, Dafinu je uzela jetrva u naručje jer je imala samo dve i po godine, nepune tri. Sinu sam rekla, „Kreni Jetone, ja ću uzeti samo komad hleba“. Pomislila sam, tražiće mi deca da jedu. Rekao mi je, „ Ne, neću da odem bez tebe.“

Svekar je pobegao u šumu. Svi naši su ušli u šumu. Nas dvoje, čim smo kročili vani, on je bio uz mene. Bio je visok, mnogo viši od mene. Čim smo kročili ka šumi on je pao. Videla sam kako mu je odleteo vrh glave i mozak mu se prosuo po zemlji.

Kada sam videla to rekla sam, „O Bože sve je u tvojim rukama, ubiše mi Jetona“. Bog mi je poslao snagu, uzela sam ga u naručje i unela sam ga u šumu.

Dok sam ulazila u šumu, skinula sam košulju i obmotala mu glavu. Jetrva mi je dodala neki džemper, umotala sam ga samo da mu ne ispadne celi mozak. Ali dok sam ja stigla sav mozak mu se prosuo, ništa mu nije ostalo u glavi.

Legla sam ga tu. Srbi su nam se približavali. Kada su došli blizu nas, čule su se puške. Trebali smo da odemo u selo Rašan. Dever mi je doviknuo, „Ajeta, pusti ga!“. Ali Bog mi dade snage i nisam mogla da ga pustim. Rekao mi je, „Ostavi ga ovde“. Rekla sam mu, „Oh aga [prim. prev. naziv kojim Albanci oslovljavaju starijeg muškarca iz poštovanja], kako da ga ostavim, on je još živ?! Činilo mi se da i dalje diše. Rekao mi je, „Ne, Boga mi, on je mrtav“. Rekao je, „Dolaze Srbi“. Bilo ih je sedmoro-osmoro ili više njih. Rekao mi je, „Ostavimo dečaka ovde, vratićemo se ponovo, bojim se sve će nas uhvatiti“. Rekla sam, „Sina nikada neću ostaviti. Neka me uhvate, neka me ubiju.“ Rekla sam, „Idite vi“. Rekao je, „Boga mi, neću te ostaviti samu nikada.“

Dafina, ćerka je bila gladna, niti je jela niti pila od 11 pre podne do 2 posle ponoći. I tako je ostala sa nama zajedno sa lešom.

Jedno-dva vojnika su oko 2 počeli da pale kuće. Međutim, jedan sin mi je umro, ubiše ga, ali drugi mi se izgubio. Dva dana nismo mogli da nađemo Ljiridona. Od pucnjeva, od straha, peo se po šumi kuda god je mogao i tako se našao u selo Zasela. Pomislih, „Oh, Bože, sačuvaj mi pamet. Ovaj mi sin umre i ode, Allah je tako hteo, ali gde sada da nađem drugog sina?“. Posle dva dana me je pozvao dever i javio, „Ljiridon je u Zaselu“.

Dodoše ljudi, sahraniše sina takvog, ali sam ja kasnije pokupila njegov mozak i rekla sam im, „Evo, ovo je njegov mozak“. Uz rub šume sam ga sahranila. Uvek kada mu posetim grob znam da je tu do njega sahranjen i njegov mozak, jer mu je skoro ceo ispao, sva krv se izlila. Oči su mu bile ukočene, on se ceo ukočio jer su mu otkinuli pola glave.

Niko mi nije čuo glas, niti mi je iko video suzu. Zašto? Zato što je Šefčet i deci i meni govorio, „I da počne rat, šta god da se desi moramo se nositi sa time, moramo biti jaki“. Setila bih se njegovih reči.

Muž nije saznao da mu je sin poginuo dok se rat nije završio. Svi drugi su saznali, a on kada je došao je video grob. Pitao je brata od strica, „Čiji je onaj sveži grob?“. Rekao mu je, „Boga mi, ubili su ti sina“.

Mi, kada su mi ubili sina, te noći smo otišli u Rašane. Drugog sina nisam mogla da nađem. Međutim, dva dana nakon što su nam rekli da se nalazi u Zaselu, otišli smo i proveli tri noći kod deverovih prijatelja. Onda su nas odveli u Crnu Goru. Vikala sam, „Neću da idem, sina su mi ubili, nemam više ništa!“ Svekar mi je govorio, „Moraš da bežiš, moraš da odeš“. I tako smo otišli.

Policija je iz autobusa izvela devera i Šefćetovog oca. Ja nisam imala nikakve dokumente, ni ličnu kartu, ma ništa. Ušli su i ispitivali su. Svekar je plakao, govorio je, „Nije mi žao nas, ali Ajeta nema dokumenate“. Rekla sam mu, „Oče, ne brini se, ništa se neće desiti. Pošto je Jeton umro, ja više nisam ni za šta.“. „Kome ćeš ostaviti ovo troje?“. Rekoh, „I ovo troje su moja deca, ali...“ Hteo je Bog tako pa nas nigde nisu zaustavili, mene nisu pitali za dokumenta. Njih dvoje su vratili u autobus, samo su im tražili dokumenta.

U Crnoj Gori smo tri nedelje proveli u Ulcinju. Napravili su nam neke šatore. Mala plaža je bila blizu. Oni kojima niko nije poginuo su žalili za imovinom, a one kojima je neko poginuo nije zanimala imovina. Mene nije bilo briga uopšte za imovinu jer mi je umro sin. Mnogi, dok smo bili u Crnoj Gori, su oplakivali imovinu, „Izgorela nam je kuća, imali smo ovoliko, imali smo ovo-ono...“ Nisam mogla ni da ih slušam. Moje srce je bilo prepolovljeno jer su mi sina ubili. Ali, hvala Bogu- iako njegovo mesto niko ne može da zauzme- ali eto, Bog mi je podario i ovog drugog sina.

Kada smo se vratili iz Crne Gore, uputili smo se odmah ovamo. Ovu kuću je dever kupio pre rata. Šćet je ovde došao jer nije imao kuda, ono tamo bijahu zapalili. Tu je bio. Mi smo tri nedelje bili tamo pa smo i mi došli. Šćeta smo našli ovde. Pet godina smo tako živeli, posle pet godina smo je kupili. Mi smo kupili ovaj stan, zatim je on kupio onaj sa druge strane pa su oba stana naša. Porodica se ponovo okupila.

Stigao je i prvi Bajram. Ne postoji ništa teže. Uvek smo voleli da smo zajedno za Bajram, bili smo jedna srećna porodica. Nikako nismo mogli da podnesemo taj dan Bajrama bez Jetona. Došla je majka i rekla, „Ne smete tako, imate drugu decu“. Rekla je, „A šta je sa mnom, ostala sam sa desetero dece i bila sam glava kuće?“. Rekla je, „Suočila sam se sa svime i Bog mi je isplatio sav trud. I vi se morate pomiriti.“ Majčine reči su nas malo smirile. Ali i Bog ti da snagu.

Kada je dever pravio svadbu za dva sina odmah posle rata- nisu hteli da prave svadbu, da prave slavlje- ja sam prva otišla i pustila sam muziku. I kod drugog devera sam isto uradila. Ne želim da neko ne oseti zadovoljstvo svog deteta zbog mene. Mrtvi sa mrtvima, živi sa živima. To sam uvek govorila, to govorim i danas. Svima je bio žao. Svi koji su poginuli su imali majke, međutim svakome je svoga najviše žao.

I danas me pitaju, „Kako si mogla da podneseš, kako si prva pustila muziku?“. Jesam, jer ne želim da zbog mene neko kaže, „Zbog Ajete nisam mogao da pustim muziku, nisam mogao da osetim zadovoljstvo zbog sina/snaje“.

Ja sam zadovoljna ostalom decom, nadam se da svi koji ih imaju budu zadovoljni. Često mi dođe tako i budem jako tužna. Međutim, ja sam oslonac pronašla u Bogu. Ono što se većini desilo, to se desilo i meni.

Bio je rat. Hvala Bogu nije ubijen zbog nečeg sramnog, jednostavno zbog rata. Dete je bio, nije bio zao.

Zatim sam sa 35 godina ostala u drugom stanju. Rodila sam Valentinu, kćerku. Nikada nisam rekla, „Zašto si mi, Bože, podario kćerku?“. Mnogo volim devojčice. Allah je tako hteo. Devojčica je bila lepa, dobra. Odmah posle toga sam ponovo ostala u drugom stanju. Kada se rodio dečak bila sam u dilemi, da li da obnovim ime ili ne? Govorili su mi, „Nije dobro da se obnavlja ime“. Ali ne, odlučila sam. Ja sam odlučila. Zajedno sa mužem. Jer nije pitanje samo da se obnovi ime nego i da ga zovem imenom Jeton, da ponovo postoji jedan Jeton u našoj kući. Zahvaljujući Bogu, skroz se liči na njega. Kada god svi odemo na njegov grob, na godišnjicu, svi plaćemo, samo on ne plaće. „Bog je tako hteo, sada imate Jetona“. Da, imamo Jetona, ali njegovo mesto niko nikada ne može da zauzme.

Posle rata je Šefčet godinu dana radio bez naknade u KZK-u. Međutim, imali smo kravu, mleko, sir, pravili smo sami. Svu decu smo školovali. Imali smo i pčele i med. I danas imamo. Sva deca su fakultet završila od tog novca. Najviše smo prodavali mleko i sir. Učitelji su najviše kupovali jer je škola ovde u blizini.

Pre rata, kada je Šefčeti bio u Kutlovcu, donosio je mleko ovde dole samo da nema potrebe da nekome traži novac. Nije radio, samo je prodavao mleko, sir, ovde u Tunelu; donosio ih je peške. Posle su i deca, kada smo se doselili ovde, nosila mleko, samo da bismo zaradili neki dinar da bi ih školovali. Nisu to zloupotrebili, učili su.

Nikada nismo imali nešto mnogo. Naša deca nam nikada nisu rekla, „Zašto nam ne date 50 centi, 20 centi da kupimo nešto“. Nikada. Znali su da se nema. Danas sami zarađuju. Čerka je udata, ima dvoje dece. Ljiridon je završio školu i fakultet. Studirao je u inostranstvu, kupio je auto, napravio je garažu. Renovirao je ovu kuću. Ova kuća je bila u jako lošem stanju. Nisi mogao da uđeš unutra. Ni stepenice nisu bile bezbedne.

Ljiridon, a takođe zahvaljujući svom ocu koji je prodavao med, ali više je Liridon pomogao jer je imao stipendiju, pa je slao koliko je bio u mogućnosti, plus je kupio auto. Nemamo toliko kapitala, ali nismo ni u lošem stanju, dobro je. Kada ste zadovoljni sa decom, najveće bogatstvo su deca. Imamo još jednu pomoć. Ja primam sinovu penziju, Šefčet prima

svoju. Malo od prodaje meda, iako ove godine ga nismo imali, ali dobro je. Međutim, najviše nam je pomogao Ljiridon.

Fitora je najstarija kćerka. Završila je pravni fakultet. Fitora je uvek bila jako pristojna, jako pametna. Danas se za bilo šta obratimo njoj. Kako braća, tako sestre, tako i mi roditelji, oboje. Pre nego što nešto odlučimo mi se prvo posavetujemo sa njom. Fitora je jako inteligentna, i dobar je govornik.

Završila je master i njena drugarica ju je upoznala sa svojim bratom jedincem. Fitora je otvorila kancelariju, odnosno Ljiridon je otvorio za nju. Advokatsku kancelariju. Bila je verena kada smo joj otvorili kancelariju. Međutim, rodila je sina pa je na neko vreme morala da zatvori kancelariju, ali je ponovo otvorila. Sada je rodila kćerku, još nije otvorila kancelariju.

Dafina završava edukativni fakultet. Pripremila je diplomski rad, treba da ga brani u septembru pa da diplomira. I Dafina je dobila stipendiju. Dafina je imala sve 10-ke. Ljiridon je imao sve 10-ke, isto tako i Fitora. Valentina studira albanski jezik, i ona studira na fakultetu u Prištini. I ona, hvala Bogu, ide istim stopama kao i ovi pre nje. Jeton je u gimnaziji, i on je uvek odličan. Moj san se obistinio, pošto ja nisam mogla da se školujem. To je moj san i dan-danas i nikada neću prežaliti taj žal za školom.

U Jetonu, ovom kojem sam obnovila ime, vidim starijeg Jetona u očima i gradi. Da mi kaže, „Boli me nešto“, ili da mu neko vikne, ili da mu vidim suze, ja ne mogu to da podnesem. Srce me zaboli. Svi su moja deca, ali njega ne mogu da čujem da zaplače. Ne mogu da ga gledam nervoznog. Dušu mi kida.

Pre tri godine je bilo mnogo hladno, bila je zima. On je uzeo neke sanke i sankao se niz asfalt, u podnožju se nalazilo neko pokvareno auto. On je udario nogom o auto. Došao je sin od suseda i rekao, „Dođite, uzmite Jetona jer ne može da se pomeri“. Sećam se, tada sam mu viknula. Nogu je zamalo otkinuo sve do kosti. Vrisnula sam, „O, Bože, šta mu se desilo“. Odveli smo ga doktoru. Imao je 17 kopči. Hvala Bogu, dobro je; normalno, ostao je ožiljak, ali on je dobro. Želim da kažem, ne mogu da podnesem da on plače. Ne mogu da ga gledam nervoznog, odmah mi bude loše. Dok ga gledam, pogotovo kada mi okrene leđa, čini mi se isti kao on.

Na početku, nakon Jetonove smrti, sanjala sam ga, ali ga sada sanjam ređe. Sada ga ne sanjam. Na početku je tada došao i rekao mi, „Uzmite Ljiridona odvedite ga u Kutlovce ponekad, jer, oh Bože, kako je tamo lepo ujutru. On je stalno samo unutra“. Istina je da smo ga samo unutra držali,

nismo mu dozvoljavali da izađe. Svi bi išli na jedan bazen, mi njega ne bismo puštali. Danas nikada ne izlazi, ni noću. Gleda svoj posao i uopšte ne voli da izlazi. Ovaj mlađi izlazi češće.

Kada sam ga sanjala drugi put, beše porastao, bio je mnogo visok. Ošišan na ćelavo. Rekoh, „Sine moj, zašto si se ošišao?“ Rekao je, „Tamo gde sam ja, ne dozvoljavaju dugu kosu“. Rekoh mu, „Ostani samo još malo“. „Ne“ rekao je, „dosta je, idem tamo jer je tamo mnogo bolje“.

Sećam se ova dva sna. Sada ga retko sanjam, ne tako često. Prošla je 21 godina. Na njegov rođendan sam pisala na telefonu, javila sam celoj mojoj porodici, majci, sestrama, braći. Napisala sam jednu stranicu na viber-u i svima poslala. Ja ga se sećam, roditelj ne zaboravlja. Možda ga ni sestre ni braća neće zaboraviti.

Kada čovek razmisli, bio je rat. Mnogi su ostali bez ikog svog, mnogi nemaju nikoga da ih poseti. Mi nismo videli šta su radili, mi smo videli kako su mi ubili sina metkom. Nismo doživeli silovanja, maltretiranja. Nismo videli. Međutim, meni je dovoljno.

Mislim da ga je neko od ovih Srba koji su ovde, ubio. Tog dana kada su ga ubili, tog dana su se spustili dole, uhvatili su stričevu snaju sa porodicom, prebili je. Ona je bila udata za Šefćetovog brata od strica. Pred decom su je prebili na mrtvo ime. I ona je ostala sa svekrvom, zaovom i decom.

Kada bih znala ko ga je ubio, ne znam šta bih mu rekla. Možda u tom trenutku ne bih mogla da uradim ono što su oni uradili, ali neka ga Allah kazni. Onoga ko je to uradio detetu, jer je on bio dete koje je Bog dao, imao je jedanaest godina, njemu bih rekla, „Allah te kaznio. Neka te Allah kazni zaslužnom kaznom jer ti dete ništa nije bilo krivo“. Ali on je Srbin, nije ga zanimalo da li je to žena, dete...

Mnogo je voleo školu, mnogo je voleo knjigu, mnogo je voleo učenje. Godinu dana nakon pogibije sam otišla u školu, održali su mu pomen. Jedna devojčica je govorila o njemu. Niko nije mogao da zadrži suze. Stavili su cveće na njegovo mesto u klupi.

Meni je bilo mnogo teško, ali nekome su pobili celu porodicu. I sam da ostaneš, mora da se živi. Ali pošto sam zadovoljna sa ostalima, verujem da će Bog svima podariti dobro. Daće Bog da se na onom svetu sretnemo sa svima koji nam žele dobro, a posebno sa našim sinom. Nadam se da će svako uživati sa svojim.

**Ajete
Ahmeti**

“

Pregledao sam Esatovo telo, nijednog metka nije bilo, ali pošto je bio jako mlad, umro je od srčanog infarkta. Uopšte ga metak nije pogodio, a mog brata Jetona jeste. On je imao mnogo rana. Približio sam se da ga vidim.

”

Bećir Koci

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Marta 1999. godine na samom početku bombardovanja od strane Alijanse NATO-a, kada su stanovnici sela Poljance bili primorani da pobjegnu kako bi spasili golu kožu, muškarci se odvajaju od žena, zato se i Bećir Koci, koji je tada imao 18 godina, odvaja od svoje majke i babe. Grupa u kojoj se on nalazio biva napadnuta od strane srpskih snaga koje mu ubijaju jednog mlađeg brata. Njegovog starijeg brata, koji je ostao uz majku i baku jer je imao posebne potrebe, su ubili nakon što su ga izdvojili iz kolone. Bećiri priča o teškim vremenima u toku rata i odmah nakon rata kada kreće u potragu za telima svoje poginule braće.

Prepoznao sam ga po odeći i zubima

Bećir Koci

Rođen sam u Poljancu. Imao sam majku, oca sam imao, dedu, babu. Pre rata nas je bilo petoro braće, sada nas je troje. U Poljancu sam pohađao školu do osmog razreda, dalje se nisam školovao. Isto tako i braća, neki su pohađali školu, neki nisu, ali i oni koji su išli u školu pohađali su je do osmog ili devetog razreda ali dalje ne.

Dževdet je bio najstariji, rođen je '79. godine. Ja sam rođen posle njega, '81. rođen, Jeton '85. godište, Nedžmedin '87. i Driton '88. godište. Otac se rodio i odrastao ovde u Poljancu. Vojsku je završio u Sloveniji, zatim je oduvek tamo radio. I dan-danas tamo živi i radi, ali i dolazi iako ovog puta već duže vreme nije dolazio zbog ove pandemije. Majka je rođena u Glogovcu.

Nas petoro braće smo odrasli igrajući zajedno, išli smo u školu. Naš život je bio običan seljački život; držali smo i stoku, puštali smo stoku na ispašu

i čuvali je, igrali smo se raznih igara. Od braće sam bio najbliži sa Jetonom. Najstariji brat Dževdet je imao posebne potrebe, nije mnogo izlazio, više je bio u kući. Sa Jetonom smo po livadama igrali loptom, svuda smo išli zajedno. Bili smo braća ali i drugovi. Uvek smo bili zajedno. I krave smo ja i on vodili na ispašu.

Otac je oduvek bio u inostranstvu; dolazio bi ponekad samo i ostajao sedmicu ili dve. Majka nam je bila sve: i majka, i otac, i sve. Bili su tu i deda i baba, ali čovek je najviše vezan za majku i oca kada ih ima. Svako dete je vezano za majku.

Dževdetove potrebe su bile velike i uvek je bila potrebna velika briga oko njega. Kada bi izašao ja sam uvek bio uz njega, ne bih ga ostavljao samog jer bi njega u svakom trenutku mogao da uhvati nekakav grč. Dakle, nikada nisi mogao slobodno da se igraš sa drugovima zato što je on bio tu sa tobom, jer je trebalo da se brineš o njemu.

Kada sam krenuo u školu, Dževdet je počeo da ide sa mnom. Išao je do trećeg razreda, nakon čega je morao da prekine školovanje jer nije išlo dalje. Imao je napade. Bilo je dana kada mu se ne bi ništa desilo, a bilo je i dana kada bi imao po tri-četiri napada. Dešavalo se da dobije napad i u školi. Jednoga dana je učitelj rekao, „Bolje je da ne dolazi jer smeta i tebi“.

Jeton se upisao u školu dve-tri godine posle nas, dakle ja sam bio u trećem razredu, a on u prvom. Bio je dobar učenik, nije bio među najboljima. Meni je škola na početku išla dobro, kasnije je išla slabije. Do petog razreda sam bio odličan učenik. Posle petog razreda pa nadalje, i kao najstariji u kući, a i deda je bio sam pa sam mu pomagao, počeo sam da idem na njive da ih obrađujem, stoga sam napustio školu. Inače sam na početku bio jako dobar učenik. Kao dete sam imao sklonosti ka građevinarstvu. Kada god se gradila neka kuća, ja sam se mešao među majstore. Jako sam voleo da se školujem za inženjera za građevinarstvo, ali to se nije desilo.

Bili smo u dobrim odnosima sa braćom. Oni su bili mlađi. Ja kao stariji sam se uvek brinuo o njima. O svemu. Kada su krenuli u školu ja sam bio umesto roditelja. Ja sam uvek išao na njihove roditeljske sastanke. Bilo šta što je bilo potrebno za školu ja sam se o tome brinuo.

‘90-te su zatim započele protestima, štrajkovima. Na primer, sećam se kada su nam u školi bacili otrov. Učenici su bili otrovani. Ja nisam, ali su moji drugovi iz odeljenja popadali. Pomogli smo im, polivali ih vodom. Mene lično nije zakačilo.

Neko je dolazio autom i puštao neki dim, maglu, i trovao učenike, onesvešćavali bi se. Jednoj devojci se često dešavalo. Kada god bismo izašli na veliki odmor, oni bi već čekali. I protesti su održavani, ali ja nisam učestvovao.

Kada je počeo rat, sećam se da su prvo ubili Haljilja Gecija. Posle je ovde u Ćirezu, u Likošanu počelo. Bio je 28. februar, bili smo u dvorištu, videli smo ljude, govorili su „Počeo je rat!“. Sutradan smo otišli. Lično sam otišao i video sam leševe. Skupili smo se svi, bilo je muškaraca i dece, mojih vršnjaka i mlađih od mene. Svašta smo tu videli. Strahota, masakr! Tada smo se najviše uplašili. Onde su ubili porodicu Ahmeti, ovamo bliže trudnicu, i još mnogo drugih. Ušli smo redom u sve kuće, tu su bili i stariji ljudi koji su govorili, „Ne puštajte ove mlade da uđu“. Ja sam imao 17 godina. Vikali su nam da ne ulazimo, da ne gledamo. Nagledali smo se strahota tada!

Odatle je onda 5-tog marta puklo kod Adema Jašarija. I tamo smo otišli. Jednoga dana sam na sahrani Jašarijevih učestvovao u kopanju grobova. Drugoga dana nismo ponovo otišli. Prvoga dana smo videli da je sve uništeno. Trudili smo se da iskopamo što više grobova. U neko vreme su nam naredili da se skroz povučemo odatle. Srbi su se nalazili preko puta u blindiranim vozilima. Mi smo otišli, nakon čega su oni nastavili da sahranjuju ostale i više nisam išao.

Onog dana kada je „puklo“ kod Adema Jašarija smo bili ovde u kući, a onda smo pobešli. Bili smo u šumi celoga dana. To se mesto zove Lug Lešnika, ta šuma. Tamo smo ostali dok se nije smrklo, onda smo se kasno vratili kući. Rat se tamo nastavio, ali sam ja sutradan ostao kod kuće, nisam nikuda išao. Neki su otišli u šumu, nisu smeli da ostanu u kući. Ja se nisam plašio da budem kući, ali mi je i baba rekla, „Ostani jer ovde neće doći, tamo ratuju“. Zadržala nas je nekim rečima i nije nam dozvolila da odemo.

Srpski punkt je bio ovde kod mesta koji se zove „Kodra e Zane“. Tu su bili non-stop. Međutim, mi smo na neki način nastavili sa životom, ali nismo hodali asfaltom. Sve je moralo drugim putevima da se obavlja. Manje-više smo nastavili sa životom, bavili smo se poljoprivredom, kućnim poslovima. Dakle, sve drugo smo prekinuli i bavili smo se samo sa seoskim poslovima ne bi li preživeli. Otac nam je slao pare iz inostranstva jer drugačije nismo mogli da zaradimo da bi živeli.

Počela je neka septembarska ofanziva. Rano ujutru su počeli da pucaju. Deda je po noći čuvao stražu, pa nas je pozvao, „Ustanite jer će, Boga mi, danas negde da pukne“. Srbi su počeli da pucaju, mi smo se popeli na

traktor. Pokupio sam oдавде celu porodicu i neke susede koji su tu bili jer smo samo mi imali traktor, a četiri-pet drugih kuća nije imalo.

Iz naše kuće je bila cela porodica tu: baba, majka i nas petoro braće. Deda nije došao, on je otišao samo do u šumu. Od suseda je došla samo jedna žena, zovemo je dada Hafiza [dada: prim. prev. naziv koji Albanci koriste kao znak poštovanja za stariju ženu]. Došla je i dada Ferida- njoj su muža ubili, ostala je samo sa dve kćerke. I susedi, porodica baca Emina [bac: prim. prev.- naziv koji Albanci koriste kao znak poštovanja za starije muškarce] su došli sa nama, žena sa dve kćerke i dva mlađa sina; oni stariji nisu došli.

Sa sobom smo uzeli sunđere, ćebad, sve što nam je potrebno i planirali smo da od tada budemo u šumi. Sa sobom smo poneli hrane koliko smo mogli. Nismo uzeli sve jer smo nekako u žurbi pobjegli. Otišli smo u Štuticu, zatim smo prošli kroz Doševce, pa u Gradicu. Žena oćevog brata od strica je iz Gradice. Tamo smo prenoćili. Ona je tu ostala, a mi smo nastavili za Kušnicu jer su mi dve tetke sa oćeve strane tamo uđate. Tamo smo ostali dve-tri noći, nakon ćega smo otišli u Bajr, u Mitrovici. Jedan ćovek nam je dozvolio da ostanemo u njegovoj kući; sada sam mu zaboravio i ime da budem iskren. Tu smo ostali dok nije ušao OEPS, oni sa narandžastim autima.

Tada je došao otac iz Slovenije po nas, vratili smo se u Poljance, kući. Zapalili su nam odu, [prim. prev. oda- velika tradicionalna soba u kojoj su

se sastajali muškarcij ali kuću nisu. Imali smo jednu staru kuću sagrađenu od kamena, imala je (podzemnu) ostavu na sred sobe, a sa obe strane se nalazila po jedna soba. Naša oda je među prvima u Poljancu koju su zapalili, kao i Rizina kuća.

Imali smo posađenu pšenicu, na celoj njivi, pola hektara, samo smo čekali da počnemo da žanjemo, ali nam i nju behu zapalili. Ipak smo te zime do marta nastavili da budemo kod kuće.

To je bilo ono vreme kada su se umešali posrednici. Zima je prošla prateći šta će se desiti, slušajući svakoga dana o tome šta se dešava. Život je bio težak jer i da ste hteli da radite i da živite dobro- niste mogli. Takve su bile ratne okolnosti.

Otac je bio tu dok nas nije malo sredio, dok je obezbedio nešto hrane. Malo smo se oslobodili i onda se on vratio nazad. Nismo znali ni kako će otići, da li može da izađe iz zemlje, da li će ga negde zaustaviti. Jako smo se bojali dok nije stigao tamo.

Do 21. marta 1999. godine smo bili kući. 21-og marta je počelo sa Prekaza, krenula je srpska policija i vojska. Počeli su da se penju uz Radevac pa su pucali na Prekaz sa svih strana. Tada smo se popeli na traktor ali niko nije znao kuda da idemo. Bila je tu majka, baba, mojih četvoro braće i ja. Krenuli smo ka Novom Rezalcu, otišli smo u Klodonicu kod tetke sa očeve strane i kod ujaka. Tu smo ostali dok nije počelo bombardovanje NATO-a. Kada je počelo bombardovanje, mi smo spavali u odi. 200 metara dalje su počeli da pucaju, nakon čega je pala granata sa Mokne. Ne znam ni kako, samo znam da su rekli da su je bacili Srbi sa Mokne. Brat od tetke, imao je 20 godina, popeo se do tamo, pogledao i rekao je, „Nekoliko ih je ubila“, rekao je „ubijeni su jer im je granata pala pred kuću“. Nakon toga smo otišli u šumu i tamo bili celi dan. Odatle su rekli da idemo u Tušilje jer se tamo skuplja narod.

Iz Klodonice smo traktorom nastavili u pravcu Tušilja. Tada smo bile zajedno dve porodice, ovaj brat od tetke i ujaka. Dževat je imao traktor, i on je došao. Popeli smo obe porodice, i ujakovu porodicu i našu. Na ujakovom traktoru se nalazila cela ujakova porodica. Dva brata od tetki, tetka, žena drugog ujaka. Ovoj tetki je još ranije umro muž, u saobraćajnoj nesreći dok je dolazio iz Nemačke, ostavio je siročad. Bila je tu i njegova sestra, Dževatova i Esatova, jer su oni bili dva brata i sestra.

Krenuli smo iz Klodonice u pravcu Turičevca pa smo stigli u Tušilje. Tamo su nam rekli da muškarcu ne budu zajedno sa ženama, da se odvoje od

njih jer žene i decu ne diraju. Ljudi su govorili, „Muškarci bolje da odu negde u šumu gde ih Srbi ne mogu naći“, jer gde god bi videli muškarce odmah bi ih ubijali, masakrirali su ih.

Sreli smo neke vojnike kasnije. Poznavao sam troje ili četvoro iz našeg kraja. Krenuli smo sa njima. Majka je sa dva mlađa brata i babom ostala tu sa ujakovom porodicom, i oni su se odvojili. Ja sam otišao sa mojim bratom Jetonom, sa Dževatom, Esatom i sa braćom od očevog strica, i imali smo i neke rođake koji su bili vojnici. Dževdet je ostao sa majkom. Mi smo krenuli da iz Tušilje odemo u Poljance jer su rekli, „Dolaze ovamo!“. Uvek smo se trudili da u toku noći budemo iza njih kako bismo i danju bili iza njih. Mislili smo bićemo bezbedniji. Međutim bezbedni nismo bili u ratu, nigde niste bili bezbedni.

Hodali smo do negde, počelo je da sviće. U brdima se nalazio neki lug. Rekoše, „Dok ne padne mrak bićemo ovde u lugu. Kada se smrkne nastavićemo“. Tu smo proveli dan. Došlo je nekoliko osoba koje su Srbi pratili. Kada su počeli da pucaju na nas, krenuli smo uz brdo da bežimo. Oni su pucali, a mi smo bežali. Naša grupa je bila dosta velika, bilo nas je oko 100 osoba, a možda i više.

Bežeći smo stigli na brdo, tuda je vodio šumski put. Kada smo se popeli, Srbi su nam preprečili put. Ovaj očev brat od strica, bio je stariji od mene oko četiri godine, uvek je govorio, „Ne trčite brzo, sagnite se kada pucaju“. U trenutku kada su počeli paljbu, ja sam se nalazio na oko 30-40 metara iza ovog brata od ujaka Esata i mog brata. Oni su bili ispred, a mi pozadi.

Jetona bijahu ubili, ali ja nisam video dok nisam pobegao. Nakon toga sam ga video, i njega i Esata dok sam se okretao. Kada sam se okrenuo video sam ga kako pada. Potrčao sam, uhvatio sam ga, došao je i očev brat od strica, Baškim Koci, sa mnom. Stavio sam mu glavu u krilo i dozivao sam ga, „Esat, Esat“. Baškim mu je ubacio ruke pod odeću da vidi gde ga je pogodio metak, odakle teče krv kako bi mu pružio prvu pomoć. U tom trenutku je između nas prošištao metak, prepолоvio je hrast i mi smo pali na zemlju i nismo se mrdali. Dok Srbi nisu otišli ležali smo kao mrtvi. Trajalo je to oko pola sata. Uopšte se nismo pomerali.

Esat je ispustio dušu. Kada više nije bilo kretanja, videli smo još dvoje ubijenih malo dalje. To je bio moj brat i još jedan iz Prekaza. Međutim, tako ležeći nismo mogli da znamo ko su sve dok se nismo približili. Baškim je ustao i rekao, „Ostani ovde, idem da vidim tamo da li ima još Srba“. Ja sam ostao da ležim, a on je otišao. Rekao je, „Nema Srba“.

Pregledao sam Esatovo telo, nijednog metka nije bilo, ali pošto je bio jako mlad, umro je od srčanog infarkta. Uopšte ga metak nije pogodio, a mog brata Jetona jeste. On je imao mnogo rana. Približio sam se da ga vidim.

Zatim je počelo da se smrkava jer je bilo negde oko tri sata posle podne. Ubijen je bio još jedan momak iz Prekaza, poznavali smo ga, znali smo čiji je brat. Razmišljali smo kako da ih sahranimo, planirali smo ali nismo imali čime, jer sa sobom nismo imali ništa. Kuća je bila daleko, nismo mogli ni lopatu da uzmemo negde. Morali smo da ih tu ostavimo. Bilo nas je troje, Baškim sa svojim bratom i ja. Jednu noć smo proveli tu u šumi. Ostali su otišli. Cele noći je padala kiša. Nismo imali čime da se pokrijemo.

A Dževat, drugi brat od ujaka, u tim trenucima je pobegao dalje. Njega su ubili kod Lauše u pokušaju da se vrati u Tušilje. Njega su našli nakon 4-5 godina.

Pošto se smrklo, odlučili smo da ostanemo tu gde smo jer nismo znali kuda da krenemo, nismo mogli da se orijentišemo. Plašili smo se da se ne sretne negde sa Srbima. Uvek smo bili u strahu. Hodajući tako, nalaze se neke linije visokog napona ovde u Poljancu, Lauši i nastavljaju se do Crne Gore. Kada smo njih videli po njima smo se orijentisali. Rekli smo, „Večeras ostajemo ovde, kada svane osmotrićemo malo teren pa ćemo videti kuda da krenemo“. Krenuli smo ispod tih linija i putem njih smo se orijentisali.

Nakon što su nas napali izgubili smo orijentaciju, nismo više znali kuda da krenemo. Tri dana i tri noći smo proveli tu u šumi. Prve noći je padala kiša bez prestanka. Kada je svanulo, otišli smo do brda, videli smo stazu u Srbici, neki lug pa smo sišli tuda. Jedan iz Lauše je tu bio, imao je nešto hrane sa sobom. Podelio je sa nama. „Naši su otišli, samo ste vi ostali. I vi, kada se smrkne, krenite ovuda“.

Celi dan smo proveli sa njim, sve dok nije pao mrak, a oko deset sati uveče smo nastavili dalje. Stigli smo u blizini grada Srbice, mesto se zove Reka, pa smo nastavili ka Srbici, u naselje Tri, pa nam je tu jedan čovek dao nešto hrane. Nakon toga smo otišli u Prekaz, prošli smo iza Poljanca, pa smo u Doševcu proveli jedan dan i jednu noć. Kada je počelo da sviće u Doševcu, otišli smo u jednu kuću, nikoga nije bilo. To je bila jedna kućica u kojoj su držali životinje i hranu za stoku. Na senu smo spavali nas trojica. Odatle, kada je svanulo smo otišli na vrh šume odakle smo videli Poljance. Spustili smo se i sreli smo puno rođaka. Pitali su nas, „Jeste li se spasili?“. Mi smo im onda pričali. Jako su se rastužili kada su čuli za smrt mog brata, nećaka i za ostale.

Zatim smo tu ostali celi dan. Oni su imali hrane jer su po noći otišli kući i uzeli. Noću su se vraćali kući, spremili bi nešto hrane, a dane su provodili u šumi. Ovuda smo se spustili. Sve kuće su bile spaljene. Jednom rođaku je kuća bila zapaljena pa je malo sredio garažu kako bi njegova porodica mogla negde da boravi, pa smo otišli u njegovu garažu. Tu smo proveli noć i spremili smo nešto hrane. Baba je došla iz Klodonice. Prošla je kroz srpske punktove. Prošla je ali su je zaustavili na ne znam ni sam koliko mesta. Rekla je, „Nož su mi stavljali pod grlo“. Kada je stigla do mesta koje se zove „Kod betona“ na uzbrdici kod Hadevca, tada je rekla, „Ovde su mi ubili decu“, i krenula je da okreće 25 leševa, pregledala ih je govoreći, „Koje je moje dete što su mi ga ubili“. Ona je bila ubeđena da su nas ubili jer joj je neko to rekao.

Kada je stigla ovde i videla samo mene, upitala me je, „Gde su ostali?“. Trudili smo se da joj ne kažemo da su ih ubili. „U šumi su, doći će, idi ti“, i slično smo joj govorili, ali nakon nekog vremena smo joj ispričali. Jako se rastužila. Jednu noć je provela sa nama, nakon toga je ponovo otišla kod svojih u Glogovac. Iz Tušilja su ih oterali kod škole, a odatle su ih poslali za Albaniju. Dakle, iz cele porodice je ubijeno dvoje, a Dževdeta što je uzela policija, to smo znali samo ja i baba. Dok se nije rat završio, niko nije znao da su ubijeni.

Dževdeta je policija uzela u Tušilju. Mi smo se odvojili od žena, a Dževdet je ostao sa majkom u Klodonici. Kada su došli Srbi, ušli su u Tušilje redom i rekli su im, „Idite odavde“. Onda su krenuli da im pale traktore. Naš su skroz spalili. Onda su ovi krenuli da hodaju u koloni. Srbi sa obe strane. Kada bi videli nekog odraslijeg zaustavili bi ga. Dževdet je bio jako vezan za babu, jer mu ona nikada nije vikala pošto je njegovo stanje bilo takvo kakvo je bilo.

Baba mi je pričala, „Držala sam ga za ruku. Uzela mi ga je policija; ja sam im rekla, 'Nemojte jer nije mentalno sposoban!', ali oni nisu hteli ni da čuju. Uzeli su mi ga“. Odveli su ga u policijsku stanicu u Srbici, držali su ga cele noći. Pričali su mi neki poznanici kasnije. Mučili su ih, a sutra kada su pustili njih koje su uhapsili, rekli su im, „Idite kući, niko vas neće ubiti“. Međutim, on je imao posebne potrebe i nije razumeo šta mu govore. Kada su ih pustili, svi su krenuli da idu u Laušu, on se odvojio od njih i krenuo da ide u našu kuću u Poljance. Krenuo je pored reke iza autobuske stanice, a tamo su se našli neki policajci. Pričao je jedan majčin brat od ujaka, rekao je, „Video sam svojim očima kada su ga ubili pored reke. Policija je otišla i uhvatila ga, on je gurnuo jednog policajca, obalio ga je na zemlju. Čim ga je obalio, ovaj drugi ga je ubio.“

Tada kada su ga ubili, jednome iz Vojnika, iz naselja Dva, iznad policijske stanice, je umrla majka. On nije znao kako da je sahrani jer nije smeo da

izlazi, morao je da ode u policiju. Rekao im je, „Da li mi dozvoljavate da odem da sahranim majku, možete li mi pomoći nekako jer nemam ni čime da je odnesem“. Pa su mu rekli, „Da, dozvoljavamo ti samo ako odeš da pokupiš još jednog tamo kod autobuske stanice, tim putemk jer je počeo da se oseća vonj leša. Umro je.“ Nisu mu rekli da su ga oni ubili.

Dali su mu dozvolu, rekao je, „Došli su Srbi sa pinzgauerom“ [prim.prev. vojno vozilo poreklom iz Austrije], uzeli su mu majku i odveli ga tamo da pokupe i mog brata. On ga je odneo da ga sahrani, iskopali su grob, zakopali.

Nakon što se završio rat tražili smo ga svuda. Stalno smo ispitivali ljude da li neko nešto zna. Tast ovog Dževata, jer je on bio oženjen, bio je iz Lauše, se raspitivao za svog zeta pa i za Dževdeta. Kada je došao ovde, nakon što je prošla godina i po ili dve od rata, rekao nam je, „Jedan čovek kaže da je nekoga sahranio, a na osnovu naznaka i opisa odeće, može biti da je to on.“

Otišli smo baba, ja i deda da pitamo tog čoveka. Ispričao nam je šta je imao na sebi od odeće i na osnovu onoga što nam je ispričao, sve se poklapalo pa smo bili ubeđeni da je to on. Otišli smo i iskopali grob, čim je odeća počela da navire, pitali su, „Da li je on?“ Baba ga je pogledala i rekla, „Da, to je on“. Da bi bili sigurni rekao sam, „I ja hoću da pogledam“. Kada sam ga video, rekao sam, „to je on“. Prepoznao sam ga po odeći i zubima. Telo je bilo raspadnuto, ali čovek se prepoznaje.

Tada me je jedan rođak udaljio odatle, nije mi dopustio da ostanem u blizini. Oni su ga iskopali, umotali i ponovo sahranili. Nakon toga smo održali ceremoniju saučešća. Ljudi su dolazili ovde kod kuće da nam izraze saučešće.

Mi smo se tada odvojili jer je narod govorio, „Žene i deca neka ostanu zajedno jer vam neće ništa“. Nakon toga su došli Srbi i isterali su ih, opet za Klodonicu. Zatim su ih skupili na jedno mesto pa su onda Srbi ušli u kuće. Potali su ih u školu u Klodonici. U dvorištu škole su im rekli, „Ajde, idite svi u Albaniju“. Tada kada se saznalo da su Srbi ušli ubili su i dedu sa majčine strane u njegovoj kući. Kada smo pobjegli iz Klodonice njemu su rekli, „Hajde, popni se u traktor sa nama“. On nam je rekao, „Ja sam ovde rođen, ovde ću da umrem, ne napuštam ognjište, neka dođu nek me ubiju, ja iz moga mesta ne odlazim“. Ubili su ga kod vrata štale dok je stoci stavljao hranu.

Ostatak porodice se uputio ka Albaniji hodajući u koloni. Nastavili su preko Turičevca, stigli u Bročnu i nastavili u pravcu Kline, Rakovice, nakon

čega su stigli u Prizren pa nadalje. Prvo su otišli u Kukeš. Tamo se, kako su pričali, nalazio neki kamp. Bio je prepun. Zatim je došao otac iz Slovenije. Celog dana su čekali na red za telefon kako bi mu javili da su pobjegli. Tog dana nisu stigli na red nego tek sutradan. Toliki je bio red ljudi koji su čekali da jave rodbini koja je bila u inostranstvu. Javili su mu da su ih prebacili u Albaniju.

Otac je iz Slovenije otišao tamo i našao ih je, uzeo ih je iz Kukeša i odveo ih je u Drač u jedno selo koje se zove Šijak. Smestio ih je u jednu kuću, platilo je kiriju. Baba je bila tamo, međutim iako je znala ko je poginuo, nije nikome ništa rekla. Ni majci. Znala je samo ona.

Svo to vreme sam ja proveo u Poljancu. Te dve-tri nedelje. Kada smo otišli tamo niže kod ovih rođaka, njima su kuće bile zapaljene, ali su imali i jednu garažu. Živeli smo u toj garaži, spremali smo hranu i sa nekoliko rođaka smo odlučili da nećemo uopšte izlaziti. Ispred garaže je ovaj rođak imao neki podrum, jednu jamu 60 sa 60. Ta jama nije imala drugog izlaza ni ulaza pa smo pre nego što je svanulo nas šestoro ušli u tu jamu. Uzeli smo jedan spaljen šporet na struju, dovukli smo ga i stavili preko te jame. Oko 11:00 časova pre podne su došli Srbi u dvorište. Nas sedmorica unutra u jami. Celog dana smo bili u njoj. Srbi iznad nas, a mi ispod.

Predveče, bile su tri kuće od kojih su dve bile zapaljene dok ova treća nije. Oni su se smestili u tu kuću. Čuli smo ih kako govore na srpskom. Ja nisam znao srpski, ali neki su znali, rekli su da ovi prave planove gde da postave čuvare. Kada je pao mrak, oko 11 uveče, smo izašli i uspele smo se u šumu.

U šumi su se nalazili neki ljudi iz naselja „Ali Uka“. Tamo je tog dana ubijeno sedam osoba. Uveče, kada je pao mrak, videli smo ih kako ih sahranjuju. Odatle smo nastavili da idemo u pravcu Mikušnice, a iz Lužnice smo stigli u Ljubovce, pa odatle u Kućice. Ujaci ove očeve braće od strica su živeli tamo. Ja sam kod njihovih ujaka proveo oko tri sedmice. Zatim smo se ponovo vratili u Poljance iz Kućice, pa sam oko nedelju dana bio u Poljancu. Nakon toga sam još oko tri nedelje proveo kod tetke sa očeve strane. Međutim, tetka je izbegla u Albaniju, samo je njen muž bio tu, pa sam sa njim bio.

Selo Kušnica nije imalo ni šumu ni lug. Srbi su ređe išli tamo, zato smo mi bili u tim seoskim kućama. Bile su zapaljene, ali smo ih mi malo preuredili, pokrili smo ih dovoljno da možemo tu da budemo. Imali su nekoliko krava. Imali smo mleka i brašna, pa smo zato tu nastavili život.

Kada je rat završen, iz Lužnice sam se vratio u Poljance, bio sam kod rođaka u Lugu Lešnika. Danju smo pripremali hranu, noću smo bdeli.

Napravili smo neku staklenu baštu od najlona, pa kada je padala kiša tu smo se sklanjali, a kada je počelo vreme da otopljava onda smo sedeli u hladu.

Vesti smo slušali na jednom tranzistoru za koji čak nismo imali ni baterije. Punili smo ih na akumulator sa traktora da bi mogli da slušamo vesti, da bismo bili u toku o dešavanjima. Bili smo u šumi kada je Glas Amerike javio da NATO ulazi na Kosovo. Mnogo smo se obradovali. Kada su Srbi počeli da se skupljaju pri povlačenju, tada smo sišli iz šume. Oni još nisu otišli, a mi smo se vratili kućama, pa smo ovde živeli zajedno sa očevom braćom od strica.

Ovde u mojoj kući je sve bilo srušeno. Ništa nismo imali, ni kokoš, ni pile, ni kravu. Trava je bila porasla. Bože dragi kakvo je bilo dvorište dok nas nije bilo. Taj dan smo proveli tu, sutra ujutru sam rekao, „Želim da odem da nađem tela i da ih sahranim“. Oni mi rekoše, „Da, i mi ćemo sa tobom.“ Došli su sa mnom. Još jedan rođak je ovde ostavio traktor, pa smo zajedno sa Baškim Kocijem otišli. Orijentisali smo se uz pomoć onih linija za visoki napon koje su vodile do Crne Gore, pa smo tako znali gde smo ih ostavili. Našli smo put za koji smo znali da se tu nalaze. Nastavili smo tim putem iako se beše mnogo izmenio jer je šuma procvala. U martu još nije bila procvala. NATO još ne beše ušao u Srbicu, samo u Glogovac beše stigao.

Našli smo ih tog dana. Prvo smo našli Esata, posle Jetona. Troje ih je bilo na tom mestu. Tog dana smo se dosta zadržali pa nismo mogli da ih uzmemo. Dogovorili smo se da sutra odemo da ih uzmemo i sahranimo. Sutradan je došao onaj rođak sa traktorom.

Rođaci su primetili da mi je jako teško. Rekli su mi, „ostani ti ovde, idi govori ostalima gde da kopaju grob, a mi ćemo otići i doneti ga“. Otišli su i dobrano su se zadržali. Uzeli su nećaka i odneli ga u Klodonicu da ga sahrane. Neki ujakovi susedi su im pomogli i sahranili ga, nakon toga su doneli mog brata ovde. Nakon toga sam im rekao, „Zašto ste ga (nećaka) tamo odneli bez mene?“, jer sam hteo da odem i ja ali se ceremonija već završila.

Deda je imao brata koji je živio u planini, Belince se zove, bliže Srbima. Još pre rata je tamo živio. Deda je bio kod njega tamo. Ja nisam znao gde je deda. On je svo vreme bio tamo, nije znao da su ovi ubijeni sve dok nije došao ovde i pronašao mene, pa sam mu ja ispričao. Bio je mnogo tužan. Ljudi su počeli da dolaze da nas posećuju, nismo imali gde ni da ih dočekamo jer nismo imali mesta. Ljudi su dolazili da nam izraze saučešće zbog smrti brata i sedeli vani u senci.

Jetona smo sahranili zajedno sa svim rođacima, očevom braćom od strica, zajedno smo iskopali grob. Našao sam neke loše daske, jer nismo imali bolje, postavio sam ih i tako smo ga sahranili. Međutim, ne znam ko ga je ubio jer nisam video. Bilo bi dobro kada bi se slučaj rešio, da bi neko za to bio kažnjen, ne samo za mog brata nego za svaki zločin na Kosovu.

Dve-tri nedelje nakon što smo održali sahranu je došla majka sa ostalima iz Albanije. Kada su došli, videli su samo mene i dedu. Nismo imali gde da budemo. Kuću nismo imali. Živeli smo kod očevih braće od strica u podrumu jer je i njihova kuća bila zapaljena. Boravili smo u podrumu dok nam nisu dali jedan šator. Nakon toga smo boravili u dvorištu. Kuća koja nam je izgorela je bila jako stara pa se i urušila. Jedino je oda bila malo novija jer smo nju kasnije izgradili. Od nje su ostali neki zidovi, pa smo kupili keramike (crep) i pokrili krov. Tu smo nastavili da živimo. Tri godine smo proveli u toj odi. Imali smo samo jednu odu i jednu ostavu.

Kada je majka došla i videla samo mene, shvatila je šta se desilo i mnogo se nasekirala, međutim baba joj je kasnije polako ispričala ostalo.

Zimu smo dočekali u šatoru. Do kasne jeseni nismo mogli da dovršimo odu. Pokrili smo je, platili smo jednog majstora na jedno-dva dana da nam dovrši krov. Jedan rođak je radio sa električnim instalacijama pa smo njega pozvali da postavi instalaciju kod nas. Nije nam naplatio uslugu. Jedan deo ode sam sam malterisao. Postavili smo neku lamperiju, krov smo postavili tako da samo izdrži zimu. Dobro se grejalo ali je bilo usko.

Gradnju kuće smo počeli kasno, 2001. godine. Dali su nam nešto materijala kao pomoć za jedan sprat. Ja sam voleo da sagradim dvospratnu kuću, ali nismo imali novca da platimo majstore. Ovo sam sam izgradio. Imao sam oko 20 godina. I braća su mi malo pomogla. Sam sam iskopao temelje, sam ih napunio, ali sam i zvao ljude da mi pomažu. Sam sam sagradio zidove, ploču, sve do krova, do ključeva, sve sam sam napravio pošto sam postao najstariji u kući. Dedu je bio star, nije mogao da radi, imao je 75-76 godina.

Do 2004. godine smo živeli u odi, zatim smo se uselili u kuću. Otac je bio u Sloveniji. Primaio je jako malu platu, dovoljnu za hranu i piće, inače za gradnju nije mogao da uštedi i da pošalje.

Ja sam radio kod jednog zeta. On je prodavao materijal i takve stvari. Kod njega smo i uzeli materijal za odu na veresiju, nakon čega sam počeo da radim kao šegrt. Isplatio sam mu krov. Radio sam čas tamo, čas 'vamo, zarađivao po malo kako bi nešto mogao da uradim. Za jedan deo, za drugi

sprat, došao je otac iz Slovenije i kupio je blokove, tako smo nastavili malo po malo sve do 2004. godine kada smo se uselili u kuću. Trenutno živim ja ovde sa Dritonom, njegovom ženom, mojom ženom, babom i ocem kada dođe iz inostranstva. Nedžmedin je kupio jedan stan u Srbici.

Sada se bavim vodovodnim instalacijama i grejanjem. Skoro sam sagradio jednu kuću za sebe, a ovu ću prepustiti Dritonu sa majkom i babom. Od 2006. godine pa nadalje sam radio za razne ljude, a pre četiri godine sam otvorio svoju firmu pa sam malo živnuo. Radim zajedno sa bratom Dritonom, mlađim bratom i imam još jednog radnika.

Oženio sam se 2008. godine. Moja žena se zove Valjmira. Upoznali smo se, kao što je tada bilo, preko prosaca. 2007. godine sam se verio. Imao sam oko 27 godina i cela porodica je volela da se ja oženim jer sam bio najstariji, ali ja sam im govorio, „Ne, jer nemam uslove“, pošto su zaista uslovi posle rata bili jako teški. Bili smo jako siromašna porodica, jer nismo imali nešto puno prihoda. Sada živimo bolje. Uvek su mi baba, majka i tetke sa očeve strane govorile, „Čekamo da te oženimo, želimo da te oženimo“. Očev brat od tetke je jednom došao u posetu, a baba mu je rekla, „Nadite ženu ovom momku jer želim da ga oženim pa onda mogu i da umrem“. Ali eto, bila je dugog veka, doživela je da nas svo troje oženi.

Svadba je održana po našim tradicijama: pozvali smo sve rođake, prijatelje, sve. Otišli smo da uzmemo mladu autima. Ja nisam išao. Oženio sam se po tradiciji koju smo ovamo uvek poštovali. Međutim, oko tri meseca pre svadbe mi je umro deda. Pre nego što je umro je bio u postelji oko dva-tri meseca. Njegove kćerke su ovde dolazile da ga posećuju. Mi smo već bili odlučili kada će se održati svadba, a on je tada rekao, „Ostavljam vam amanet da ne odlažete svadbu iako ja umrem. Momka da oženite uz bubnjeve“. Najstarija tetka sa očeve strane je platila bubnjare da dođu. Održali smo svadbu. Oko 100 muškaraca je otišlo po mladu sa oko 25 automobila.

Oženio sam se 10. avgusta 2008. godine, a kćerka mi se rodila 07. avgusta, dakle tri dana pre naše prve godišnjice braka. Kada se beba rodila, podrazumeva se, bio sam uzbuđen kao neko ko postaje roditelj po prvi put. Raduješ se, a zatim se setiš da imaš još jednu dužnost više. Promeniš se.

Zatim je rođena Jetljira posle dve godine, avgusta 2011. godine. Treće dete je Jeton. Dao sam mu bratovo ime. On je rođen decembra 2014. godine, ove godine puni šest godina. Obnovio sam bratovo ime. Voleo sam da mi se rodi sin kako bih mu dao to ime. Kada se rodio, rekao sam i majci. Svima je bilo drago, bili su srećni.

Kada sam mu dao ime, na početku mi je bilo jako teško da ga zovem istim. Međutim, ovde u Glogovcu ima mnogo obnovljenih imena. Ipak, nisam ga mogao zvati tim imenom, ali su mi ljudi govorili, „Bolje je da od početka počneš da ga zoveš njegovim imenom jer će kasnije biti lakše“. Sada kada ga zovem imenom, olakša mi bol.

Sin zna odakle mu ime. Obično, noć pred Bajram, kada posetimo groblje, uvek odem i očistim grobove. Mali je imao tri godine, hteo sam da idem na groblje, tada su mi mlađa kćerka i sin rekli, „I ja želim sa tobom“. Došla je i baba. Kada odem na groblje uvek mu očistim sliku. Mali je imao tri godine kada sam ga uzeo sa sobom. Samo je gledao u njegovu sliku na grobu. Brisao je. Sada zna da je to bio njegov stric.

Moj drugi brat, Nedžmedin, ima jednog sina, Eliona. Driton se oženio ove godine. Međutim, zbog pandemije nije bilo svadbe. Bio je veren, organizovali smo malu veridbu. Hteli smo da napravimo svadbu, ali nam je pandemija pomutila planove i uzeo je mladu bez svadbe. Sada je oženjen, dobro živi. Sa mnom živi.

Za ljude koji će pročitati ovu knjigu, moja poruka je da bi bilo dobro da ne zaborave prošlost, da ne zaborave rat, ono što se desilo, da ne zaborave prolivenu krv palih boraca, prolivenu krv martira, ubijenih, trud i muku svake osobe koja je živela u ovoj zemlji, nego da svi rade bolje za dobrobit ove zemlje, bolje nego što rade trenutno.

**Bećir
Koci**

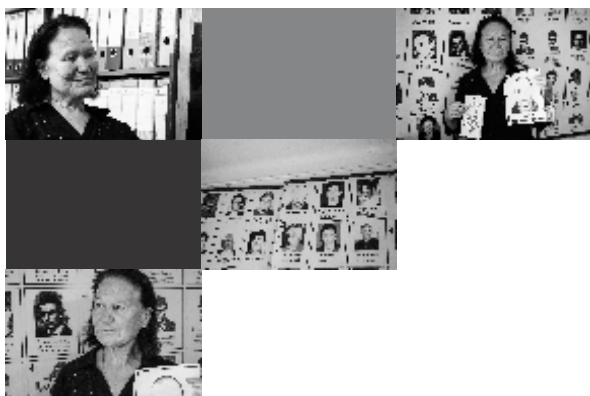
Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

Ne mogu reći da oplakujem moje dete više od jedne muslimanske ili hrvatske žene ili nekog drugog koji oplakuje svoje dete. Majka je majka, bol je bol, dakle nesreća je nesreća.

”

Dragica Majstorović

„Ubico, biće ti oprošteno“, piše u pesmi majke Dragice koja je nekoliko meseci nakon rata izgubila sina tinejdžera koji u to vreme još „nije uspeo da upozna ni ljubav, niti je kupio žilet“. Njena četvoročlana porodica je odlučila da ostane u Prištini posle rata, uz nadu da je ništa loše neće zadesiti jer nikome nije učinila nikakvo zlo.

Čim je uvidela da je suživot među nacionalnostima postao nemoguć, bila je primorana da se preseli u Leskovac u Srbiji da radi, dok nije došao dan da preseli čitavu porodicu. A pošto se je približavao septembar i početak nove školske godine, upisala je sina u jednu od srednjih škola tamo.

Danas, 21. godinu nakon nestanka sina, tog avgustovskog dana kada je krenuo da se ujedini sa majkom, nakon niza natčovečanskih i očajnih napora da sazna njegovu sudbinu, Dragica više ni ne traži pravdu. Ima samo jednu poslednju želju.

Tražim istinu, spokoj, mir

Dragica Majstorović

Zovem se Dragica Majstorović, devojčačko Jerić, a kratko me zovu Dragana. Do 1977. sam živela u Kosovu Polju sa majkom Petrijom, ocem Ivanom, bratom Slavkom i sestrama Miroslavom i Danijelom. Iste godine sam se upoznala sa mužem, Miloradom Majstorovićem, rođen u Obiliću, koji je radio i živio u Skoplju, tako da sam i ja otišla da živim tamo. Radila sam u vojnoj bolnici u Skoplju. Tamo sam rodila dvoje dece. Nikolu, starijeg sina, sam rodila 1979, a Ivana, mlađeg, 1981.

U Skoplju smo živeli i radili do 1992. Povlačenjem vojske, pošto sam ja bila civil u vojsci, povukli smo se u naše mesto rođenja, Prištinu. Tamo sam radila u ambulanti vojnog garnizona kao zdravstvena radnica, a muž je radio u Elektroprivredi u Obiliću. Dali su nam stan na Kičmi, gde smo živeli i uzgajali decu. Stariji sin je završio elektrotehniku, a mlađi treću godinu srednje škole „Ivo Lola Ribar“ u Prištini. Ja sam kao devojka završila medicinsku školu u Prištini, a višu u Beogradu.

Moj je rad uvek bio zasnovan na medicini. Imala sam prijatelja među Albancima, Gorancima i Srbima. Pomagala sam svim nacionalnostima, svim ljudima i uvek sam se bavila humanitarnim radom. Tako sam zamišljala i ljude oko mene jer su i oni razmišljali kao ja.

Nismo imali nekih većih problema pre ratnih dešavanja jer nismo bili povezani ni sa čim, ni politički, niti smo bili angažovani na bilo čemu drugom, osim posla. Sam rat me je našao na dužnosti. Celo vreme sam radila u vojnoj ambulanti, gde smo lečili civile, vojne osiguranike i sve oni koji su bili u opasnosti.

Deca uopšte nisu bila angažovana u radu. Stariji je upravo trebao da upiše fakultet, dok je drugi završio školu. Bio je letnji odmor, škola je prekinula rad i mi smo ih povelili sa sobom. Svi smo većinom boravili u Kosovu Polju, kod mojih roditelja, kako bi decu imali pod kontrolom i svi bili zajedno. Ceo taj ratni period i posle rata smo većinom bili zajedno, preživeli zajedno. Nakon rata smo odlučili da ostanemo u Prištini jer nam je tu bio stan, tu smo živeli i smatrali da nikome nismo naneli štetu i da možemo na miru da ostanemo tu.

Nakon povlačenja vojske, nakon što su svi otišli, mi smo ostali i ja sam počela malo da radim u bolnici, na hirurgiji, jer sam bila instrumentalista u operacionoj sali. To je trajalo samo deset dana jer je počeo teror u bolnici. Došli su Albanci koji su tu radili ranije, počeli da uznemiravaju ljude tu i izbacili nas. Shvatila sam da mi nije mesto u bolnici i vratila se kući.

Stalno smo prijavljivali nasilje oko nas, ali UNMIK i engleski KFOR su nam rekli da ne mogu da nam obezbede zaštitu, da trebamo da odemo.

Nakon otprilike deset dana, jedno jutro su došli neki ljudi, na silu ušli u moj stan i jednostavno nas izbacili iz njega. Mi smo uzeli dokumenta i otišli u Kosovo Polje, kod mojih roditelja. Ja sam bila nezaposlena, muž još nije počeo, deca su imala potrebe, jedan da završi školu, drugi se upisao na fakultet. Dakle, morali smo da tražimo rešenje.

Javila sam se mojoj komandi i dobila poziv da se vratim na radno mesto. Otišla sam u Leskovac, tamo počela. Muž i deca su ostali sa mojim roditeljima. I tog užasnog 19. avgusta '99. je moj sin krenuo za Leskovac sa našim komšijom, Draganom Stefanovićem, jer sam ga ja tamo upisala da završi četvrtu godinu gimnazije. Oni su kidnapovani na relaciji Kosovo Polje – Merdare i odvedeni u nepoznatom pravcu. Kasnije smo saznali da je sabirni centar bio u Batlavi.

Oni su krenuli komšijinim vozilom. Čekali smo ih na Merdaru, ali oni nikada nisu prešli granicu. Moji roditelji i muž su mi rekli da su ih pratili. Verovatno su kidnapovani u zoni Lapa i odvedeni u nepoznatom pravcu.

Kasnije smo imali tačne informacije od naših albanskih komšija. Imali smo prijatelje sa kojima smo sarađivali, sa kojima smo živeli dobro, kojima smo pomogli. Jedan od njih nam je rekao da se nalaze u istražnom zatvoru u Batlavi i da njihova sudbina još nije poznata. Nakon nekoliko dana je ovaj svedok ubijen na misteriozan način. Posle ovog nismo imali drugih informacija.

Bilo je raznovrsnih informacija, da su ljudi transferisani u Albaniju za organe, da su ovi sabirni centri u Prištini, u Batlavi. Pokušavali smo na sve moguće načine. Prvo je da su muž, majka i otac otišli u bazu engleskog KFOR-a u Prištini i prijavili njihov nestanak, rekli im da oni nikada nisu stigli na mesto gde su krenuli. Oni im nisu uzeli nikakve podatke, rekli im da su veoma zauzeti, da nemaju vremena da se bave tim problemom i rekli im da se prijave Crvenom krstu. Odmah su prijavili Crvenom krstu i samo su oni registrovali slučaj i nisu ništa uradili.

Zatim smo pokušavali preko naših, privatnih veza, preko albanskih prijatelja, raznih nevladinih organizacija, da pronađemo nešto. Rekli smo da ćemo platiti otkup, da ćemo prodati stan, da ćemo uraditi sve to, ali bez uspeha. Zatim smo se obratili našoj državi, srpskoj vladi i zastupničkim kancelarijama. Na kraju smo se udružili kao porodice i osnovali jednu organizaciju kako bi lakše saznali istinu i saznali gde su naši. Neprekidno smo sarađivali sa UNMIK-om, KFOR-om, svake nedelje smo se sastajali sa patologom Hose Barajbarom (Jose Baraybar). Tada sam bila u prvoj delegaciji i otišla u Prištinu mnogo pre osnivanja vlade, ali kada su oslobodili ove albanske osuđenike, mi smo otišli i ja sam imala sastanak tog dana. Nas sedam roditelja je bilo tu da vidimo šta se desilo na našim ljudima.

Tada je bila Fljora Brovina (Flora Brovina), pričala sam sa njom jer je ona dobila nagradu za ljudska prava, pa sam joj zbog toga i rekla: „Vi ste dobili nagradu Amerikanaca za ljudska prava, sada vas ta nagrada obavezuje da pomognete drugim ljudima“. Ona je, normalno, obećala, ali više nikada nije odgovorila. Posle smo imali sastanke sa prvim premijerom, Redžepijem (Rexhepi), iza zatvorenih vrata. Mislim da nam je taj čovek sve tada rekao. Oliver Ivanović nam je organizovao sastanak i nadali smo se da ćemo rasvetliti nešto, iako nam je čovek rekao: „Nema žive duše“. Onda sam ja rekla: „Ako su umrli, dajte nam najmanje mrtve“. Redžepi je rekao „Mi to ne možemo da uradimo. Evo ga UNMIK, tako da neka oni traže. Kada ih nađu, dobićete ih“. Kada nas je Oliver Ivanović pitao: „Da li vam je nešto rekao?“, ja sam odgovorila: „U dve rečenice taj čovek mi je rekao sve“. Međutim, ja bi htela potvrdu da je moj sin stvarno mrtav.

Nama je bilo jasno da nije imalo živih ljudi. Tražili smo, apelovali, da se oslobađanjem ovih Albanaca osuđenih za zločine oslobode i naši, jer je broj kidnapovanja bio 1700, koliko ih je bilo i ovde, bilo je 2022 Albanaca u zatvorima. Ja sam išla i u te zatvore, tražila od Albanaca koji su imali svoje u zatvorima da apeluju za naše, da dođe do razmene svih, da se nešto desi jer sam imala informacija od Albanaca da su ljudi kidnapovani zarad razmene. To je bila prva varijanta, da su oni kidnapovani kako bi oslobodili ove. Ali ovde, Koštuničina i indičeva vlada nije slušala jer su možda dobili nalog da ih treba osloboditi, a mi nismo saznali ništa.

Nastavili smo da lutamo, držali smo razna okupljanja pred ambasadorima, prvo se sastali sa Hakerupom (Hækkerup), o protokolima koji su potpisani. Sastajali smo se sa UNMIK-om, KFOR-om, davali razne informacije, trudili se na sve načine, ali je sve i dalje bilo neuspešno.

A za svih ovih 20 godina smo trebali da preživimo, održavamo porodicu. U međuvremenu smo se svi razboleli, cela porodica pati od štitne žlezde zbog stresa. Majka mi je umrla zbog toga, posle mi je umro otac, pre nekoliko godina, a sada i brat. Ja i sestra se lečimo i primamo terapiju za štitnu žlezdu.

U međuvremenu sam napisala knjigu posvećenu svim kidnapovanim i nestalim osobama jer naše osobe koje su kidnapovane su i dalje zavedene kao N. N. Kada ih pronađu, oni dobiju ime i prezime, ali se do tada vode kao nepoznati. Knjigu sam posvetila deci i ubijenima, čak je jedna poezija posvećena ubici. Tu molim ubicu, kažem mu da će mu sve biti oprošteno, samo neka mi kaže gde mi je sin. Jer živeti čitav život i ne znati šta se je desilo detetu, to je užasno.

Kada sam srela Dika Marija (Dick Marty), rekla sam mu: „Ne znam da li ste otac ili deda, ali samo zamislite da imate psa koji se sinoć nije vratio kući. Šta biste uradili za tog psa, sigurno bi izašli po celom naselju i angažovali sve da ga nađete. Sada zamislite šta mi radimo kako bi pronašli našu decu“.

Ja sam radila u vojsci, ali kao zdravstveni radnik, sa humanitarne strane, dakle nikada ništa loše. Lečila sam ljude kojima je bila potrebna pomoć i to radim i danas. Muž je bio zaposlen, dakle nismo ništa nikome uradili. Sve su komšije potvrdile da smo im samo pomagali. Ali, verovatno je da smo se našli na pogrešnom mestu u pogrešno vreme. Bili smo sa druge strane i naša je vera bila pogrešna i to nas je koštalo života. Dakle, dete je platilo zato što je bilo Srbin. Nije bilo krivo, niti dužno, gimnazista koji je krenuo da upiše četvrtu godinu srednje škole. Kaže se na našem jeziku: „Nit luk jeo, nit luk mirisao“. A opet žrtva.

Eto, moramo živeti sa tim, moramo se nadati. Ja i dalje polažem nade u ljude dobre volje, u smislu da ne mogu da se nadam da je živ negde posle 21 godine, jer da jeste, zvao bi do sada. Prosto, molim se Bogu da nije završio u „Žutoj kući“. To bi bilo nešto najteže za mene, da saznam da njegovo srce kuca u grudima nekog drugog. Samo da mu se to nije desilo. Kada razmišljam o tome, izgleda mi da bi bilo najbolje da su ga ubili na mestu, samo da mu nisu uzeli organe za života.

Za nas su najteži praznici. Kada dođu, uvek ostavimo jednu stolicu praznu. Imao je samo 17 godina kada je krenuo na put. Sada, 5. septembra bi napunio 39. Tako je izgubljen ne samo jedan život, već cela porodica. Da je bio živ, sigurno bi imao porodicu. Ali, šta da se radi? U ovim problemima, čovek obično ostane usamljen. Muž se je odmah predao, nije bio u stanju da ga traži. Predao se je možda zbog krivice što smo ostali, nismo otišli jer je on insistirao govoreći: „Treba da ostanemo, nismo nikome ništa loše učinili, treba da ostanemo u našoj kući“. Izgleda da ga ovo progoni svih ovih godina, to što nas je ubedio da ostanemo i mirnim putem čekamo na naše. Jer su tako ljudi pozivali: „Ostanite u vašim kućama!“.

Bila sam svedok nekoliko sastanaka Majka Džeksona (Mike Jackson) koji nam je govorio: „Budite mirni u vašim kućama, niko vas neće dirati! Došli smo ovde da donesemo mir, a ne rat“, a moj je muž govorio: „Čujte šta kažu ljudi“. Naš rukovodilac, Milošević, je govorio „Doći će ljudi da se staraju o vama, nema zašto da napuštate vaše kuće!“. Kada je došao Majk Džekson, na svim sastancima, u svim selima, u Čaglavici, Kosovom Polju i Obiliću, svuda, govorio je: „Nema potreba da napuštate kuće, život će se srediti, stanje će se srediti, ljudi će nastaviti da žive. Ne možete da prognate ceo narod!“. I mi smo se rukovodili idejom da je stvarno tako, da će se elitna vojska starati o svima isto. Ali, ubedili smo se u suprotno. Prvo, tokom prijavljivanja nestanka, kada nam je jedan vojnik rekao da nema vremena da se bavi time, da ga to ne interesuje. Drugo, kada smo se žalili da ljude izbacuju iz stanova i niko nije hteo da dođe. Tako smo shvatili da nema spasa za nas, da ćemo morati da odemo negde. I tako se je i desilo.

I evo nas danas, raseljeni. Napustili smo Prištinu, naš grad, našu zgradu, našu ulicu, naše ljude. Sada živimo ovde. Beograd je lep, ali kao što kaže Verica: „Priština je u našem srcu“. Živeli smo tamo, voleli smo tamo, radili smo tamo, imali smo našu ulicu od lipa, imali smo prijatelje, živeli smo srećno bez obzira na sve svađe koje su se dešavale s vremena na vreme. I nismo hteli da odemo, već smo hteli da ostanemo. Mislili smo da možemo jer smo bili nevini.

Ja sam posle toga radila u Leskovcu prvih osam meseci. Nisam imala kuda. Bila sam sama, porodica mi je ostala u Kosovu Polju. Ivan je trebao da

dođe, krenuo je 19. avgusta '99. da se upiše u školu i kako bi bio sa mnom, u jednoj sobi. Kada je kidnapovan i nestao, ja sam ostala u Leskovcu još osam meseci jer nisam imala kuda. Nisam imala para, ni smeštaja, nisam imala ničega. Radila sam celo vreme.

Moji roditelji su ostali u Kosovu Polju do 2000. i na kraju je ovaj komšija što živi u Švajcarskoj došao i ponudio da nam kupi imovinu, pa je otac i prodao. Kada je prodao i kupio kuću ovde, svi smo došli kod njega. U jednom trenutku je 16 osoba živelo u jednoj kući. Oni su je kupili, ali dok su je sredili, oko sredine marta ili aprila, sam i ja došla iz Leskovca i zatim dovela porodicu, muža i sina, i živeli smo sa mojim roditeljima dok ja nisam uspela da prodam stan u Prištini. Onda smo kupili stan ovde.

Ivo Andrić kaže: „Nema niša lepše nego živeti ceo život u jednom mestu i na dugo vremena jer je to tvoj grad, tvoja ulica, sve je tvoje“. Dakle, prvo sam otišla za Leskovac, tamo sam prvo bila. Nije bilo daleko, ali nisam nikoga poznavala. Bilo je veoma teško za mene u Leskovcu jer se odmah dogodilo da su mi kidnapovali Ivana. Tako da sam tamo živela u agoniji, tražeći sina, uz pozive, peticije i više od sto njegovih fotografija sa natpisom: „Da li neko zna, da li je neko nešto čuo?“. Zatim sam kontaktirala sa prijateljima u Prištini, ljudima u Srbiji, državom, vladom, kako bi uradila nešto. Dakle, tih osam meseci je bio pakao.

Kada sam došla u Beograd je bilo još gore, mnogo teže, ali morala sam da utešim roditelje. Za njih je bilo najteže jer su ga oni ispratili toga dana. Nisam mogla da ih smirim, ja sam njegova majka i trebala sam da tešim i moje roditelje. Oni su stalno posmatrali kako reagujem i ja sam se stalno hrabro držala govoreći da ima vremena, da se još ne trebamo predati jer se nikada ne zna. Zatim smo uspostavili kontakt sa ljudima iz Albanije, nekim prijateljima koji su nam ispričali kako je stric tokom Drugog svetskog rata otišao u Albaniju. Bili su zarobljeni, ali su se ljudi vratili. Dakle, sa raznim ljudima koji su preživeli na taj način, stalno smo postavljali pitanja i tražili svedoke koji su bili u kampu, da nisu možda nešto videli ili čuli.

Moj zet i sestra su ostali na Kosovu još dve godine zbog mog Ivana, kako bi saznali nešto. Mislili smo možda se pojavi neko, možda se vrati. Znači, ovo je agonija jedne čitave porodice jer su deca traumatizovana, mi traumatizovani, a celo vreme smo morali da radimo, živimo. Ja sam radila u hitnoj pomoći, nisam više mogla da uđem u operacionu salu, nikako. Rad koji sam obavljala je bio visokog nivoa, na kukovima, ortopedsko-traumatološkim instrumentima. Specijalizovala sam i bila veoma dobra u toj oblasti. Ali, kada se je ovo desilo, tražila sam nešto, ne lakše, jer nema ničeg lakog kod hitne pomoći, već nešto što nije visokog nivoa jer koncentracija mora da mi potraje po tri ili četiri sata.

Radila sam celo vreme, nisam bila na bolovanju ni jedan jedini dan. Od prvog dana do penzije nisam bila na bolovanju, sada sam u penziji jer je uvek bilo lakše raditi, tražiti Ivana, pisati, podržavati porodicu. Cilj mi je bio da okupim porodicu, obezbedim kuću jer se je muž odmah predao.

Zatim sam pregovarala sa Albancima da prodamo stan, tražila sam da kupim stan negde i opet smo kupili pored roditelja kako bi pomagali jedni-druge kao porodica. Da, učestvovati znači imati nekoga sa kim da razgovarate, podelite bol.

Zahvaljujući se ovom udruženju smo pokucali na sva vrata, nema napora koji nismo preduzeli. Ovde ćete videti fotografije, sastanke sa svim ambasadama, svim ambasadorima. Apelovali smo, čak napravili i jedan film, napisala sam knjigu i posvetila je mom sinu kako bi ostavila traga, kako bi ostala priča.

Moja porodica, dakle otac i majka, imali smo tamo 20 hektara zemlje, kuću i dvorište. Roditelji su bili u penziji kada se je sve ovo dešavalo, kada je ovaj mir potpisan. Oni nisu hteli da idu, hteli su da ostanu, ali pošto su svi masivno odlazili, a mi pasivno slušali kako ljudi odlaze, na silu ih progone, brat mi je rekao: „Ne mogu da ih ostavim, ostaću i ja sa njima“. Kada smo doneli odluku ja i moj brat smo otišli na sastanak kod Majka Džeksona i on as je ubedio da ostanemo. Sa druge strane videli smo da je opšta situacija loša. Ljudi su ubijani, maltretirani, kidnapovani, ali roditelji nisu hteli da idu i ostave svoju imovinu. Govorili su: „Ako ostavimo ovu imovinu, vi ćete ostati na ulici, zbog toga ćemo se mi žrtvovati. Ako nas ubiju, nek nas ubiju, ali u najmanju ruku ostaće nešto iza nas koje ćete moći da prodate“.

I grobovi porodice su nam bili tamo, očevih, majčinih roditelja, sve to. Nismo mogli da ih ubedimo da odu. Tamo su ostali do poslednjeg,. Imali su dobre komšije, ali su i moji roditelji bili veoma plemeniti ljudi. Čerka našeg prvog komšije Albanaca se je porodila sa našim ženama, radila je na ginekologiji. Oni su došli kod oca i rekli mu: „Više ne možemo da se staramo o tebi, moraš da prodaš jer grupa ljudi želi da te ubije i mi se borimo za tebe jer znamo da si pošten čovek i nisi nikome ništa uradio. Bolje prodaj nama imovinu i idi nego da te vidimo ov de mrtvog“.

Kada im je komšija ovo rekao, otac i majka su odlučili da prodaju. A kada su došli ovde, bilo je veoma teško za njih. Prvo, zato što je dete kidnapovano, ali i zato što su se preselili u drugi grad, u drugu zemlju. Trebalo je upisati decu, nekoga u školu, nekoga na studije. Te godine je bratov mlađi sin ponovio godinu jer nije mogao da uči. I mom sinu je bilo teško, veoma teško. Njemu je i dalje teško. Njegovoj deci, jer se je oženio, je dao bratovo ime. Dakle, ćerci Ivana, a sinu Ivan. Mali Ivan, unuk, je sada napunio 8 godina. Ime je nosio deda, pa moj sin, sada ovaj mali.

Dan kada su me izbacili iz bolnice u Prištini sam došla u Kosovo Polje i rekla roditeljima da treba da idem kako bi zadržala posao. Prijatelji mog sina koji su otišli za Srbiju su stalno govorili: „Mi počinjemo školu, a ti se nisi upisao, kada ćeš da dođeš, šta ćeš da radiš?“. I kada sam odlazila sam mu rekla: „Ostaćeš sa mojim ocem i mojom majkom i bićeš sa tvojim bratom, sačekaćeš dok ti se ne javim telefonom“. A on – zvao me je Draganče – mi je rekao: „Uopšte ne brini Draganče, sve će biti u redu“.

Seo je pred kompjuter i samo rekao: „Idi, neću ti reći do viđenja jer ćemo se videti“. Ovo je bio poslednji pozdrav. Posle je počeo da me zove na telefon: „Svi su otišli“. Zvali su ga drugovi, šta da radi? Kako će završiti četvrtu godinu? On bi ponovio godinu da se nije upisao u školu, trebali smo da se organizujemo da ga upišemo negde. Otišla sam u gimnaziju, upisala ga. Zatim kako da ga prebacim?

Autobusi nisu saobraćali, nije bilo pratnje, nije bilo organizovano. Na kraju, kada je taj čovek trebao da krene za Srbiju, rekla sam da dođe s njim. Tako da su njih dvoje krenuli zajedno na put bez povratka.

Imam i drugog sina, ali Ivan, ne samo zato što ga nema više, već je uvek bio poseban. Kao dete se je o njemu starala njegova baka, tako da je odlično naučio srpski. Kada je došao u Makedoniju je za godinu dana počeo da govori tečno makedonski i pohađao školu na makedonskom. Starijem sinu, Nikoli, sam plaćala časove engleskog, ali je on naučio engleski bolje od ovog kojem sam plaćala časove.

Bio je i šampion u plivanju. Obojica su plivala za „Vardar“, tamo u Makedoniji. On je bio prvi u njegovoj grupi, imao je medalje za plivanje. Plivao je i vežbao karate. Jedan dan su išli na engleski, jedan na karate, jedan plivanje, obojica. Kada smo došli u Prištinu on je bio vanserijski. Odmah se je uključio. Jedan Albanac je bio džudo trener i odmah ga je upoznao i odveo u njegov klub u „Boro i Ramizu“ i vežbao ga džudo. U gimnaziji je bio jedan od najboljih šahista. Nije normalno igrao šah, njegov bi brat pomerao figure, a on bi okrenuo glavu i tako bi igrao šah. Dakle, bio je napredniji od ostalih.

Kada je došao KFOR, bio je to irski KFOR, on me je pozvao na telefon i rekao mi: „Draganče, zamisli koliko dobro pričam engleski da pratim engleski KFOR i irski KFOR“. Znači, išao je sa irskim KFOR-om i pomagao ljudima.

Bio je dete koje je moglo da ponudi puno, zbog toga je i upisao gimnaziju. Govorio je: „Ne znam čime ću se baviti. Svi moji drugovi već sada znaju, a meni se sviđa najmanje pet ili šest grana. Ne znam kuda da idem“. Rekla sam mu: „Upiši gimnaziju“, a on: „Izabraću najteži smer, prirodno-matematički, tako da ću biti u stanju da odredim“. Ali, počeo je

septembar, nikada nije završio četvrtu godinu.

Da je živio danas bi sigurno bio neka vrsta lekara. Puno je voleo medicinu. Pošto sam se ja bavila medicinom i on je praktikovao medicinu, znao je puno o medicini, stalno se je interesovao. Bio je sportski tip, jezik govorio odlično, bio je dobar matematičar, šahista, a i u medicini je bio isti jer je bio mnogo vezan sa mnom i mislio je da upiše medicinu u budućnosti jer smo se stalno angažovali na humanitarnom radu, pomagali nekome.

Kada odem u crkvu zapalim sveću za njega, kao da je živ i ispod zapalim sveće za sve kidnapovane i nestale, za ubijene za koje znam i ne znam da su ubijeni. Za mene je on još živ. Volela bi najmanje da znam gde je dok sam živa jer mi se javlja u snovima. Kaže mi: „U Albaniji sam, u albanskom kampu i pobjegao sam“. Zove me, drži telefon u ruci i kaže mi: „Odo ja, ali ne znam kuda ću da idem“. Ja mu odgovorim: „Ti si mnogo sposoban, uspećeš u svemu, samo se jednostavno nemoj vraćati na Kosovo“. I on baci slušalicu i kaže: „Dobro“.

Ili sanjam da ga tražim na groblju i on dođe i kaže mi: „Koliko ćeš dugo nastaviti da me tražiš na groblju, treba da nastavimo dalje ja i ti“.

Bili smo na Merdaru da identifikujemo odeću. I videla sam jedan duks sive boje jer je on imao istu i crne kratke pantalone sa kanapom. Zbog toga sam rekla: „Da proverimo taj duks, možda je njegov“. Otišla sam u UNMIK i čekala. Pre toga sam ga sanjala. Govorimo mi je: „Nisam umro, nastavljamo dalje“. I ja sednem i srce mi jako lupa. Smirujem se govoreći sebi: „Nemoj da se brineš! Nije on, sigurno. Rekao ti je da je živ i da treba da nastavimo dalje“. A kada sam otišla tamo, tih pola sata dok sam čekala, ispalo je da je telo muškarca od 60-70 godina.

Tom prilikom sam napisala poeziju: „Nastavimo“. U poeziji oni koji mi se obraćaju zaključuju govoreći: „Nastavimo dalje“. To je naš moto. U tom očaju kada nismo znali šta da radimo, rekla sam da trebamo da stavimo naslov na časopis. Predložila sam da stavimo naslov: „Kidnapovana istina“ jer su i ljudi kidnapovani, dok je i istina kidnapovana tim ljudima. Ali istinu treba čuti, kakva god ona bila. Dakle, naš se časopis zove: „Kidnapovana istina“, a naš je moto: „Nastavimo dalje“.

Želela bi da ga nađemo, ali više ne verujem, posle 21 godine. Ako me neko prosto pozove telefonom i kaže: „Sin ti je živ i u Australiji je, ali vi morate potpisati da ga više nikada nećete videti“, rekla bi: „Slažem se“. Samo da znam šta se desilo, da li je živ negde, da li su mu izvadili srce ili su ga odmah ubili. Imam pravo na istinu, najmanje to. Teško je složiti se sa činjenicom da je neko umro, ali činjenice govore same jer da je neko živ

nakon 21 godine, pronašao bi način da se javi, da kaže: „Živ sam“. Velika je verovatnoća da nije više živ i da su mu možda uzeli srce.

Nisam čula da se je iko vratio. Niko se nije vratio. Užasno je što je naša država oslobodila te Albance koji su osuđeni i bili krivi. I Hag ih je oslobodio i amnestirao, što znači da nijedno pravosuđe nije dokazalo da je neko kriv jer su svi oslobođeni. Ali ljudi su se vraćali, neki su se ljudi vratili. Moj je stric bio u zarobljeništvu u Nemačkoj tri godine, tetkin muž je bio u zarobljeništvu tri godine, drugi stric isto, u Albaniji u zarobljeništvu, ali se je vratio. Štaviše, jedan je posle mnogo godina dobio odštetu što je bio u jednom radnom kampu u Austriji. Ali ne mogu da shvatim ovu vrstu nečovečnog tretmana prema nevinim ljudima.

Kada je reč o pravdi, da li je pravda to što ja danas ne živim u Prištini, što više nemam stan koji sam opremila nameštajem i u kojem sam srećno živela sa porodicom, što sam izgubila nevino dete? Ja ne verujem u pravdu. Koja god pravda bila, za mene neće biti satisfakcije. Možda će neko dobiti pravdu, ali ja ne verujem u nju. Za mene će biti pravda da saznam šta se desilo sa detetom. To je razlog zašto sam napisala poeziju: „Ubico, sve će ti biti oprošteno“. Jer kakva god bila pravda, ako i vešaju deset osoba ovde sada, ja bi rekla: „Nemojte“. Bilo bi teško gledati da ubijaju nekoga. Rekla bi: „Imajte milosti prema njima“. Neki se začude kada kažem ovo, ali ne mogu da vidim da se nekom naudi. To ne bi mogla da izdržim. Iako bi se možda moj sin naljutio, možda bi mi čak i rekao: „Eh Draganče, ti opraštaš dok sam ja patio“. Ali, ne mogu. Da li znate koliko je čovek bespomoćan u svom bolu, šta god uradio. Jedan čovek mi je rekao: „Pa zašto se nisi odmah ubila?“. Odgovorila sam mu: „Ako se on vrati, ko će da ga gleda? Zašto da se ubijem, neću da se ubijem. Ako se ubijem znači da sam se predala. To nema nikakvog smisla“.

Pročitaću ovu pesmu posvećenu ubici:

„Ubico, biće ti sve oprošteno. Samo mi kaži gde si mi sina zakopao.

Da li si mu labski kamen na grupi stavio ili si sitnički pesak po njemu prosuo?

Možda si ga u moju njivu položio? Kako si ga osudio, koju si mu krivicu pronašao?

Šta si mu na kraju rekao? Da li si mu oči svezao?

Ili si smelo u lice dete gledao? Ni ljubav još nije spoznao ni žilet nije kupio da bi bradu obrijao, da mu naraste stalno je čekao?

Ubico, reci mi, da li se na smrtnom času Bogu pomolio, da li je majku dozivao?

Kakvu si mu smrt odredio? Da li si ga streljao?

Jer samo dete je bio? Kako si mogao?

Ubico, biće ti sve oprošteno samo mi kaži gde si ga sahranio.
Ispod kog drveta si mu život ugasio? Kojom si ga travom ozelenio?
Kako si kući otišao? I decu pomilovao kada si moje dete ubio?

Kako si noćas spavao da li si moje čedo sanjao?
Ubico, biće ti sve oprošteno samo mi kaži gde si mi sina pokopao.
Ili si mu srce na svetoj pijaci prodao?“.

Mislim da se ubica možda neće smiriti, možda reći nekome ako ga je ubio.
Jer je teško za jednu osobu da živi sa činjenicom da je naneo mnogo zla, a da ne kaže nikome.

Ovde nema puno poezije, to je jadikovanje posvećeno određenim događajima, napisano u očaju. Imam još jednu pesmu: „Gde ću danas da odem, na čija vrata da pokucam?“. Zatim je i pesma kada su pronađeni ovi u Retimlju, parcela broj 1. Zatim je jedna majka, koja je nakon nekoliko godina našla sina i sve je posvećeno njoj. Zatim mojem Ivanu, posveta mojoj sestričini, koja je otišla u Ameriku i nije mogla da sazna gde joj je brat. To su priče naše porodice. Međutim treba da ostanu nekakvi tragovi, možda je mali doprinos ali je prepun suza i čekanja i patnje. To su stranice patnje.

Kada vidim unuka koji nosi ime sina primećujem da postoji sličnost među njima. Jer je on mali bio đavolak i veoma vičan. I on sada igra fudbal, dok je drugi plivao i bio karatista. Stalno ga zadirkujem: „Moraš da insistiraš jer ako počneš da igraš fudbal, moraš da ideš do kraja, ne smeš da odustaneš“. Jednostavno, stalno mu uvežbavam karakter kako bi ga učinila istrajnim, kakav mu je i stric bio. Ljubav se deli, tako da sada kao baka volim moju unučad i posebno se o njima staram stalno, ali je deo mene vezan za njega. Jedan deo uvek ostane prazan. I normalno, posvećena sam njima, ranije sam se penzionisala zbog njih, kako bi im pomogla da mogu da odrastaju u srećnom detinjstvu.

Sinoć dok sam išla u krevet moja unuka, koja se zove Ivana, me je pitala: „Bako, kada si bila mala, koliko vas je dece bilo?“, a ja sam joj odgovorila: „Bilo nas je pet“ i kako bi je poštediti nisam joj rekla da mi se je sestra udavila u Badovcu kada je imala osam godina. Pitala me je: „Koje je dete bilo najbolje za tebe?“, i opet nisam htela da joj kažem da sam bila vezana sa bratom koji je sada mrtav. Kažem joj: „Morala sam da čuvam mlađe plus sam odgojila tetku, najmlađu“. U sebi sam rekla, vidi kako se deca interesuju i stalno traže da postavljaju pitanja. Oni znaju da je njihov otac imao brata, ali ja ne želim da ih opterećujem tim stvarima. Samo ova starija priča, pita me i zna sve. Ovi mlađi su toliko traumatizovani. Ujak, moj brat, moja majka i otac, svi su nam umrli, a ovi ubogi su svi traumatizovani.

Razočarana sam međunarodnom zajednicom koja nam je obećala mir i zajednički život, što je bila čista prevara. Uvek moram da spomenem Majka Džeksona koji je dobio nagrade i medalje, ali ne znam zašto. Dakle, 50 hiljada vojnika nije imalo snagu da uspostavi red kako bi ljudi mogli da žive. Ako je misija bila etničko čišćenje Kosova i Metohije, bilo bi svrsishodno da su nam dali neki koridor, rekli idite u Grčku ili negde drugde, ostavite sve. Bilo bi manje posledica i trauma. Prvo, bila sam mnogo razočarana misijom, a drugo i administratorima koji su došli. Izgledalo je da samo dolaze da završe svoju misiju od šest meseci, prikupe dokumentaciju. Mi smo davali intervjue na hiljade puta. Nastavljali da pričamo istu priču kao papagaji, a na kraju su oni prikupljali dokumentaciju i nosili sa sobom.

Ne mogu da verujem da jedna takva elitna vojska nije našla tela ubijenih, masakriranih i nije pravila izveštaje. Niko me ne može ubediti. Dakle, engleski KFOR i francuski KFOR i svi ostali KFOR-i trebaju da otvore administracije iz humanitarnih razloga i kažu: „Aman ljudi, dosta više, ajde da kažemo porodicama, možda se tu krije neka istina o nekome. Nećemo ih vratiti, ali u najmanju ruku će ta porodica pronaći mir“.

Mi smo dobili dokumentaciju da imamo pravo, od Savetodavne komisije. Dobili smo odgovor da stvarno imamo pravo na odštetu. Stav prema pravdi je veoma specifičan, možda sam nepravlična, možda ne poznajem zakon, ali šta će mi bilo koja vrsta odštete za sina kojeg više nemam?

Nemam potrebu za ničim, imam penziju koliko za miran život. Vi znate da je mnogo teško kupiti duhovni mir. Nema para koje mogu vratiti duhovni mir. Jedna baka je živela sa nama i uvek je govorila: „Bože, nemoj da dozvoliš ono što treba trpeti!“. Sada sam u toj situaciji da moram da trpim, a ne mogu, teško je, ali moram.

Sreli smo se i sa Žak Širakom (Jacques Chirac) i zamolili i njega kada smo bili tamo. Rekao nam je: „Prijatelj mog prijatelja je moj prijatelj“. Dođite, pokušajte da pronađete nešto, pokušajte da nam pomognete, ne tražimo nikakvu filozofiju osim istine, da znamo šta se je dogodilo ljudima. I po Ženevskoj konvenciji imamo pravo na to.

Ako je srpski narod zaustavio balkanski rat i rekao stop, kako bi bugarska auto kolona prošla i bio human da prekine rat, da prođu neprijateljski ranjenici, toliko da i dan danas u Ženevi zahvaljuju srpski narod i kažu: „budi human kao Srbi“, zašto niste vi toliko humani, vi ste na vlasti u svim tim zemljama gde možete pomoći ljudima, bez obzira na veru, naciju i pripadnost.

Predložila sam Hoze Barajbaru: „Otvori telefon za nas, nema potrebe da se

predstavljaju i govore ko su. Samo neka kažu: „Na tom i tom mestu su umrli ti ljudi, nema ih više“. I to je informacija.

Prošle godine sam bila na Kosovu. Uvek idemo kada imamo „Spomenik istine“. Kosovska Mitrovica je sagradila spomenik, 22. jun, na kojem su popisane sve žrtve iz tog regiona. Dok ovi iz Orahovca, Retimlja, imaju jedan u porti crkve, tu su im imena i podsećamo ih se, odemo tamo, položimo venac. Mi nemamo jer su naši slučajevi bili individualni i ne mogu očekivati da neko napravi spomenik samo za mog sina, zbog toga idemo u posetu ovde, u crkvu sv. Marka, ima ploča, odemo tamo, položimo venac i održimo opelo 28, na Vidovdan se organizuje opelo za sve ubijene i žrtve.

Ja sada svake godine idem u Kosovsku Mitrovicu, Kosovo Polje, na groblje. Posećujem groblja jer su mi tu dede i babe, sestra koja se je udavila u jezeru. Dakle, posećujem ta groblja i do pre nekoliko godina je bila i kuća roditelja, koje više nema. Srušena je i sagrađena jedna zgrada. Bila je na ulazu u Kosovo Polje, ranije se zvala „Lenjinova 8“, a zatim „Cara Dušana“, dok sada sigurno nosi drugačiji naziv. Nekada, kada bi se završila Priština je bilo ono veliko polje pa su zatim bile sve kuće. Moja kuća je bila četvrta od početka, ali više ne postoji. Dok kod stana u Prištinu nisam išla. Odem do zgrade, ali tu sada više ne žive ljudi koje sam poznavala. Bila sam jednom u komšiluku. Međutim, sve se je promenilo. Ja sam ostavila stan pun stvari, niti bi želela da vidim. Tu su gobleni koje sam šila, fotografije, četiri godišnja doba. Naši kreveti, nova garnitura, tada smo se upravo bili smestili.

U međuvremenu dok sam tražila Ivana, istovremeno sam pokušavala da smirim Nikolu, da razume da tražimo njegovog brata. Uvek sam se starala da on kao mlad dečko ne napravi neku glupost. Kako mogu da znam šta se dešava u mozgu mladog dečka. Stoga sam mu uvek govorila da se nadamo, da radim u jednom udruženju, da se sastajem sa svim ljudima i da se nadam da ćemo pronaći nešto. Već dugo vremena je najteža stvar za Nikolu kada imamo neki praznik ili muziku. Tada uvek moramo da otpevamo Ivanovu pesmu i uvek moramo da ga spomenemo, dakle Nikola uvek traži i nikada to nije prevazišao.

Mislim da on najviše pati jer je ćutljiv, ne radi šta ja radim. Hvala Bogu, kada je trebalo da se ženi, ja sam bila protiv. Kako može da se ženi dok mi još nismo našli drugo dete? Posle su mi ljudi rekli: „Ti nisi normalna, pusti dete nek se ženi“. I šta je ostalo meni, morala sam da napravim slavlje. I stvarno smo napravili. Bilo nas je 40 osoba, u krugu porodice, ja sam bila prva koja je igrala. Bila sam najveselija iako je bilo veoma teško za mene. Čak mi je i majka rekla: „Draganče, kako možeš ovako da igraš?“, a ja sam joj uzvratila: „Moram da budem vesela jer mi se ženi sin“.

On je doneo pravu odluku, ja u toj situaciji nisam bila u pravu. Bila sam ljuta što se ženi, dok je u stvari on bio pametniji od svih nas. Oženio se je, stvorio porodicu i dobio troje dece. Nevesta nije htela, htela je samo dvoje. „Ne“, rekao joj je, „moramo da imamo troje, jedno za brata“. I tako. Hvala Bogu, ima troje dece. Hvala Bogu na toj unučadi.

Kada god mu kažem: „Sutra idem na intervju“, kaže mi: „Da li ćeš moći?“. Ja mu kažem: „Da, što da ne? Ja uvek mogu, to je moj zadatak, nemoj da brineš“. Dok muž, on uopšte ne voli da priča o ovom problemu, kao da je priča završena. On nikako nije mogao da izdrži. Ne ide nikuda, ne izlazi iz kuće, nema nikakvih kontakata sa ljudima. U potpunosti se je povukao, čeka da umre. Sinoć mi je rekao: „Slavko je umro“, za mog brata, „on se je spasao“. A ja ga pitam: „Kako kažeš to?“, a on odgovara: „Kako nisam ja na njegovom mestu“. A ja njemu: „Polako će svako doći na red, nemoj da žuriš“.

Međutim suprug se nikada nije pomirio jer oseća odgovornost što nas je ubedio da ostanemo. Govorio je: „Zašto da ne ostanemo? Zašto da bežimo kada smo ovde živeli, kada smo nevini“. Mislim da mu je zbog toga najteže.

Šta da vam kažem, život ide dalje, ne može da stane, ali je teško. Mislila sam da će tokom vremena biti lakše, ali u ovom slučaju vreme ne znači ništa. Čini mi se kao da se sada dešava, kao da smo blokirani na neko vreme u '99. Ponekada kada trebam da napišem godinu, dođe mi da napišem 1999. Ponekada je kao da je vreme stalo, dok se ne setim koja je godina.

Izgleda da čovek celo vreme, želeo ne želeo, ostane s nadom da će problem biti rešen. Međutim, tokom vremena sve teže jer i te ubice koje su bile, oni su sada već umrli jer su sigurno bili ljudi u godinama koji su ratovali. Posle mislim da neće niko ostati da ispriča istinu. Osim ako se ne uradi preko neke komandne odgovornosti i kaže: „Ovi su bili odgovorni po komandnoj odgovornosti u tom regionu, ovi su bili za ovaj region, ovi za onaj“.

A sada ovaj sud, ne verujem u njega uopšte. Neće ništa uraditi. Sve je politika. Kako duva politika, tako će biti, zbog toga se uopšte ne bavim tim. Niti opterećujem sebe tim sudom u Hagu jer možete da vidite da je sve samo formalno. A za nas porodice to ništa ne znači. To je razlog zašto smo apelovali da se pročitaju ti protokoli, ta literatura, ti izveštaji. Dakle, kako bi rekli Međunarodnom crvenom krstu imena ubijenih za koje ne znamo da li će biti pronađeni ili neće. Najmanje neke informacije kako se ljudi ne bi nadali nakon ovoliko godina, da će se neko pojaviti. Drukčije je kada znaš da je neko umro, kada imaš informaciju. Ali nakon 21 godine, ja ne verujem da će se neko vratiti jer se do sada niko nije vratio.

Ali šta da radimo? Idemo dalje. To je naša parola, da idemo dalje. Nada umire poslednja. Ja sam uvek mišljenja da se kaže istina. Neka ljudi čitaju, ja stojim iza ovog šta sam rekla jer je to istina. Bilo je dosta laži i prevara. Treba reći istinu, ovo su istorijski podaci, ovo je priča. Moj mali doprinos je ovde i mi smo pravili časopis, pravili knjige, razne aktivnosti tokom godine, pozive, zahteve. Dakle, ostavili smo dokumentovano i veoma je važno da ostane to dokumentovanje.

Ova knjiga drži naslov: „Naša ukradena istina“ i obuhvata naše razne aktivnosti koje smo održali, sastanke, pozive, zahteve, sastanke sa Žak Širakom, sa predstavnicima raznih delegacija. Ovde sam na Merdaru kada smo išli da proverimo odeću. Ovde smo sa Montgomerijem (Montgomery) u Američkoj Ambasadi, u svim ambasadama jer smo bili svuda. Bili smo prva delegacija koja se je sastala sa albanskim parlamentom. Bila sam sa sedam roditelja bez ikakve dozvole. Pitali su nas: „Zašto idete?“. „Moramo da idemo, roditelji smo, moramo da tražimo našu decu“.

Ne mogu reći da oplakujem moje dete više od jedne muslimanske ili hrvatske žene ili nekog drugog koji oplakuje svoje dete. Majka je majka, bol je bol, dakle nesreća je nesreća. Ako je bio rat, bez protokola. Ja sam prva čula Haradinaja kako se hvali da je držao dnevnik, dakle on zna za svoj deo jer ima svoju zonu. Ja sam uvek govorila: „Ajmo da odemo u te zone da vidimo koji je komandant imao zatvorenike, ko su bili zatvorenici koji su ubijeni“. Prošlo je toliko godina, pola je ljudi pomrlo, čak i pola onih koji su ubijali je pomrlo. Ali protokole treba otvoriti zarad humanosti, sve situacije treba rešiti jednom za svagda, za svaku nestalu, kidnapovanu i ubijenu osobu kako bi porodica našla svoj mir.

Znate onu slovenačku priču: „Sluga Jernej i njegovo pravo“. Eh, ja verujem da nema pravde. I uopšte ne tražim tu vrstu pravde, tražim istinu, spokoj, mir. Ako je jedno dete umrlo, da znamo da ga oplakujemo na njegovom grobu. A ne da dobijemo telo za koje ne znamo jer smo dali krv za DNK analize, da nađemo dete, saznamo istinu, ako je umro. Ako je živ, zatvoren negde ili radi negde u Iraku., Iranu ili su ga preobratili u borca. Najmanje da znamo, živ je, tamo ratuje, umro je u tom ratu, nije više, dakle štagod da bude da porodica zna.

Život se nastavlja, vi radite, kuvate, čistite, perete, starate se o svemu, ali tu je jedan crv koji stalno pita: „Šta on sada radi?“. Kada sednem da jedem mislim, da li je umro od gladi, da li je bio gladan. Šta će drugo majka da misli osim kako je dete skončalo, šta mu se je desilo.

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

Kada sam prvi put otišla da obiđem dečje grobove,
otišla sam zajedno sa svim članovima porodice mog
muža. Svake godine idemo tamo i menjam zastavu,
stavljam novu.

”

Hanumšahe Gadžići

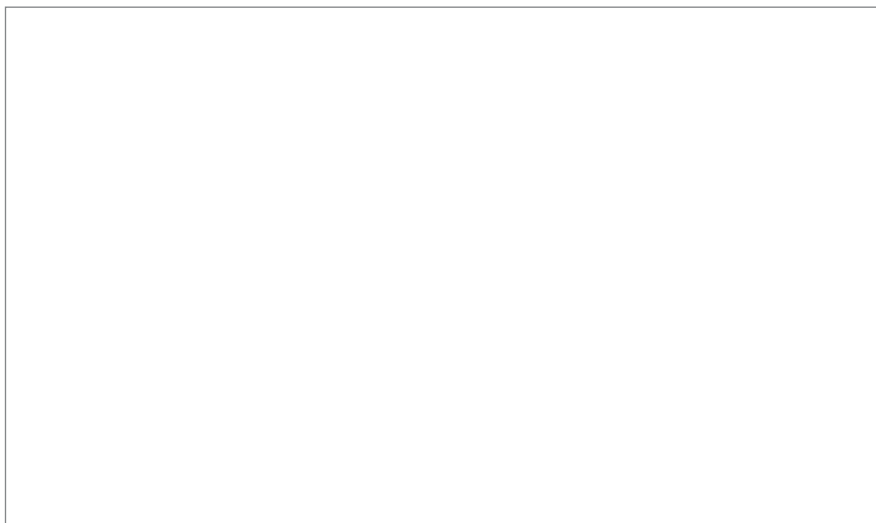
Kada su Hanumšahinoj porodici po prvi put došli srpski paramilitarci 1998. godine, oni beže i nalaze sklonište u šumi, gde su prethodno odneli neke osnovne stvari za preživljavanje. Nakon nedelju dana se spuštaju u selo i pronalaze svoju kuću koju su zapalili Srbi. Šest meseci žive u podrumu kuće, bez vode i struje, sve dok ne počne bombardovanje od strane NATO-a, kada bivaju primorani da se ponovo skrivaju u šumi.

Hanumšahe je imala dva sina i dve ćerke; najmlađe dete je tada imalo osam meseci i još uvek bilo u kolenjima. Jednog dana, dok su se skrivali u planinama, srpske trupe gađale su ih iz minobacača. Granata je pala jako blizu mestu gde su se Hanumšahina deca igrala.

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Držala sam ih u rukama, ali nisam znala da su moja deca

Hanumšahe Gadžići

Zovem se Hanumšahe Gadžići, dolazim iz Kline. Rođena sam 1973. godine u Dolovu. Udata sam u selu Murga, međutim posle rata smo se doselili ovde u Klinu. Živim sa svekrvom i sa dva sina. Kćerka je udata, zove se Ardiana. Sinovi se zovu Armend i Ardian, a svekrva Zade Gadžići.

Imala sam lepo detinjstvo. Imala sam majku koja se dobro brinula o nama, učila nas dobrom. Otac mi je umro kada sam bila u trećem razredu. I otac se starao o nama, sećam se i dan-danas. Bili smo u jako dobrim odnosima jer je nas kćerke voleo više od sinova. Bilo nas je četiri sina i tri kćerke: Bajram, Ahmet, Arif i Mehmet Hoti, i Zoja, Mana i ja-Hanumšaha. Međusobno smo se lepo slagali. Nikada nismo imali problema. Majka nas je uvek pazila budnim okom. Majka se brinula o meni, učila me je dobrom. Uvek me je najviše podržavala od svih.

Tri brata mi danas žive u Nemačkoj, jedan, najstariji je ovde, i najstarija sestra živi na Kosovu.

U školu u Grabanici od trećeg do osmog razreda su zajedno išla deca dva sela, dečaci i devojčice zajedno. Jako lepo smo se slagali, uvek smo zajedno išli u školu, oba naselja. Uvek zajedno. Zavideli su nam kako smo završili školu zajedno. Osam godina zajedno. Bilo nas je desetoro-dvanaestoro. Zajedno smo išli, zajedno se vraćali. Nikada se nismo odvajali.

Uvek sam bila u dobrim odnosima i sa starijima i sa mladima. Godinama unazad govore, „Šteta što se to desilo baš njoj jer je ona uvek bila dobra prema svima nama“. Bile smo takve, ja i sestre. I danas se lepo slažemo sa sestrama od strica. I poštujemo se. Poštujemo nas kao da smo sestre rođene. I dalje nas posećuju, i stričevi, i sestre od strica. Majka nas je uvek učila da uvek moramo da vidimo dobro u svemu. „I da vidite nešto loše“, govorila je, „ne želim da mi o tome pričate!“. I danas to primenjujem. Ne želim da veličam loše, da pogoršam.

Braća su išla i u srednju školu, sva četvorica. Mi, sestre, nismo. Ja nisam završila ni osmi razred. Samo sam tri meseca išla u osmi jer sam se udala sa 16 godina. Volela sam da sačekam još koju godinu, da se ne udam, da bih završila školu. Kada bih videla drugove i drugarice kako idu u školu, a ja udata, bilo me je stid. Kasnije sam se navikla, šta sam drugo mogla.

Udala sam se prošnjom. Muž je ocu moje strine bio rođak. Tri-četiri meseca sam bila verena, nakon toga sam se udala. U muževnoj porodici, on je bio najstariji pa su njegovi voleli da to tako bude.

Nikada pre nisam videla muža, samo onda kada sam otišla u njegovu kuću. Kada sam se verila imala sam 15 i po godina; bila je 1988. godina. Sa njihovom porodicom smo napravili zamenu. Oni su mom bratu dali kćerku, a ja sam se udala za njihovog sina.

Nas dve sestre smo se udale istog dana. Bila je zima, sneg, dve nedelje pre Nove godine. Ja sam se udala podalje, tamo u Murgi. Sestra je bila udata bliže. Ustala sam ujutru, jer je trebalo da se obe sestre srede odjednom, a tada nije bilo frizera. Kod kuće nas je sredila jedna strina. Dok je ona sređivala sestru, ja sam sređivala prostoriju za svatove. Čim se sestra sredila, pozvali su i mene.

Kada su došli da me uzmu, bilo je mnogo automobila. Kada sam otišla i sutradan se probudila, pomislila sam gde sam ovo došla, da li sam se izgubila negde. Međutim, lepo smo se slagali. Nije bila velika porodica. Živela sam samo sa svekrom i svekrvom, i sa svekrvinom decom. Imali su četiri sina i tri ćerke.

Dakle, znači da sam 16 godina provela u mojoj porodici. Uskoro će 19 godina kako sam u muževoj porodici, a on mi je umro pre 12 godina.

Posle godinu dana braka rodio nam se Ardian u Glogovcu. Rodila sam ga sa 17 godina. Dve godine posle Ardiana se rodila Ardiana. Zatim se rodila Gentiana, i za nju sam se mnogo obradovala. Više sam se radovala kada su se rađale devojčice nego dečaci. Posle Gentiane, '98. godine je to bilo, u ratu, nakon što je Prekaz zapaljen, tri nedelje posle toga sam rodila Armenda. Imao je osam meseci kada smo pobjegli u šumu. Posle rata je rođen Ardian. Njemu sam obnovila ime najstarijeg sina.

Kada je počeo rat, ja sam bila u sedmom mesecu trudnoće sa Armendom, četvrtim detetom koje sam rodila pre rata. Dolazila je moja porodica u posetu, govorilo se da ubijaju trudnice, nismo znali gde da rodim, šta da radim. Muževa porodica mi je govorila da se ovamo zahuktava, sigurnije bi bilo da odem kod moje porodice. Majka je došla po mene, otišla sam u majčin rod da me čuvaju.

Otišla sam, ostala dve-tri noći, ali sam osećala nekakav strah jer su Srbi bili u blizini. Jedino nas je put delio. Ustala sam ujutru i rekla majci, „Boga mi, pre će vas ovde zapaliti nego nas tamo u Murgu“. „Zašto?“. Rekoh, „Bolje je da odem svojoj kući“. „Ne, ne može. Tamo u Glogovcu je opasnije“. Rekoh, „Ne, ne. Bolje je da odem pa šta god da se desi, bolje da mi se desi kod muža sa decom“.

Pristala je i odvela me nazad. Nisu prošle ni tri nedelje kada je prvo počelo da gori kod moje porodice, selo Dolovo. Posle Prekaza je prvo počelo da gori u Dolovu. Ja sam bila tu. Pobjegla sam odatle jer sam videla da se pripremaju Srbi, znalo se, pričalo se. Kod moje porodice su zapalili sve, ali nema nestalih niti ubijenih.

Zatim su došli u Murgu, u muževo selo, a čim su i ovde počeli da pale pobjegli smo svi. Pre nego što su ušli u selo mi smo se pripremili, uzeli smo nešto stvari, natovarili smo ih i odneli u šumu. Odeću, brašno. Kada su ušli u selo bilo je jutro, ja sam kupala Armenda u koritu. Čim smo ih videli, bili su na nekoliko metara, samo sam na brzinu pokupila decu da bi pobjegli u šumu. Ostalo je korito sa vodom, postavljen sto sa doručkom. Zamalo su nas uhvatili u kući, taman da nas zakolju. Ovo se desilo tada kada su nam na početku zapalili kuće. Pobjegli smo u šumu, bili smo tamo nedelju dana, posle toga smo se vratili kući. Kuće su sve bile zapaljene.

Zatim smo svo vreme proveli u podrumima. Nismo imali gde da spavamo, ni vodu, ni struju, jer je sve bilo zapaljeno. Tako smo živeli šest meseci. Kada je prve noći NATO počeo da bombarduje, mi smo ujutru ponovo pobjegli u šumu. Mesec dana smo proveli u šumi. Tamo smo jeli, pili, spremali, sve.

U šumi su nas gađali minobacačem. Dve kćerke i sin su se igrali u reci. Tu je pao minobacač. Samo što sam se okrenula do odem do Armenda. Bio je u kolevci, imao je osam meseci. Kao da sam osetila da će se nešto desiti. Gađali su nas sa svih strana. Pao je (minobacač) pravo u reku gde su bila deca. Svi su bili tu, sav taj narod, pa gde baš da padne tamo gde su se moja deca igrala!? U blizini je bila još jedna mlada žena sa svojom kćerkom koju je držala u naručju. Kćerka je preživela u majčinom naručju, nije je ni dotakla mina, ali majka je poginula. I sin i kćerke su mi bile ranjeni.

U trenutku kada je bačena mina, niko nije znao kuda da pobegne ni šta da radi. Ja sam osetila, rekla sam, „Oh, moja su deca poginula“. Kada se desi tako nešto, padne vam mrak na oči, ništa ne vidite. Potrčala sam, uzela sam ih. Prvo sam sina uzela, išao je u treći razred. Uzela sam ga i odnela ga svekrvi.

Ponovo sam potrčala i uzela obe kćerke. Starija je takođe bila teško ranjena, ali mlađa je bila najviše. Decu sam dala svekrvinoj porodici, spustila sam ih u njihove ruke. U tom trenutku sam se onesvestila. Bog mi je dao snage samo da odem i uzmem decu. Utrnula sam, nisam znala gde se nalazim ni šta se dešava. Držala sam decu u svojim rukama, ali nisam mogla da shvatim da su to moja deca.

Tako smo ih jedne noći držali, jer je policija dolazila da nas kontroliše, pucali su na nas, svašta su nam govorili, psovali, maltretirali, svašta su nam radili. I te noći smo opet otišli u šumu. Deca su bila u takvom stanju. Braća od strica su rekli, „Čuvajmo ih“. Sin i mlađa ćerka su mi umrli. Uzeli smo ih sa sobom u naručje, takve ranjene, i otišli smo u šumu sa njima. Srbi su ponovo došli, oterali su nas odatle. Bile smo samo mi žene, nijedan muškarac.

Uzeli su moju decu i tu mladu ženu i sahranili su ih negde u šumi. Sutra ujutru su nas odmah oterali odatle i poslali nas peške u Štrubulovo; hodali smo celi dan. Bila sam bosa, nisam ni znala da li imam obuću. Kćerka je bila ranjena, dala sam ju svekrvi u naručje pa sam se vratila. Tražili su nam i zlato. Da spasim голу kožu, jer sam pomislila da će mi ubiti ovo dvoje preostalo dece, mislila sam samo njih da spasim. Kćerku sam stavila u traktor sa svekrvom. Vozila ga je jedna žena. Srbi su vikali, psovali i tukli tu ženu, govorili su joj, „Vozi taj traktor!“. Ona nije znala da vozi traktor, jer žensko, nikada nije vozila, ali im je rekla, „Samo da popnem ove ranjene ovde, da njih nekako odvezemo“.

Oni paramilitarci, oni su se nalazili tamo dok smo mi bili u šumi. Vršili su tolikii pritisak na nas, svo zlato i stvari koje smo imali sa sobom su nam uzimali. I uši su kidali. Veliki su pritisak vršili na nas. Psovali su nas,

svašta su nam govorili. Niko nije smeo da zucne. Ja sam skinula zlato, dala sam ga svekrvi. Pomislila sam, imaće nešto da im da kako bi spasila život kćerki.

U toj žiži sam se vratila. Nisam imala čime da zavijem rane ovoj starijoj kćerki koja je još bila živa, nisam imala ništa, ni da ju očistim. Ovi su mi vikali, „Ne vraćaj se, ubiće te!“ Rekla sam, „Neka me ubiju, ne mogu a da ne odem da uzmem nešto kćerki da pije“. Vratila sam se, uzela sam vodu i mleko, pelene da joj previjem rane, jer krv nije prestajala da joj teče iz noge. Ceo list noge je bio otkinut. Krvarila je na glavi, licu, rukama.

Odveli su je u Štrubulovo u neku kasarnu. Tamo su rekli, „Ostanite ovde, da vidimo šta će nam reći Miloš da uradimo sa vama, da li da vas ubijemo ili zakoljemo“. Tu smo proveli pola dana, bez vode, bez ičega. Nisam ni znala gde sam, razmišljala sam samo o deci. Nismo znali šta će da urade sa nama. Mesec dana su nas držali u Štrubulovu.

Jedne večeri smo bili tu u dvorištu kod jedne porodice, da prekratimo noć. Izašli su jedan starac i starica, Bog da ih čuva, i rekli, „Hajde ti sa kćerkom uđi, ne budi napolju u dvorištu“. Padala je kiša i sneg, bilo je hladno.

Tu smo bili mesec dana. Imali smo samo jednu veknu hleba za sve. Znači, cela naša porodica, ja, svekrva, jetrva, ćerka. Pet članova i jedna vekna hleba. Više od toga nismo imali. Nismo mogli da nađemo ni kukuruz, ni pšenicu, ništa. Mesec dana smo tako živeli.

Zatim sam upoznala jednu porodicu koja je bila tu u blizini. Imali su jednu ćerku koja je završila medicinsku školu. Rekla mi je, „Da, dolaziću da ti previjem kćerku kada god je potrebno“. Međutim, nismo imali jod, a i gde da ga nađemo? Rekla je, „Ja ću naći negde jod, samo da se ne inficira rana. Pomogla mi je, prala joj je rane mesec dana. Ljudima su se rane stalno inficirale.

Svakog jutra je policija dolazila da nas kontroliše. Pre nego da dođu oni, morali smo da sakrijemo jod, da nam ga ne bi našli. Svakoga jutra su nam govorili, „Izađite svi na ravnici“. Dali su nam neki karton na kome je pisalo ko je na listi za klanje. Mi smo bili na toj listi, imali smo karton. Oni su nam govorili da je to, navodno, karton na kojem piše koliko nas je članova.

Majka one mlade žene što je poginula zajedno sa mojom decom mi je spasila kćerku. Ta starica mi je mesec dana donosila mleko. Ja nisam imala šta da joj dam. Ona je uzela kravu sa sobom, pa sam kćerku hranila njenim mlekom. Mesec dana joj je donosila kuvano mleko. Govorila je, „Neka se spasi mala“.

I tako. Vratili smo se nakon mesec dana čim su oni otišli. Ponovo smo krenuli peške, iz Glogovca u Murgu. Plakali smo putem. Neko se vraćao tužan, neko srećan. Ali pošto mi je ostalo dvoje dece, ipak sam se pomirila sa sudbinom. Nakon mesec dana smo iskopali decu iz šume, gde su bili sahranjeni, doneli smo ih u selo, na naše groblje. I danas su tamo.

Odmah posle rata smo otišli odande. Dever nas je doveo ovamo jer više nisam mogla tamo da ostanem, jer je groblje bilo blizu. To me je pritiskalo. Posle rata sam bila jako loše. Stalno me je bolela glava zbog smrti dvoje dece. Svi su me pazili. Dobro su se brinuli o meni, hvala im. Imala sam tu podršku, jer da sam bila sama, bila bih jako loše.

Svo to vreme su muškarci bili po šumama. Moj muž je dolazio noću kada bi pao mrak. On me je mnogo tešio, smirivao. Tu je bila jedna doktorica, ona mi je dala jednu injekciju za smirenje jer nisam mogla da se smirim. Muž joj je govorio, „Ja sam dobro, samo mi pazi ženu, ona nije dobro“.

Posle rata smo vodili Ardianu doktorima, jer joj je komadić mine ostao u nozi. Vodili smo je na operacije pa su joj ga otklonili. Odveli smo je preko jednog udruženja u Austriju jer joj je taj komadić dodirivao živac. Uklonili su joj taj komadić granate. Deca su ga bacila, ja sam čuvala taj komadić. Sav bodljikav, gvozdjen.

Ardiana sada živi dobro. Udata je u Klini. Ima sina. Napunio je dve godine. I tako. Više sam se namučila sa preživelim, jer sam za one mrtve znala da ih nema više.

Oboje su bili jako pametni. Cela porodica ih je podučavala. Najstariji sin koji je umro u ratu, bio je u trećem razredu. On je bio lud za knjigom. Nikada nije dobio ni jednu četvorku sve do trećeg razreda, toliko je bio pametan. Nikada nije izlazio da se igra dok ne završi domaći. Čim bi došao iz škole, još torbu ne bi spustio, sa vrata bi mi doviknuo, „Mama, imam domaći, imam pesmicu“, da bi sa mnom učio, da bih mu pomogla da završi domaći pa tek onda da ide da se igra.

Ćerka je imala četiri godine ali je bila zrela kao da je imala deset. Tako je bila zrela i sposobna. Imala sam sposobnu decu, svi su mi zavideli. Sada i ovi ostali dobro uče, takvi su sami od sebe.

Najmlađeg sina sam rodila malo posle rata, 2001. godine. Trudnoća je bila teška, toliko sam se sekirala. Imala sam mnogo problema zbog tugovanja.

Obnovili smo Ardianovo ime. Ja sam tako htela. Tada su tako obnavljali imena. Ali i dalje ne možemo da ga zovemo imenom. Zovemo ga Ljum, tako je ostalo, jer nismo mogli. Samo smo obnovili sinovo ime, ali nismo

mogli tim imenom da ga zovemo. Još tada mi je majka govorila, „Sine, dadeš mu to ime, ali nećeš moći tim imenom da ga zoveš“. Ona mi je govorila, „Nazovi ga Ljum“, još pre da se porodim. Govorila je, „Daj mu to ime jer nećeš moći da ga zoveš njegovim imenom“.

Prijatelji ga zovu Ardian, samo ga mi kod kuće zovemo Ljum, osim svekra koji ga je uvek zvao Ardian. Kada vam se rodi dete imate volje, to vas drži. Saznanje da imate decu. Imate čemu da se nadate.

Posle rata smo sa svekrom i svekrvom živeli u Murgu godinu dana, posle smo se doselili u Klinu. Svekar je umro pre dve-tri godine. Sada živim samo sa svekrvom. Ovde smo sada u deverovoj kući. Tamo više nismo mogli da ostanemo. Niko nije mogao da preživljava iznova tu bol.

2008. godine mi je i muž poginuo u nesreći. Nekada razmišljam, jer roditelj razmišlja samo o deci, da ih čuva Bog, da ih vidi kako hodaju. Šta da se radi? Sve je to patnja, ali moramo da prebrodimo sve zbog dece. Ne volim da o tome govorim pred decom jer se rastuže. Mladi su, život je pred njima. Ne želim da ih opterećujem.

Armend završava profesionalnu školu, trudi se. Ardian sada završava srednju školu. Želi da upiše neki fakultet u Prištini, ali još nije odlučio koji. Ide mu sve od ruke, jako je pametan.

Ovo dvoje što su poginuli, nisam ih ni sanjala, jer kada mnogo tuguješ, ne sanjaš ih. Jednom, tada na početku, posle rata, tada sam ih sanjala oboje, na sred livade. Bilo je tako bleštavo. Samo jednom su mi došli u san otkad su umrli. Došli su ka meni smejući se, na sredinu livade prepune cveća, svetla, i rekoše mi, „Majko, mi nismo umrli, vidiš li nas. Mi smo među cvećem, dobro nam je“. Bleštavilo, svetlo, cveće, livade, a oni smeju se i trče.

Kada sam se probudila, učinilo mi se da sam bila sa njima, da su mi blizu. Pomislila sam, dobro su. Tada sam ih jednom sanjala i nikad više.

Danas živimo dobro. Normalan život. Pomažu mi malo braća, deverovi. Svako ima svoju boljku. Ja imam svoju. Ali svako ima nešto što ga boli.

Hanumšahe Gadžići

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

Bili smo mladi kada je nestao otac, ja sam imao 13,
a brat 15 godina. Ostali smo sami sa majkom.
Majka se razbolela, sve je držala u sebi. Vodili smo
je doktorima, nije joj bilo spasa. Kasnije se i majka
mnogo umorila. Zatim je i majka umrla, pa smo
ostali sami. Stric se brinuo o nama.

”

Homez Kpuzi

Istinita saga porodice Kpuzi počinje odmah po završetku rata kada im biva otet otac kojeg nikada više nisu našli. Otac ove porodice je bio čovek sa posebnim potrebama, pošto bi jedva ponekad nešto promućao. Radio je ispred Hotela Paštrik u Dakovici kao čistač cipela.

Sin, Homeza, sa malo dopunjavanja od strane brata, priča o danu očevog nestanka, par dana nakon proglašenja kraja rata, o majci koja je takođe bila nema, i o teškom životu provedenom u neimaštini. Malo potom, u potrazi za ocem, on sam postaje talac jedne grupe ljudi koji žele da ga ubiju.

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Zašto su mi oteli oca?

Homez Kpuzi

Ja sam Homeza Kpuzi. Nas je troje braće i dve sestre. Mnogo smo se namučili kao deca. Otac se zvao Ismet Kpuzi. Odmah nakon oslobođenja smo saznali da je nestao. Razmišljao sam, „Zašto su mi oteli oca? Otac nije znao da govori“. Da je pio-pio je, ali nikada nikome nije učinio našao. Oteli su ga odmah po oslobođenju. Nikada ga više nisam video.

Majka mi je umrla 2004. godine. O ocu do dan-danas nismo ništa saznali. O nama se brinuo stric, hvala mu. I njegova deca. Mnogo se brinuo o nama, i on je tražio oca, ali ga nismo našli, ne znam ni gde je, ni šta je sa njim.

Sada imam decu, četiri siročeta. Sestre su udate u Peći. Nijedna ne zna da govori, ni otac nije znao da govori. Otac je malo govorio, ali je mucao. A sa sestrama govorimo znakovnim jezikom. I majka nije znala da govori.

Ja sam išao u školu, ali me nije mnogo zanimala, jer sam bio i bolestan. Ovaj, Azilj Kpuzi mi je donirao krv, ali nisam bio dobro, bio sam mršav,

primećivao sam da sam bolestan, govorio sam porodici. Porodica mi je govorila, „Bolje je da ideš da učiš školu“. Ja sam im govorio da nisam dobro, pa su mi oni rekli, „U redu, ne idi, mi ćemo reći učiteljici da si bolestan“. Nisam mogao da idem uopšte u školu.

Ja sam bio upisan u školu, pohađao sam prvi razred ali mi nije išla škola, nisam išao, bežao sam, nisam je uopšte voleo. Sada imam decu, tri ćerke i sina. Najstarija ćerka Sagita, je skoro završila osmi razred. Išla joj je škola dobro, ali sam morao da joj prekinem školovanje zbog ovo troje dece, jer nije imao ko da se brine o njima. Jer smo mi radili. Posle nje je sin, zove se Emra Kpuzi. On ima trojke. Zatim je treće dete, ćerka, Elmedina, najmlađa ćerka. Deca su siročad jer sam se razveo od žene, nismo se dobro slagali. Najmlađa ćerka je tada imala skoro tri godine, uskoro puni osam. Četvoro dece sam sam odgojio. Hvala i susedima, i oni su mi pomagali, donosili su nam hranu, piće, zbog dece. Pomagali su, donosili odeću, patike, čarape, papuče. Većina suseda mi je pomagala. Jer su videli da živimo u lošim uslovima. Donosili su deci da se obuku kada idu u školu. Ujutru moram da ustanem, da obučem decu, da ih operem, sredim, da ih odvedem u školu. Decu sam sam odgojio. Najmlađa je porasla „na čašu“, iz čaše sam je hranio vodom, ponekad zaslađenom. Kada sam imao novca, imao sam i mleka, davao sam joj da pije. Takav joj je bio život. Siroče. Ali sada idu u školu, deca se ne razlikuju. Podneo sam zahtev i učiteljica im je davala iste zadatke. Ponovo im je iste zadatke davala. Otišao sam, žalio se, i ništa! Sada se samo nadamo.

Samo da uče. Da uče deca dok mogu da nastave školovanje. Voleo bih da se deca školuju, a ne kao ja. Zar pošto sam ja neškolovan, da i deca ostanu bez škole? Zato mi je žao najstariju ćerku, dobro joj je išla škola. Ja sam joj prekinuo školovanje zbog dece.

Otac je bio mnogo dobar. Radio je kod Hotela 'Paštrik', čistio je obuću. Posle oslobođenja se otac jako obradovao što smo slobodni. Kada je izašao iz kuće, bio je sa drugovima, pili su. On je pio. Krenuo je kući, onda nam je stigla vest, „Nema oca nigde“. Izašli smo da ga tražimo, stric i nas dva brata, nismo mogli da ga nađemo. Tražili smo ga u bolnici, u štabovima. Štabovi komandanata jer tada nije bilo policije.

Prijavili smo nestanak komandantu, bio je tada Besim Vokši, on se pitao za Dakovicu. Otišli smo tamo da se sastanemo sa njima, oni su poznavali oca jer su išli kod njega da im čisti cipele, davali su mu po neki dinar, pomagali su mu. Rekli su, „Ne, kod nas nije. Imamo mi ljude koji će ga naći. On je dobar čovek“, hvalili su oca.

Otac je izašao i sa sobom uzeo kutiju. Uzeo je četke, opremu, kolica. Izašao je da čisti cipele kod hotela. Odatle je otišao u ulicu kod pekare

Haljilja Hode. Na pola puta su mu oni uzeli stvari, ubacili u prikolicu kamiona, i oca su mi tu uzeli i pobešli. Video ga je jedan očev prijatelj, došao je i odmah nam je ispričao. Otac je bio pijan, ali je bio jake građe.

Otac je bio mnogo srećan kada su nas oslobodili jer smo puno propatili od Srba. Sećam se kada sam bio mali, jedan Srbin je ocu lupio šamar, jako me je zabolelo. Otišao je da se vidi sa drugovima i plakao je od sreće, tako su nam pričali njegovi drugovi. Otac je radio kao čistač WC-a, družio se sa osobljem hotela, sa onim starijima.

Kada je otac izašao, mi smo živeli u kući. Tog jutra smo kod kuće bili samo ja, majka i otac. Ja sam bio budan. Majka je stavljala kafu za oca. Popio je kafu, ispušio dve cigarete, uzeo je svoje stvari i otišao. Pitao sam ga, „Gde ideš?“ Rekao je, „Idem da radim. Kada se vratim, daću ti novac ili ću ti kupiti nešto“.

Ako se dobro sećam, stric ga je video. On je umro, bio je star. Video ga je, pozvao ga da bi mu uzeo kolica kod pekare Haljilja Hode. Rekao mu je, „Ne kolica, ne dam ih nikome“. Nije voleo da mu diraju stvari. Čak ni nama, kada bismo otišli kod njega, ne bi nam dopustio da ih doguramo do kuće. Mrzeo je. Kada je došao stric rekao nam je, „Idite po oca. Mnogo se napio ispred pekare Haljilja Hode“. Otišli smo, ali nije bilo oca. Pitali smo one iz pekare, rekoše nam, „Otac je kupio hleb, stavio u kolica i krenuo kući“. Kako su nam oni pričali, ubacili su ga u auto, ali nam nisu tačno rekli. U kamion. Čas auto, čas kamion, nisu nam tačno govorili.

Došli smo kući i ispričali bratu od strica. Rekli smo mu, „Nema oca nigde“. „Kako nema?“ Otišao je brat od strica da ga traži. Svuda je tražio ali ga nije našao. Cele noći nije došao. Otišao je stric da ga traži, tražio ga je u bolnici, u štabovima. Nigde nismo mogli da ga nađemo. Čak smo i u KFOR podneli zahtev. U KFOR-u su bile kamere. Tada su bili Italijani u stanici. Podneli smo još jedan zahtev kod Nemaca u Prizrenu. I oni su ga tražili. Hazir je otišao kod Italijana u KFOR-u, ja sam otišao kod Nemaca u Prizren. Tu je bio prevodilac, dok sam ja govorio onaj Nemač je zapisivao.

Brat mi je bio prevodilac. Ermin. Da, živio je ovde, bio je neoženjen. On je govorio italijanski, uz njih je učio. Odmah nakon oslobođenja su hteli da mi uzmu brata. Pobegao je, otišao je u inostranstvo. Trenutno je u Italiji. Otišao je jer se bojao da će ga ubiti ili mu nauditi. Plašili smo se i za brata. Zapalili su stričevu kuću, a brat je radio sa Italijanima i rekao im je ko je zapalio kuću, jer su nam namerno zapalili tu kuću. Samo što je stric beše sagrađio, zapališe je. Brat je Italijanima prevodio: taj, taj i taj su nam namerno zapalili kuću i sve što se u njoj nalazilo. Zato smo rekli bratu, „Brate, idi da te ne ubiju. Oca su nam oteli, sada mogu oteti tebe, mene, i

ovog trećeg. Šta možemo tako da uradimo? Ništa“. Čini mi se 2000. godine je otišao, ili je možda bila 2001. Rekli smo mu da ode, otišao je tamo u inostranstvo.

Bili smo mladi kada je nestao otac, ja sam imao 13, a brat 15 godina. Ostali smo sami sa majkom. Majka se razbolela, sve je držala u sebi. Vodili smo je doktorima, nije joj bilo spasa. Kasnije se i majka mnogo umorila. Zatim je i majka umrla, pa smo ostali sami. Stric se brinuo o nama. Zatim, kada je i stric umro, brat od strica nam je kupovao da jedemo, da pijemo, da se oblačimo, kupamo, sve. On se brinuo o nama. Brat od strica Hazir, on nam je pomagao, odgojio, sve, kupovao i hranu i piće. Nije nas ostavio na ulici.

I dok je majka bila živa on nas je izdržavao. Sa njim smo živeli, spavali u kući, svi članovi porodice smo kod njega zajedno jeli, pili i živeli. Brat od strica nam je sagradio ovu kuću. Imamo dve sobe, kupatilo i hodnik. Nije me ostavio na ulici, a i on živi u teškim uslovima. Ali on nas je izdržavao. Nikada nas nije prepustio sudbini.

Sada smo dobro zahvaljujući njemu. Nemamo problema sa braćom od stričeva, oni se uvek trude da mi pomognu zbog ovih sirotana. Donose nam pomoć kada je Ramazan, Bajram ili neki praznik.

Hazir se mnogo napatilo zbog nas, i dok nam je majka bila živa. Hazir je sa majkom išao u bolnicu, kod doktora, vodio ju za injekcije, svuda. Mnogo je voleo majku. Nije nas odvajao od svoje dece, a i sam ima svojih sedmoru, i još nas petoro. Sve nas je izdržavao. On je radio u Čabratu, skupljao otpatke. Izdržavao nas je, donosio nam hranu i piće. Do neba smo mu zahvalni.

Zatim sam se ja oženio. Bio sam mlad, požurio sam. Odvojio sam se od njih. Živeo sam kao podstanar u jako lošim uslovima. Podstanar, tako. Nekima ne bih platio kiriju, pa bi me izbacili. Tako sam menjao kuće, sve kao podstanar. Sada nam se i brat od strica oženio. Sada ne znam šta će da se desi, dok se ne stabilizujemo, možda će nam Bog otvoriti neki put, pa da i mi napravimo našu kuću.

Kada mi je majka umrla, bilo mi je jako teško. Imala je infarkt. Četiri-pet puta sam je udario (pokušaj masaže srca), kako bih je vratio. Plakao sam, ali džabe. Brat od strica Hazir i brat su je odveli u bolnicu, tamo je ispustila dušu. Ne plači brate, biće sve u redu. Dobila je infarkt u bolnici. Ja sam bio sa Hazirom ženom, zove se Valjbona. Meni nisu ništa rekli, onda su došli doktori. Dali su mi injekciju za smirenje. Posle sam primetio da Hazir nije dobro, izašao je napolje da plače. „Šta ti je?“ rekoh. „Da li je majka bolje?“. Rekao je, „Da, da, bolje je“. Majka je već umrla. Mnogo je plakao u bolnici. Onda sam i ja plakao.

Ja nisam ni video oca jer je rano izlazio iz kuće. Izašao je i više ga nisam video.

Kada smo kasnije izašli da tražimo oca, tada su uhvatili i mene, neki naši iz Dakovice. Bili su odande, iz Čabrata. Sećam se kao da je danas bilo. Odveli su me u jednu veliku kuću, ali se sada ne sećam gde se nalazila. Zatvorili su me. Držali su me tu 24 sata. Govorili su mi, „Govori šta ste radili za vreme rata! Da li ste ubili nekoga?“. Govorio sam im, „Ne znam ja. Ja sam mlad, čoveče.“ Stavili su pred mene pendreke, pištolje, kalašnjikove.

Nisam ih poznavao. I kada bih ih danas video ne bih ih prepoznao. Prebili su me. Bio sam čitav slomljen. Ošišali su me, šutirali, udarali pesnicama. Posle su mi odvezali ruke. Tražio sam Allahovu pomoć, On mi je dao snage pa sam pobeo. Skočio sam sa trećeg sprata. Bila je to stara kuća. Sećam se da sam sreo jednog starca, ne sećam mu se imena, trčeći sa Čabrata. Video me je krvavog. Tada sam pao na zemlju jer nisam više imao snage. Starac me je uzeo, uveo unutra, dao mi je vode, brinuo se o meni, ispitivao me je, a nisam znao šta da mu kažem. Mnogo sam se bojao. I Hazir je išao da me traži. Onda sam rekao, „Želim da idem kući“. Nisam umeo starcu da objasnim gde mi kuća, toliko su me prebili, pa sam onda došao ovde, kući. Videli su me krvavog.

Nisam otišao u bolnicu iako su mi govorili da idem. Odveli su me u štab. Nisam umeo da objasnim ko su oni, i nisam se sećao kuće u koju su me odveli. Pitali su me, „Da li ih poznaješ“, rekao sam, „Ne poznajem ih“. Rekli su mi, „Poznaješ ih ali te je strah“. Rekao sam, „Zašto da te lažem? Jedan me je starac uzeo i uveo u svoju kuću kada sam pobeo od njih“. Znam da se mu odveli u Čabrat.

I dan-danas se ne sećam tog mesta. Ne znam, bio sam bez svesti, bio sam u jako lošem stanju. Trudio sam se da se spasim, da pobeegnem od njih da me ne ubiju. Ne sećam se ničega jer sam trčao, a to je bilo tamo u pravcu Čabrata. Ne sećam se ni starca. Rekao mi je kako se zove, ali ja sam bio prebijen po licu, telu. Tukli su me pendrecima, udarali, tukli, sekli. Loše su me prebili, jako loše. Bio sam bez svesti. Ošišali su me, šutirali, mokrili po meni. Svašta su mi radili, da budem iskren.

Bio sam jedno-tri sata u kući tog starca. Samo sam želeo da pobeegnem. Od straha mi se činelo da starac želi da me ubije. Mislio sam, „Samo neka me pusti da odem kući“. Dali su mi jednu kapu i bluzu i rekli, „Hajde da te odvedemo kući“. Nisam znao gde mi je kuća, i tako sam pobeo od starca.

Pobeo sam i trčeći došao kući. Hazir je bio kući. Rekao je, „Šta ti se desilo?“ Ispričao sam mu. Bio je ponedeljak kada su me oteli. Hazir me je

odveo u štab. On im je ispričao šta se desilo, ali ja nisam znao mesto, nisam ga zapamtio.

Jedva je ozdravio posle deset-petnaest dana. Bio sam jako loše. Bio je čitav modar po rukama, telu, nogama, licu od batina. Jedva je došao k sebi.

Zaključali su me u jednu malu sobu, ni dva metra sa tri. Ničeg nije bilo u njoj. Bile su mi vezane ruke. Na rukama su mi bile policijske lisice, i noge su mi bile vezane. Nikoga nisam video jer je bilo mračno, svetla ugašena, ali sam ih čuo kada su ulazili. Samo su me posmatrali.

Da je otac živ on bi došao. On bi nam se svakako javio, uradio bi nešto i došao. Ja mislim da su ga ubili, ne znam. Tada je bilo jako opasno. To je bilo odmah posle oslobođenja. Još je trajala zbrka. Nije bilo baš slobodno. Sada možemo da izlazimo, da šetamo, radimo, a tada nije bilo ovako.

Ja vam se zahvaljujem što ste došli. Dali ste nam nešto dobro. Samo bih voleo da nađem oca, živog ili mrtvog. Bar da mu kosti pronađemo ako je mrtav. Samo kosti, da bismo mogli da mu napravimo grob. Znao bih da smo ga pronašli, da imamo neko sećanje na njega.

Homez Kpuzi

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

Ponekada sam ga sanjala, ali ga već dugo nisam. Poslednji put sam ga videla ove godine kada sam se pokrila. Pojavio mi se je baš onako kako ga vidim na fotografiji. Videla sam ga, bila sam sama u sobi, došao je, zagrlio me toliko jako da je izgledalo kao da me je stvarno zagrlio... Rekla sam mu: „Oče, mogu li samo još jednom da te zagrlim?“

”

Marigona Preteni

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Rođena 1998, Marigona je bila beba kada su joj paralimitarci ubili strica, a oca odveli u nepoznatom pravcu. Sve što danas zna o njemu je naučila od majke, tetaka i strica. Sada već odrasla i pri kraju studija, govori kako je bilo odrastati ceo život u očekivanju nekakve vesti o sudbini oca.

Da li mogu samo još jednom da te zagrlim?

Marigona Preteni

Ja sam Marigona Preteni. Živim sa majkom, Sheribanë (Šeribane), bratom Fatosom, njegovom ženom, Qendresë (Ćendresom) i bratancem Feritom. Rođena sam 1998, u Mitrovici, na severu. Razume se, nije bilo lako za majku, posebno na severu gde su i lekari većinom bili Srbi.

Odrasla sam u Mitrovici. Ne pamtim rat, znam samo ono šta su mi govorili stric, majka. Više su mi govorili o ocu, kakav je tip bio. Jer sam ga videla samo na fotografijama.

Otac mi je dao ime, on je voleo jer se tako zvala i Marigona u porodici Adem Jashari (Adema Jašarija). Razmišljali su i o drugim imenima, ali je on bio odlučan da mi da ime Marigona. Nakon rođenja je došao da me poseti, iz šume, živeli smo, ali nakratko, u naselju nešto niže nego gde sada živimo.

Tamo sam završila osnovnu školu. Škola se zove „Bedri Gjinaj“ (Bedri Dinaj). Kao dete u osnovnoj školi mi je bilo veoma teško da se prilagodim okolini i društvu jer sam bila veoma osetljiva. Posebno kada bi bila reč o ocu.

Početka škole se ne sećam jasno, samo znam da sam išla sa majkom i da su nas pitali o imenima roditelja, članovima porodice, ne nešto posebno. U početku nisam imala veliko društvo jer nisam bila druželjubiva osoba, više sam bila sama. Pogodilo bi me šta god da su rekli, čak iako nije bilo tako. Zatim, kada sam prešla sa nastavnicima, počela sam da razumem više, više sam držala u sebi.

Mlađi ujak je često dolazio u školu. Čak su do petog ili šestog razreda mislili da mi je on otac jer se je puno starao o nama. Ujak je živio sa nama do pre tri godine, negde oko 18-19 godina. Starao se je da ne odsustvujemo iz škole nimalo. Na roditeljske je dolazio češće od majke. Dolazio je svake dve nedelje, interesovao se. Ujak je radio kao nastavnik. Prvo je radio u selu Bistrica, predavao matematiku, a jednu je godinu radio u selu Madžure, kao učitelj. Sada ne radi ništa. Živi sa ženom i ima ćerkicu već godinu dana.

Zatim sam završila prirodnu gimnaziju u Mitrovici, „Frank Bardhi“. U gimnaziji sam imala veće društvo jer me je većina više razumela. I većina razreda je bila upoznata sa mojim slučajem. Većinom sam sa svima imala dobre odnose, ali sam sa jedim drugom i jednom drugaricom bila bliskija. I sa njih dvoje sam i dalje u komunikaciji. Drug mi je bliskiji jer zna više o mom životu, mojoj porodici. Dolazio je u goste u našu porodicu. Nije da se često čujemo, a od gimnazije nešto manje pošto sada svako ima svoje obaveze i studije na fakultetu, ali i dalje imamo dobre odnose. Sa drugaricom pričam preko društvenih mreža. Sa njom ređe izlazim. Možda sam se videla sa njom jedno tri-četiri puta otkako sam završila gimnaziju.

Sada sam na drugoj godini studija engleskog jezika na AAB. Nemam veliko društvo. Imam porodicu. Više sa njima se družim. Engleski jezik mi se je svideo kao smer i bolje sam ga naučila otkako sam na fakultetu. Mislila sam da imam više prednosti sa engleskim jezikom. I u poslu i u životu. Možda nađem državni posao nakon fakulteta. Da budem sigurna, da imam moj posao.

Majka je za nas bila i majka i otac. Starala se je o nama ovih 21 godinu. Imala je puno poteškoća, a jedan od razloga je i taj što nismo živeli u našoj kući. Bila je to kuća bez vlasnika. Tražili smo ih dugo, ali nismo ništa uspeali da saznamo o njima. Majka se je puno trudila, kao i po udruženjima, koliko je mogla. Bogami i drugi su nam pomagali dosta, dok brat nije odrastao. Sada se i on više trudi oko nas.

Brat, suprotno od mene, koja bi izrazila, a ponekada i plakala kada bi me pogodilo, je u sebi držao bol. Kao tip je uzdržaniji, staloženiji. I on je završio gimnaziju, ali nije nastavio fakultet jer je hteo da radi, da pomogne majci. Sada već godinu dana je u KBS-u. Živi sa mnom, majkom, ženom i bratancem. Nevesta je mirna, odlične odnose imamo, kao sestra mi je. Bratanac nosi očevo ime i sada mi izgleda kao da odrastam zajedno sa njim. Veoma je pametan, hiperaktivan, nikada ne sedne.

Starijeg strica se i ne sećam nešto puno jer je prošlo već sedam-osam godina, a možda i više, otkako je umro. I on je bio vojnik, ubijen je istog dana kada je nestao otac. Drugi stric živi u selu, u Meljenici.

Tri tetke su žive. Odnosi sa tetkama su veoma dobri. Posebno sa onom koja je u Podujevu. Ona i otac su imali samo dve godine između sebe pa kada odem kod nje ona mi puno priča o ocu, non-stop mi o njemu govori. Možda sam ga više upoznala preko nje jer porodica, poznajući me kao osetljivu osobu, nije nešto puno govorila o njemu. Sa njom veoma slobodno pričam, kada god odem mi kaže nešto novo o ocu.

Sa majčinom porodicom smo bili bliži, možda zato što smo odrasli u krugu sa njima. Ujaci su se uvek starali o nama, kao i tetke sa majčine strane. Jedna tetka je u Nemačkoj. I ona kada je god bila u prilici nam je puno pomagala.

Ja leti obično obavljam sezonske poslove, ako nađem. Ove dve godine sam radila i platom koju sam primala sam platila fakultet. Pre dve godine sam radila u marketu ETC, kao agent prodaje, ali nije puno potrajalo, možda mesec i po dana. Prošlo leto sam radila na kasi, sada je otvoren jedan akva park kod jezera. I ove godine sam radila na kasi, na biletarnici. Za sada ne radim nigde, obično samo sezonski.

Otac je rođen u Meljenici. Obično se je bavio stokom, poljoprivredom, seoskim poslovima. Tokom ratnog perioda mi smo jedno vreme bili i u šumi. Dolazio je da nas poseti s vremena na vreme, kako su mi pričali. Kada god je mogao.

Do nedavno sam mislila da je živ i uvek sam ga čekala. Sada više ne znam ni šta da mislim. Ponekada mislim da je još živ, imam određenu nadu. Ali najveća želja mi je da mu se nađu kosti, za mene bi to bilo dovoljno.

Koliko znam strica su ubili paramilitarci u naselju Tavnik u Mitrovici, a tu su i oca odveli. Više ne znam, nemam specifične informacije. Znam šta mi je majka ispričala. Majka mi obično više govori o životu kojim su živeli i sreći koja je postojala među njima, da su bili kao drugovi. Znam da su se

upoznali preko provodadžija, kako je to bilo pre rata. Uopšte ga nije poznavala do tada.

Znam da sam u petom razredu sigurno shvatila činjenicu da njega više nema. Često čitam, kada god objave nešto o nestalima, i pratim vesti. Uvek postoji nada da će biti pronađen negde, živ ili mrtav.

Često mi se desi da se rastužim bez razloga i nađem utehu dok pišem. Neki rukopisi su mi se izgubili. Imala sam puno. Obično ih postavljam na godišnjicu. Na godišnjicu se okupimo cela porodica, prvo odemo kod ploče gde su ubili strica, zatim na groblje, u Šipolj, kod stričevog groba. Nakon što završimo ceremoniju kod groblja, odemo malo i u selo. Okupimo se sa svim tetkama sa očeve strane, stricom.

Napisala sam nešto kada je predsednik Hashim Tači (Hašim Tači) proglasio oca herojem Kosova, prošle godine:

„Heroje naših srca, iako sam imala šest meseci, nisam uspela da ti uputim molitvu: Bog te čuvao. Ruke i srce danas okrećem Bogu, gde god da si, neka te pokrije mir. Tvoje fotografije sa čežnjom grlim, a u očima se odražava sva ljubav koja se nakupila svih ovih godina. Ne smatram sebe usamljenom jer si ti heroj moga života. Zahvaljujem se Bogu što postoje sećanja, što postoji majka, da mi sećanje na tebe održava svežim. Danas, proglašen za heroja Kosova, a pre toga u mojoj kolevci, u kojoj me je majka ljuljala, ti si bio moj heroj“. Ovo je samo jedan mali deo koji sam napisala. Imam i drugih, koje trenutno ne mogu da nađem.

Teško je da se i dalje ne zna ništa o ocu. A kada odemo na stričev grob, obujmi me nekakvo osećanje da u najmanju ruku mogu da odem na očev grob, kod njegovih kostiju.

Ponekada sam ga sanjala, ali ga već dugo nisam. Poslednji put sam ga videla ove godine kada sam se pokrila. Pojavio mi se je baš onako kako ga vidim na fotografiji. Videla sam ga, bila sam sama u sobi, došao je, zagrlio me toliko jako da je izgledalo kao da me je stvarno zagrlio. Rekao mi je: „Marigona, vratio sam se“, dodao: „odrasla si“. Rekao je: „Ostavio sam te veoma malu“, dodajući: „toliko sam ponosan, kakva si devojka postala. Čak i ja da sam bio, možda ne bih uspeo da te vaspitam da postaneš ovakva“. Rekla sam mu: „Oče, mogu li samo još jednom da te zagrlim?“, ali ne znam, ne sećam se više. Samo znam da mi je izgledalo kao da je stvarno.

U snovima obično vidim i oca i strica zajedno. Kada se probudim, ceo mi dan prođe u razmišljanju i još dva-tri dana mislim da će biti dobro da ćemo saznati o njegovoj sudbini. Ali svaki se dan nastavi isto.

Ja sam se pokrila već godinu dana. Verujem da svaka osoba ima slobodu da radi šta hoće. A ja se ovako osećam slobodno. Osećam se kao prava ja, a i htela sam da ispunim obavezu prema našem Bogu.

Volim puno da čitam, obično romane. Ali, u stvari ova poslednja knjiga koju sam pročitala nije roman. O Ajši je, Radi Alahu Anha. Piše o njenim pričama o životu. Više je nego potrebno za jednu ženu da pročita tu knjigu.

Volim i da slikam. Nije da znam, ali se osećam slobodno kada slikam. Slikam šta god osećam, nemam neke preferencije. Isto, volim ujutru da izađem i šetam,

Uvek mislim da sam imala tatu da bi bila sigurnija. Nije da sada nisam, već bi sada imala veći oslonac. A Fatos je uvek sanjao da postane kao on. Možda je sada donekle uspeo da realizuje san. Bilo bi lakše i za Fatosu i za majku i za sve nas ako bi otac bio ovde. Da je ovde, prvo bi ga snažno zagrlila, ispričala o mojem životu i praznini koju sam osećala jer on nije bio ovde. Sve bih mu ispričala.

Za kraj, nije da imam nešto određeno, ali mogu reći da od države nismo imali neku podršku kao porodica palog borca. Malo i nimalo. Tako da je moja poruka da se radi više za porodice nestalih i da se pokuša rasvetliti njihova sudbina.

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

Marigona Preteni

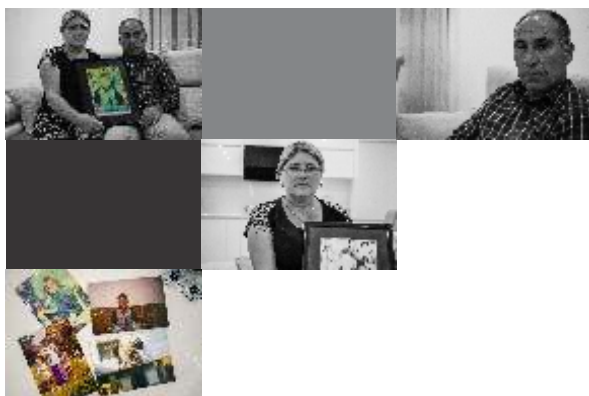
Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

... sećam se kao da je danas bilo, paramilitarci sa maramama na glavama, ofarbanog lica. Udarili su muževog ujaka automatom i pogodili i sina. Tu je sin pao u nesvest. Posle sam sina držala u rukama. Kada je došao drugi kombi, oduzeli su mi sina.

”

Murselj i Šehrije Veljiu

Murselj (Mursel) i Šehrija (Shehrija) su se uzeli 1988. Nakon godinu dana dobijaju sina. Kao parodija sudbine, prvrođeni sin, kojem su dali ime Gzim (Gëzim) [napomena prevodioca: Gëzim na albanskom znači radost], će postati najveća porodična žalost.

Jedan srpski paramilitarac ga 1999. udara snažno u glavu kundakom puške, dok je porodica naterana da se priključi koloni za odlazak u Albaniju. Devetogodišnji Gzim gubi svest.

Srpski vojnici žele da ga stave u kombi i odvedu na lečenje. U to vreme otac se nalazi u Sloveniji, gde radi kako bi izdržavao porodicu. Majka, u koloni ima još troje dece sa sobom. Zbog toga je sa detetom u kombiju njegova tetka. Nakon dugog lutanja, Gzim sa tetkom završava u prištinskoj bolnici.

Kada sam se probudila, dete nije tu

Mursel Velju

Ja sam Murselj, rođen 1. maja 1964, po profesiji inženjer mašinerije. Rođen sam u Poljacu, od oca Hazira i majke Šehide (Shehide). Imam četvero dece, sa Gzimom ih je bilo pet. Nemam braće. Imam četiri sestre, sve su udate.

Naš je život bio prosečan, manje-više kao svi u to vreme. Odrastali smo zajedno, u ne baš povoljnoj ekonomskoj situaciji. Školu sam završio u Poljacu, a srednju u Srbici, studije u Mitrovici. A sestre, prva je završila samo osnovnu školu, dok ostale imaju i srednju.

Otac je bio fizički radnik u jednoj fabrici fasadnih cigli u Srbici. Majka je bila domaćica, pomagala je nama, odgajala nas je, pripremala za život. Porođični odnosi su bili veoma dobri, starali su se o nama, pomagali nam.

U školu smo obično išli ujutru ili popodne, kada smo bili mlađi. Kao deca, prepodne smo izlazili sa stokom, a popodne u školu. Mnogo više sam

voleo da obrađujem zemlju kao dete. Međutim, kasnije sam se preusmerio na tehnički smer, više u srednjoj školi.

U srednjoj školi u Srbici sam išao i autobusom, ali bogami, mnogo više peške. Takve su bile okolnosti, išli smo peške i vraćali se sa drugovima. Zatim sam upisao Višu tehničku školu, smer mašinstva, '85/'86 godine. Završio sam u redovnom roku i zaposlio se. Kao student sam jedno vreme stanovao u Mitrovici jer je i smer zahtevao druženje sa društvom, pa smo tako živeli.

Odrastajući tih godina, počeo sam da shvatam neke stvari o političkom stanju. Nije bilo dobro stanje. Suočavali smo se sa preprekama, život nije bio pogodan ni za rad, ni za studije. U školovanju mi je pomagao otac, ali ni on nije uspevao u potpunosti, pa sam zbog toga i ja radio i školovao se.

Sa ženom smo se verili po ranijoj tradiciji, tada uz provodadžiju. Nakon godinu dana smo se uzeli, 9. oktobra 1988. godine, nakon što sam završio fakultet. I svadba je bila tradicionalna, kao u to vreme, sa svatovima, kolima. Tada su svadbe bile jednostavnije, ali veoma dobro za to vreme.

Zatim smo '89. dobili Gzima, 26. septembra, u bolnici u Srbici. Bio je to veoma srećan dan, prvo dete. Gzim je bio veoma dobro dete, pametno. U to vreme je stigao do četvrtog razreda. Kada su ga ubili, imao je devet i po godina. Bio je odličan đak. Kada god su napuštali dom tokom rata, on bi napustio sa torbom na leđima. Bio je veoma talentovan kao učenik.

Dve godine posle Gzima smo dobili Edonu. I Edona je bila sposobna devojčica, dobro je stajala sa učenjem. Odlično su sarađivali sa Gzimom, igrali se zajedno, išli zajedno u školu.

Zatim se je rodio Ćendrim (Qëndrim), dve godine posle Edone. Ćendrim je prvo počeo da studira Fizičko obrazovanje, ali je prekinuo jer je sada na nekakvom zanatu za elektro-instalacije. Taj fakultet mu nije izgledao nešto perspektivan. Pratio je ovde u zavodu za zapošljavanje jedno sedam-osam godina, čekajući sa masterom. Nešto se je ohladio u vezi toga i sada je napustio jer je bio veoma dobar student, ali se je uhvatio ovog zanata za struju i sada radi sa tim.

Posle Ćendrima, opet posle dve godine, 1995. je rođen Mergim (Mërgim). Mergim se pomalo bavi majstorstvom. Vodo-instalacije. Završio je nekakav kurs za taj zanat. Najmlađa je Bljeona (Bleona), ona je rođena 2000. i veoma je talentovana. Dobar je student. Od prvog razreda do srednje škole, nikada nijednu četvorku nije imala. Sada je na fakultetu, treća godina, sa prosekom od 9,7. Dakle, ima samo jednu ili dve 9.

Da, rat za nas je počeo nešto ranije. Skoro pa mnogo teže je bilo svo to vreme pre rata nego direktan rat na neprijateljom. Doživeli smo puno teških stvari, izbacivanje s posla, čak i ubistva tu i tamo. Ja sam '97. bio primoran da odem u inostranstvo. Otišao sam u Sloveniju. Ali žena, deca i porodica su mnogo više doživela rat nego ja, koji do '97. mogu da govorim o demonstracijama, izbacivanju s posla. Međutim, '98, 5-7 marta kada su bili napadi protiv Jašarijevih, ja sam bio ovde, to sam doživeo. A rat i izbacivanje iz kuće, to su doživeli žena sa decom.

Kada su napadnuti Jašarijevi bili smo u kućama, ali smo osećali nekakvo kretanje, nekakve okolnosti, nekakva praćenja sa njihove strane. Više su posmatrali deo gde je bio veći otpor, ovamo kod Jašarijevih. Fokus je bio na njima, naselje Jašarijevih i uopšteno Prekaz. Mi smo blizu njih. Bio je to veoma težak događaj, ratno stanje. Zna se kakav su otpor oni pružili.

Tokom kasnijih napada nisam više bio ovde. Iz ekonomskih razloga morao sam da se vratim u Ljubljano, da radim, izdržavam porodicu. Tako da je porodica mnogo više doživela rat, roditelji, sestre i deca. Isterali su ih iz kuće.

Kada su počeli da ulaze u naše naselje, porodica je jednom ili dva puta podeljena, jednom su otac i majka otišli ka Glogovcu, deca ka Mitrovici. U početku, kada su napustili dom, otišli su za Vučitrn, boravili jedno tri nedelje. Ali, da budem iskren, u Vučitrnu su bili nakon što su nam ubili Gzima.

Kada su ih isterali, deca su sa ženom i mlađom sestrom otišla za Mitrovicu, kod ujaka. Zatim, kada su ih proterali, mnogobrojne Mitrovčane su izbacili na ulicu i uputili ih ka Albaniji. Dva dana i dve noći su proveli u putu, uz malo odmora. Na putu ka Gremniku, kada su ih usmerili ka Albaniji, bila je žena sa decom, sestrom i jedan ujak sa njegovom porodicom. Jednu su noć prenoćili u Gremniku i sutradan krenuli putem Albanije. Tu je pred njih izašao kombi pun srpskih paramilitaraca i nisu im dali da nastave, već su naterali čitavu grupu ljudi da se vrate.

Ujak je hodao ispred, a žena i deca su bili u grupi ljudi. Kada su stali pred policijskim kordonom, jedan policajac je pokušao da udari ujaka. Ali, on je izbegao udarac. Dete je bilo iza njega i ovaj ga je udario kundakom automata iza uha i oborio ga. Sin je izgubio svest, ostao je tu, a ostali ljudi su se vratili. Dok je žena sa sinom, sestrom i decom ostala tu.

Oni su ih prvo ostavili tu i onda je došao drugi kombi sa srpskim paramilitarcima. Ne oni koji su ih udarili, već drugi. Ovo vam pričam kako

su mi ispričale žena i sestra. Došao je drugi kombi i rekao im: „Ako kažete ko ga je udario, zaklaćemo vas sve. Treba da kažete ne znamo šta se desilo. Nikako ne smete da kažete ko ga je udario“. Pa su odveli sina. Međutim, tada se je pojavio problem jer je neko trebao da ide sa njim. Žena je imala još troje dece, Čendrima, Edonu i Mergima. Na kraju je sestra otišla sa Gzimom.

Odatle su ih odveli Klinu kod lekara u Begovu. Sin je bio skoro u besvesnom stanju. Sestra mi je pričala da je ostala u hodniku sa jednim ili dvoje vojnika, a dete su uneli unutra. Zatim su uzeli sanitet i odveli do Peći. Tu je bio vozač, škavel, civil. Jedno sat vremena su ih zadržali u Peći i vratili ih, rekli da hoćemo da ga vodimo za Prištinu. Kada su stigli u Prištinu, ni sestra nije znala da mi kaže u koje odeljenje su ga odveli. „Stalno je bio bez svesti“, priča mi.

Živeo je tri dana. Imalo je veoma malo pacijenata, a bio je i jedan isti slučaj sa još jednim detetom, njegovim vršnjakom. Isto je jedna žena bila i sa tim detetom. Udružili su se sa njima. „Trećeg dana“, kako kaže sestra, „činilo mi se je da ponekada otvara oči“. Nije bilo previše poseta lekara, nisu ga puno pregledali, samo i samo smo bili tu.

Sestra priča: „Otvarao je oči, izgledalo je kao da mu je bolje. Ja sam počela da osećam neku sreću. Negde oko pola deset uveče me je uhvatio san. Ne znam koliko sam spavala, jedno dvadeset minuta ili pola sata. Kada sam se probudila, nema deteta“, kaže, „izašla sam vičući. Gde je? Govorili su mi: „Ne znamo“. A ovamo pun hodnik vojske. Neki su govorili: „Umro je“. Kako umro, otvarao je oči“. Tako kaže sestra. „Umro je a da nisam videla da umire. Samo je otvarao oči, u to vreme kada me je hvatao san“, kaže. Dodaje: „Ne znam gde su ga odveli“.

I to drugo dete koje je bilo sa njim je isto umrlo. Sestra je bila primorana da obuče bolničku pidžamu jer joj je pretila opasnost. Ona i žena koja je bila tu su bile primorane da se obuku kao pacijentkinje u bolnici još noć ili dve, jer su boravile u bolnici. Posle je ona žena ostala sama, rizikovale su obe.

Sestra je posle autobusom krenula iz Prištine za Vučitrn. Veoma malo ljudi, mnogo više vojske i policije u pokretu. „Od Vučitrna sam došla“, kako kaže, „drugim autobusom do Mitrovice. Kad sam sela u autobus“, dodaje „policajci su krenuli da me izvode napolje, da me izvedu iz autobusa“. Pa je došla do autobuske stanice i više je niko nije dirao, kako kaže. Posle je ona od autobuske stanice došla do ujaka koji je na putu ka Vakanici.

Ja sam se 2002. vratio iz Slovenije. Nismo znali ni gde da tražimo. U bolnici nije bilo nikakvih beleški. Zatim su 2004. došli iz UNMIK-a i uzeli nam DNK-a, deci, ženi, meni i posle su nas zvali neki ljudi iz UNMIK-a iz Prištine i javili da su pronađene Gzimove kosti. Ja nisam mogao da idem da ga preuzmem, nisam imao srca. Otišao je moj otac u Orahovac, gde je bila neka vrsta mrtvačnice. „Nekakav šator“, pričao mi je „gde su položili leševe“. Odavde su otišli kolima, čini mi se opština je bila obezbedila.

Mogu reći da je u Drenici Gzim bio treći, četvrti čiji su ostaci pronađeni. Tokom sahranjivanja kostiju, kada smo održali sahranu, bilo je puno ljudi.

Izdali su nam nekakve papire, ali tu više ništa ne piše. Niti znamo gde je bio sahranjen četiri godine. Ja sam sve ovo saznao nakon četiri meseca, nisu mi ništa rekli. Niti znamo išta u vezi onih koji su sina udarili kundakom. Možda ih je neko u toj grupi prepoznao, ali slučaj nije istražen. Nije bilo nikakvih pokušaja ni od strane UNMIK-a, ni EULEX-a, ni KFOR-a da se te osobe identifikuju.

To je bio veoma težak slučaj. Voleo bi da, ako neko može lobira za ovo. Možda bi se javili ti ljudi koji su to uradili. Koji su ubijali decu. Dakle, da se interesuju da ih možda nije prepoznao neko. Ali, svi su oni imali ofarbana lica. Više ne znam šta da kažem.

Ja se od njega neću odvajati

Šehrije Veljiu

Ja sam Shehrije Veljiu (Shehrie Veliu), rođena 1978. u Rezali. Devojačko prezime mi je Zabelji (Zabeli). Otac mi je radio u fabrici, bio je običan radnik. Majka je bila domaćica. Bilo nas je šestoro braće i tri sestre. Jedna sestra mi je udata, u Sloveniji je, druga je u Prištini, radi kao frizerka. Braća, jedan je u Austriji, jedan u Švedskoj, jedan u Nemačkoj i troje ih je ovde. Jedan radi u Prištini, jedan u Srbici. Školu sam pohađala do petog razreda, ne više. Udala sam se sa 15 godina jer je tada bilo drugo vreme.

Što se tiče dece, Gzim je bio prvo naše dete, zatim Edona, Ćendrim, Mergim i Bljeona. Odlično se sećam kada je buknuo rat kod Jašarijevih. Bili smo kod kuće, doručkovali, kada su rekli: „Sada su došli i ovuda“, pa smo pobjegli. Više nismo znali ni kuda idemo. Deca su mi otišla onuda gde je buknuo rat sa Jašarijevima. Ostala deca ovuda, ja sa svekrima na treću stranu. Negde nakon dva dana smo se sreli u Vučitrnu, kod jedne porodice smo se svi okupili.

Toga dana kada smo svi bili u kući, dobro, muž nije bio tu jer je bio u

Sloveniji, kao ni udata zaova, došao je Gzim. Ispričali su mu u školi: „Došle su snage ovde u fabriku, sutra će da bukne rat“. Pa je sin počeo da plače. Rekla sam mu: „Ajde da jedeš hleba“, a on: „Ne, neću ništa sada jer će da bukne rat“. Kada je svekar došao, rekao je: „Samo da udaljimo decu, da preživimo“. Pa smo mlađa zaova i ja otišli kod muževih ujaka u Mitrovicu. Sin je mnogo patio govorili su mu u autobusu: „Odvešće ti mamu, svakog ko nema ličnu kartu“.

Posle smo od muževih ujaka izbegli u Šipolj, boravili smo kod jedne ćerke od ujaka sa muževe strane, ali je posle krenula kolona i udaljili su nas odatle. Krenuli smo peške za Albaniju pa su nas vratili skoro kod akovice, u Gremniku, neko selo tu, tako su ga zvali. Tako smo peške išli četiri dana i četiri noći. Zaova i muževljevi ujaci su bili sa mnom, kao i deca: Gzim, Edona, Ćendrim i Mergim.

Putem bi samo izašli s vozilom, sa automatima i vadili noževe i govorili: „Glavi ćemo vam skinuti“, dok nismo stigli do nekog sela nasred puta, Vojteš. Tu smo prenoćili jednu noć i krenuli za Runik i urakovac, onuda. Vodili su nas četiri dana i četiri noći još malo dalje, tu bi oduzimali zlato. Posle su nas vratili ovamo, ali dan pre nego što smo krenuli ovamo, došli su sa jednim plavim kombijem, sećam se kao da je danas bilo, paramilitarci sa maramama na glavama, ofarbanog lica. Udarili su muževog ujaka automatom i pogodili i sina. Tu je sin pao u nesvest. Posle sam sina držala u rukama. Kada je došao drugi kombi, oduzeli su mi sina. Moja zaova je otišla sa njima. Rekla mi je: „Ja se od njega neću odvajati“ jer sam ja ostalom decom.

Njih su odveli u Klinu, Peć, pa zatim u bolnicu u Prištinu. A mi smo došli kući, odnosno, došli smo ovuda i otišli za Mitrovicu. Tu nismo bili noć-dve pa su nas opet usmerili ka Prekazu. Deca su vikala, svo troje, a ja šta da im radim. Granate su nam letele nad glavom, mislili smo se sad će da nas pogode. Došli smo u Prekaz. I tu smo bili nedelju i nešto dana.

Ništa nisam znala o Gzimu do dana kada je zaova došla nakon nedelju dana u Prekaz. Ništa mi nije pričala, samo mi je rekla da je sin umro, ništa više. Tek sada odnedavno mi priča nešto s vremena na vreme. Jer sam i ja sama bila mnogo loše.

Posle nedelju dana smo otišli u Klinu, i tamo boravili nedelju lii dve, pa su nas vratili za Srbicu. Nisu nam dozvolili da odemo za Albaniju.

Posle smo pokušavali da nađemo sina. U Prištini su nam govorili: „Nije“. Svekar je najviše tražio jer muž četiri meseca nije znao jer mu mi odavde

nismo rekli. Posle, negde u oktobru, nakon četiri ili pet meseci su nas zvali i uzeli DNK-a meni i deci. Deca su se plašila kada su došli da nam uzmu DNK-a. A kada su me zvali telefonom, tada sam bila u veoma lošem stanju. Celo vreme smo čekali neku vest, govorila sam sebi: „Samo kad poludiš“. Samo sam molila Boga, jer nisam znala šta drugo.

Ovi iz UNMIK-a su nam 2004. javili telefonom. Zvali su mene. Tada, posle rata smo bili u Mitrovici, boravili u kući jednog Ciganina tamo jer nismo imali gde. „Našli smo leš“, rekli su mi. Muž nije mogao da ide, pa je otišao svekar. Dali su nam te papire. Kostu su bile zavezane u džaku. Sahrnili smo ga na groblju. Nismo otvarali da vidimo kosti jer smo ga našli posle pet godina, 2004.

Murselj i Šehrije Veljiu

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

Kada vam umre majka i otac, to je velika bol, međutim vremenom se rana zatvori. A, kada vam umre dete, možda je u trenutku rana mala, ali se celog života sve više povećava. Vidite joj drugove, drugarice, teško je. Neke njene drugarice su završile fakultet, postale su profesorice

”

Murselj i Bahrie Gaši

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Murselj Gaši, bivši vojnik OVK, i njegova supruga Bahria, dopunjavaju jedno drugo u priči u kojoj govore o ubistvu njihove maloletne ćerke Vljore, ubijene zajedno sa njenom bakom dok su za vreme rata bežale od kuće u prikolici traktora. "Kada vam umru majka i otac, to je velika bol, međutim vremenom se ta rana zatvara, a kada vam umre dete, rana celog života sve više raste", kaže Murselj. „Rana se povećava kada vidite njene drugarice i drugove kako su odrasli, zaposlili se, stvorili porodicu“, dodaje Bahria, „a posebno kada ih sretnete na ulici, dok trče i plaču i grle vas“.

Neka me ubiju, želim da postanem pali borac

Murselj i Bahrie Gaši

Bahrie: Zovem se Bahrie Gaši, rođena sam u Suvoj Reci. Osim oca i majke, imam još četiri brata i tri sestre. Školovala sam se do trećeg razreda, nakon čega me nisu više slali u školu. Otac mi je bio poljoprivrednik. Neki od nas su se školovali, neki su radili, neki su otišli van zemlje, kao što to ide u životu. Ja sam se udala ovde u Raštanima za Murselj Gašija. I ovde je bilo dobro, velika porodica, međutim u ratu nam je sve izgorelo, sve je srušeno.

Murselj: Ja sam Murselj Gaši iz sela Raštane. Rođen sam 8 septembra 1956. godine u porodici u kojoj sam imao oca, majku i osmoro braće. Sestre nemamo. Bili smo jedna siromašna porodica u to vreme. Osnovnu školu sam završio u Suvoj Reci, a srednju elektro-tehničku školu u Prizrenu. '74. godine, kao osamnaestogodišnjak, sam se zaposlio u fabrici „Balkan“ u Suvoj Reci. Plate su bile dobre. Radio sam do '90. godine kada nas je sve na Kosovu opsadnik oterao sa posla. Do '99. godine sam bio

nezaposlen i bio kod kuće. I posle rata sam šest godina radio tamo. Porodica nam je bila velika. Osam snaja sa decom. Ukupno nas je bilo 50 članova porodice.

Našim platama smo počeli pripomagati ocu koji je imao samo jednu penziju, a i bio je star. Jedan brat je '70-tih otišao u Nemačku, ali se vratio '74. godine, a '80. godine je otišao u Švajcarsku. Nakon toga nam se život poboljšao. Živeli smo dole u selu, u jednoj kući. Nakon toga smo kupili ovu zemlju, izgradili smo osam kuća za osmoro braće. Uvek smo bili u dobrim odnosima. Najstariji brat, koji se nalazio u Švajcarskoj, je skoro preminuo, drugi je ubijen u ratu dan pre nego što su mi ubili ćerku, ja sam treći, četvrti brat mi je takođe umro, imao je infarkt, i peti i šesti se nalaze u Švajcarskoj, sedmi je ovde, a osmi je policajac u Suvoj Reci.

Što se tiče školovanja, osnovnu sam završio ovde '70-tih godina. '71. godine sam otišao u Prizren, tada brat samo što beše otišao u Nemačku, ali su tada plate i u Nemačkoj bile male, tako da se često dešavalo da mene i jednog brata konduktar često izbaci iz autobusa jer ne bismo imali kartu, pa smo se peške vraćali iz škole.

Nakon što sam završio srednju školu, upisao sam fakultet, ali su me pozvali iz „Balkana“, pa sam se odmah zaposlio. Plata je bila ogromna, pa sam mogao da pomognem porodici.

Živeli smo blizu suprugine kuće, negde oko samo jedan kilometar. Njihove njive se nalaze u blizini groblja u Suvoj Reci. Svakoga dana je putovala sa svojim ocem pa su prolazili tuda. Najstariji brat mi je jednom rekao: „Poslaćemo prosca za tebe. Viđam jednu dobru devojkicu, pomaže svom ocu“. Tada su se više bavili poljoprivredom.

Poslali smo ženinog brata od strica kao prosca, i oni su rekli: „Daćemo je jer je on dobar momak, zaposlio se u „Balkan“-u. Tada je „Balkan“ bio na dobrom glasu, ako ste tu radili ili ako ste bili učitelj, mogli ste da birate devojkicu.

Meni su tog dana stigla dva odgovora od dva prosca, jedan iz Suzuma, a drugi iz Suve Reke. Rekli su mi, „Moraš da izabereš jednu devojkicu“. Rekao sam, „Šta ima tu da se bira, čiji je odgovor stigao prvi?“ Rekli su, „Iz Suve Reke“. Rekao sam, „Neka mi je sa srećom onda“.

Svadba je bila '79. godine. Bila je to jedna velika svadba. Tamo dole gde nam je kuća, pa sve do ženine kuće su prosici išli peške. Tada su postojala konjska kola.

Celo selo je tada bilo na svadbi, ali je selo bilo manje. Mnogo je bilo lepo tada, čini mi se mnogo bolje nego što je sada.

Sada imam četvoro dece. Svi su odlični, dobra su to deca. Sin mi radi kao menadžer u jednoj firmi, ćerka je u Nemačkoj, druga ćerka radi u Skupštini opštine, završila je pravni fakultet. Sin je završio ekonomski. I snaja je školovana. Sin je kako student jedno tri godine proveo u Nemačkoj, tada mu je šef rekao, „Kada završiš fakultet, da li ćeš se vratiti?“ Rekao mu je, „Probaću, doći ću“. Sada je ostao ovde, i ženu je doveo. Ona je Nemica. Skoro su postali roditelji jedne devojčice.

Kada nam se rodilo prvo dete, poživelo je samo dve nedelje i onda je umrlo. Bila je devojčica. Godinu dana kasnije, 1981. godine, rodila se Ljeonora koja je sada u Nemačkoj. Odrasla je kao princeza, i nismo je samo mi tako pazili, već i svi ostali. Gde god sam išao, nosio sam je u naručju. Celo selo je poznavalo. I dan danas me svi pitaju za nju.

Tada nisu postojale ovakve moderne stvari, već su tada postojali dečiji dubci koje je pravio stolar. Napravio sam joj jedan u Samodreši. Po seoskim neasfaltiranim putevima bi ona po celi dan hodala u tom dubku bez prestanka.

Drugo dete je Ljiridon, rođen je '84. godine. U stvari, Ljiridon je treće dete, a beba koja nam je umrla je bila prvo dete. Kada se posle dve devojčice rodio sin, to je bila neopisiva radost. Nakon Ljiridona se rodila Aljbuljena. Da vam iskreno kažem, kada se rodila nisam ni bio kući. Otišao sam da kupim kamion. Bio sam u Srbiji, ostao sam dve-tri noći, jer smo tada već zaradili puno novca. Kupio ga je od fabrike. Posle sam otišao sa jednim drugom, Gafurom, u Srbiju da razbijem franke. Kada sam se vratio rekoše mi, „Rodila se devojčica“. Da vam iskreno kažem, obradovao sam se, a i nisam. Više se obradovao za kamion.

Da vam pravo kažem i ćerka mi kaže, „Oče, meni se nisi obradovao“. Školovao sam je, završila je školu i vrlo je sposobna.

Nakon nje se rodila Vljora. Kada je Vljora rođena, '89. godine, rudari i mi u „Balkanu“ smo štrajkovali. Sedam dana nisam uopšte dolazio kući. Kada je najstariji brat poveo ženu u Prizren da se porodi, pozvao me je iz bolnice. Rekao sam mu, „Daj Bože da se porodi zdravo i dobro, jer ja ne mogu da odem odavde“.

Ostao je da štrajkuje. Ovo je sudbina Kosova. To je bila sudbina svih nas.

Vljora je bila bistro dete, a kada sam je upisao u prvi razred...imala je šest godina...otišao sam u školu, a učitelj Sadik mi je rekao, „Vljora je vrlo

inteligentna, iznenađuje me nekim svojim pitanjima“. Kada ju je pitao, „Šta ćeš da budeš kada porasteš?“ Ona mu je odgovorila, „Doktorica, jer kada mi mama i tata ostaraju, ja ću moći da ih lečim“. Dva-tri dana nakon što je počela da ide u školu.

Ono što je najinteresantnije, kada je počeo rat, od marta nadalje, ja sam se nalazio tamo u Glogovcu da bi video kako će se odvijati stvari. Osmog juna smo došli ovde u selo, bili smo baš u odi [prim. prev. tradicionalna prostorija u kojoj su se okupljali muškarci i gosti], u kući koja je izgorela. Vljeru sam poveo kod njenih ujaka, a ona je počela sa televizije da uči Srpski. Kada sam došao nakon jedno tri meseca, rekla mi je, „Naučila sam Srpski putem televizije“. Rekla je, „Oče, možda će me u školi policija pitati 'Čija si?', a ja ću reći da mi je otac Dževdet Kuči- ujak- a ne Murselj Gaši, jer ako budem rekla da mi je Murselj Gaši otac, ubiće me“. Njen ujak se nalazi u Nemačkoj, pa je pomislila da njemu neće ništa. Jer je iz Suve Reke išla u školu. Svakoga je dana ona čitala novine, nakon toga bi išla u školu. Televizor bi gledala do dva posle ponoći, pa koje reči nije znala, zapisivala bi ih.

Bahrie: Deca se i dan-danas odlično slažu. Sinovi uopšte ne mogu bez sestara. Stalno ih zovu. Vljeru su svi voleli.

Tašta je uzela Vljeru sa sobom, njihova je sudbina bila da zajedno poginu, jer je mogla da uzme najstariju ćerku, mogla je da uzme ćerku svojih sinova, a ne baš svoju ćerku. Ali ona bez Vljore korak ne bi napravila. „Samo Vljeru želim da uzmem“, rekla mi je. Rekoh, „Zašto Vljeru“ i počeh da plačem. Rekla sam ćerki, „Idi sa majkom jer mi ju je žao“. „Majka je imala 60 godina, ali je bila velika gospođa. Obukla sam je, rekla sam joj 'Do viđenja', zagrlila sam je. Srela je i svog učitelja, on joj je rekao „Ostani Vljora, ne idi!“ Ona je počela da plače jer ju je učitelj mnogo voleo. Toliko je pisala pesama i svega, sama ih je sastavljala.

Jedna moja snaja iz Peći mi je rekla, „Ova mala neće imati dug vek jer je previše bistra“. I njen je sin bio odlikaš, ali je ona govorila, „Moj sin joj nije ni blizu“. Govorila je kao odrasli, ali šta da se radi.

Samo je crtala, učila, stalno je bila u sobi, nije se igrala sa decom.

Murselj: Imali su jedan skeč u školi... Snimili smo skeč iz škole u kojem je glumila staricu, ali ga nikada ne gledamo. Retko ga gledamo. Ali sve imamo. Čak smo u Nemačkoj našli jednu kasetu. Nismo mogli više da ga gledamo. Prvi skeč u kojem je glumila u školi. Njen učitelj joj svake godine odnese cveće na grob. Dok je bio rat, ja sam ostala kod mojih, muž je bio u šumi, a ona mi je govorila, „Mama želim da idem u školu“. Rekla sam

joj, „Ne, otac je u ratu, za školu ima vremena, ako se stanje poboljša“. Dve ćerke, ona i Aljbuljena su otišle i upisale su se u školu. Kada je trebalo da se odgovara za ocenu, čudili su se koliko su one kao učenice bile pametne.

Neki stari učitelj je pitao, „Ko ti je bio učitelj?“ Ona mu je odgovorila, „Učitelj Sadik iz Suve Reke“. Kada je on sreo učitelja Sadika, rekao mu je, „Ja sam stari učitelj i imam puno učenika, ali ovakvu učenicu nikada nisam video. Ovaj mu je rekao, „Aaaa, Vljora je moja poslanica“. Muž je dolazio po nekad da je vidi, pa bi govorio, „Nemoj mi ćerku puštati da ide u Raštane. Policija se nalazi na mostu, kako je tako puštate da ide? Sa tobom ću imati posla ako nju nešto snađe“.

Bahrie: Probudila sam se sutradan, imali smo tamo mašinu za veš, ali sam dečije stvari prala ručno, onda sam počela da plaćem. Ona se spremala da krene u školu i rekla mi je, „Mama, pročitala sam novinu, nosim je tetki Valje pa idem u Raštane“. Rekla sam joj, „Tata mi je sinoć rekao, 'ne puštaj je da ide u školu“. Rekla je, „Oh, mama, neka me ubiju, želim da postanem pali borac“. Tada sam zaplakala još jače. Spremila se. Svakoga dana sam je ispraćala. Išla je-dolazila, govorila je, „Mene nije briga ako umrem, tata je u ratu, a ja neću da ostavim učitelja, neću nikada da ostavim drugarice, ako me ubiju neka me ubiju“. Ostala je sa mojom majkom i ubiše ih obe.

Majka se vratila sa njom. „Da se vratimo kući“, rekla je, pošto je bilo blizu, ali više nisu mogle da izađu odatle zbog policije i sa ćerkom su ostale unutra. Kada je zapaljena kuća jednog Gafura, tu u Suvoj Reci, mnogo su se uplašile pa su se zato vratile. Našle su brata, pa su pomislile da su ga ubili. Upalile su traktor, on je bio pun stvari, popele se i u Pećanima, pred vratima mojih ujaka, su ih ubili. Čim krenete da se penjete uzbrdo, nalazila se policija, specijalci ili ko su već oni bili, su na traktoru ubili majku sa mojom ćerkom. Brat je pobegao, skočio je, jer je bila noć. Otišao je kod OVK.

Nakon toga smo se vratili jer nisam ni želela da idem u Albaniju. Najmlađi sin je imao šest godina. Međutim, pobegla sam sa mojima, nakon čega tri meseca nismo znali da li je živ, niti gde smo mi. Tri meseca nisam znala ništa. Bila sam kod svojih, svi smo bili tu. Za muža sam mislila da neće preživeti. Znali smo da se nalazi u Pagaruši, ali nismo znali da li je živ. Nakon tri meseca se muž vratio, uzeo nas, pa smo došli ovde. Kuća je bila sasvim izgorela i srušena. Međutim, desila nam se pogibija ćerke pa nam nije padalo na pamet o ostalim stvarima. U kući smo imali jedan sunder za spavanje. Deca su bila osetljiva, nisu bili navikli. Nisu želeli ni pomoć, niti su hteli da oblače stvari iz pomoći.

Ljiridona je uhvatila policija u jednom selu vozeći traktor. Tražili su mu novac, on im je rekao, „Nemam novca“. Ta žena koja mu je dala traktor je

izvadila 100 maraka da im da. Oni su psovali njega, drali se, „Samo 100 maraka? Više novca!“ On im je rekao, „Nemam“ i kako nam je pričao, „Opsovao me je i šutnuo me, izvadio je mitraljez da me ubije“. Nakon toga je rekao, „Zvali su ih da idu negde, a mene je bacio u blato. One pare uopšte nije uzeo.“

Onda sam pobegla sa svojim, sina i muža sam ostavila ovde. On (muž) je imao jedan svoj prsten koji je dao sinu da mu se nađe, jer nismo mogli nigde da steknemo novac u ratu. Popravljali smo kuću. On (muž) je insistirao, „Hoću da ostanem u ratu, da ratujem“.

A kada smo otišli u Kukeš, sin je skoro poludeo kada je video drugove svog oca, neke iz Prizrena, Bedžeta, Miftara koji je radio u Opštini. Sin im je govorio, „Gde mi je otac?!“. „Ne znamo gde je tvoj otac“. Te noći smo prespavali u džamiji, sin se trzao u snu, „Gde je Vljava? Gde je Vljava?“ Govorila sam mu, „Sada ćemo je, sine, naći“.

Posle smo otišli u Vljavu. Tri meseca smo tamo proveli sa decom. Dever je onda otišao u Nemačku. Zvao me je, „Hajde u Nemačku“. U Švajcarskoj su se nalazili moji. Rekla sam, „Muža neću da ostavim ovde. Moja ćerka je tamo poginula, hoću da se vratim na Kosovo. Neka me ubiju, ali bez muža i bez ćerke neću u inostranstvo“. Mislila sam da ću videti ćerku kada se vratimo.

I najstarija ćerka je jako osetljiva. Završila je srednju školu, za više od toga nismo bili u mogućnosti da joj priuštimo. Ona je govorila, „Mama, daj Bože da su je ubili jer ako je živa, ona će ti poludeti, neće ti više trebati da takva živi jer je mnogo osetljiva.“ Govorila sam, „Samo da je vidim“, ali od toga ništa. Znam samo da je jedan tepih ostao, veš mašine, ostale stvari, sve su bili odneli.

Budila sam se noću. Muž mi nije bio drug, bio mi je mnogo više od druga. Noću bi se budila, tražila ćerku. Navikla sam da je uz mene.

Jednom nam je sin, Iljir, pobegao, otišao je da traži Vljavu. Tada je imao 16 godina. Kada smo se ujutru probudili, njega nije bilo. Tražili smo ga po celoj kući, sve je bilo spaljeno. Tražili smo ga na groblju, nije ga bilo. Kada je bilo jedanaest sati zabrinula sam se što ga ne možemo naći, pomislila sam „ostadoh sada i bez sina“. Kada je bilo dvanaest ili jedan sat, došao je. Plakući je rekao, „Bio sam kod tvojih u Pećanima, gde su ubili majku Iju i Vljavu“.

Ćerku su pronašli oko mesec dana nakon što smo se vratili. Nakon što se završila sahrana Murseljevog brata, jer su posle rata mnogi dolazili.

Pronašli su je na groblju u Suvoj Reci. U Pećanima su ih ubili, a tamo ih behu sahranili. Našli su je zajedno sa telom majke.

Murselj: Moj brat, kojeg su ubili 25-tog, i ćerka koju su ubili 26-og, su bili zajedno. Oni su znali da je ona moja ćerka, ovdašnji Srbi su je poznavali. Oni su bili poznati. Međutim, ko ih je ubio, to se ne zna jer je bila noć. Prvo su iskopali grobove za moju majku i ćerku u Pećanima, i ti su grobovi do kasno stojali tako otvoreni.

Ovde je, posle rata, bio jedan Goranac. On je znao ko je ubijen i ko ih je ubio. Pitali smo ga i mi, a on mi je rekao, „Brat i ćerka ti se nalaze na tom i tom mestu“. Video sam grobove, i čim sam stigao 12-og juna, sutradan sam otišao na groblje, ali ovima nisam ništa govorio.

Bahrie: Nije pričao. Išli smo u Suvu Reku, a on me ne bi vodio onuda, nego ovuda. Rekla sam mu, „Zašto ne idemo preko „podruma“?“ Jer ja nisam želeo ni da vidim tu stranu. Govorio je, „Ne, bolje je tuda, pravo“. Posle sam mu rekla, „Ti si znao“, rekao je „Da, znao sam“.

Murselj: Osmog juna je vojska ušla u naše selo. Ja sam bio predsednik Demokratske Lige, ogranka u Suvoj Reci i Raštanima. Pomislio sam, partija je propala. Otišli smo u šumu, do 23. avgusta smo bili tu dok nije počela ofanziva u Raštanima. Nije ih odveo u kuće svoje braće već je u svojoj kući napravio punkt.

Troje naših je palo. Da, ovde je bio punkt, snajperista, jedan vojnik, ovde u ovoj kući, ovde iza kuća se nalazio punkt. Jedan što je pobegao, izašao je kroz prozor, ubili su ga. Nakon toga, 23. avgusta su još tri borca ovde poginula. Mi smo pobegli, a 24-tog smo se vratili, uzeli smo tela poginulih i od 25-tog pa sve do 12. juna ja više ovde nisam dolazio.

O ćerci sam saznao te iste noći (da je ubijena). 26. avgusta, u dva sata smo bili u Semetiji jer je 24-tog NATO počeo da ih bombarduje, 25-tog su mi ubili brata, 26-tog je došao šurak, ženin brat, jer su Srbi bili u Pećanima, a mi smo bili u Semetiji koja je jako blizu. Svega 500 m udaljenosti po vazdušnoj liniji, a ovako preko brda oko 100 i nešto metara. Čujem kako govori, „Ja sam, Muhamet iz Suve Reke!“, govorio je da ga ne bismo ubili. Rekao mi je, „Ubili su mi majku i Vlјoru“. Kada se približio, rekao je, „Dolazio sam traktorom sa majkom i Vlјorom. Njih su ubili, to je završeno, a daj Bože da mi budemo dobro“.

Ja sam 27-og pokušao da se vratim. Policija se nalazila tu, ali sam mislio da ja i jedno tri-četiri vojnika odemo da pogledamo, međutim drugovi mi nisu dozvolili. 28-29 smo otišli iz Glogovca, jer je naš punkt pao. Punkt u Mališevu je oboren, jer punkt u Semetištu nije oboren direktno, već su im

došli sa leđa i bili smo primorani da svi odemo. Otišli smo u Glogovac, tamo smo proveli pet-šest dana, pa smo se ponovo vratili u Semetište. Posle sam ja otišao da posetim to mesto. Tamo sam video nered. Šta da se vidi? Krvavi traktor. Sve stvari su ljudi, koji su se vraćali, uzeli.

Mi smo bili u Semetištu, šurak mi je te noći rekao, „Pucali su na traktor, nisu znali ko je na njemu“. On je skočio sa traktora, traktor je bio probušen. Celi traktor i prikolica su bili probušeni mecima. Pucali su koliko su mogli. Sin je otišao i video traktor, mnogo se rastužio. On je otišao posle rata, a ja sam u toku rata video traktor. Ceo je bio zasut mecima. Neke stvari su bile na zemlji, neke fotografije. Tela su odmah uzeli nakon što su ih ubili. Hteli su da ih sahrane u Pećanima, ali im je neko rekao, „Ne ovde jer ih ovi poznaju. Moju majku su poznavali. Pa su ih zato sahranili u Suvoj Reci. Čim sam došao, odmah mi je pokazao grobove...Kazao mu je brojeve. Otišao sam i video grobove.

Kada smo ih iskopali, KFOR ih je iskopao, ja sam bio prisutan, pozvali su me da odem. Brata su iskopali. Njegovo telo je tek počelo da se raspada. Izgledao je skoro kao da spava, za ta dva-tri meseca koliko je sve trajalo. Čerku su izvadili tako obučenu..

Bahrie: On mi ništa nije rekao, ali sam je sanjala. Rekla sam, „Videla sam Vlaju, bila sam sa Vlajom“. Tog dana kada su ih izvadili iz grobova sam je sanjala, kao da u toku rata vadi vodu iz bunara kofom, a ne hidroforom. Rekla mi je, „Mama, uhvati kofu jer dolazi policija, uhvati je jer će mi pasti“. Probudila sam se. Plakala sam celi dan.

A on već beše otišao, pozvali su ga, ali mi nije rekao. A htela sam da je vidim, da vam iskreno kažem. Posle podne je došao jedan komšija iz sela. On je javio mužu, pa je on otišao. Kada sam kasnije čula, rekla sam mu, „Zašto mi nisi rekao, pa da bar vidim ćerku još jednom?“ Nije mi rekao. Nikada ne priča kada nešto vidi ili kada nešto čuje. Nikada. Ja sam je video ali bolje da je nisam video. Telo mi se trese kada se setim.

Kada ja ponekad sanjam Vlaju, ja uživam, čini mi se kao da je java. Ali ne sanjam je često. Jednom sam je sanjala kao da je u Prištini, ušle smo u neki market, rekla mi je, „Mama, želim hleb“. Tražila sam svuda, ali nisam mogla da nađem hleb da bih joj dala. Kada sam se probudila ujutru, pomislila sam, „Joj, kćer mi je gladna ostala“, pa sam plakala. Celi dan sam ležala. Razbolela sam se. Sutradan mi je sin rekao, „Ustani, idemo u Prizren ili u Prištinu da šetamo jer mi se ne ide bez tebe“. Ja nisam mogla ni da jedem, ni da pijem, jer sam mislila samo o njoj. Tako sam rastužila sve oko sebe, pa su i oni plakali, dok sin nije rekao, „Do kada ćemo mi ovako? Zauvek?“ Rekoh, „Šta da radim, sine, došla mi je u san. Valjda zato što ja sa vama uživam, a ona ne.“

Više je nisam sanjala, a mnogo bih volela da je sanjam. Prošle zime je bilo to kada sam je sanjala, posle Nove godine. Možda sam je sanjala i ove godine, ali zaboravljam. Negde smo bili, ali ona nestade, ode. Vrlo retko je sanjam i rastužim se, možda je zato ne sanjam. Kada je sanjam, celog dana sam srećna.

Murselj: Ja je ponekad sanjam ali...

Bahrie: Kako je sanjaš? Reci mi nešto. Meni nikada ne govori...

Murselj: '90-te godine smo imali dva odeljenja u školi, a na inicijativu mog najstarijeg brata smo odlučili da otvorimo još dva odeljenja. Održali smo jedan sastanak o tome da proširimo školu jer je bilo puno učenika, pa nije imalo mesta za sve. Međutim, na početku nisu davali novac, onda je moj brat rekao, „Ti počni! Neko će dati, neko neće, ali mi ćemo dovršiti školu“. Napravili smo dve učionice, ali je i selo pomoglo kada su videli da mislimo ozbiljno. '94. godine smo izgradili još jedan sprat te škole, a '95. godine je ćerka krenula u prvi razred. Ja je ponekad sanjam kako govori deci, „Moj otac je sagradio školu“. Taj san mi se ponavlja jer sam je lično čuo kako to govori deci.

Bahrie: Hvala Bogu što je groblje u selu, jer da je bliže, od tuge, cele zime bih ju pokrivala i otkrivala, ali bih je svakako videla. Ali tamo kako da mi odemo?

Murselj: I tašta je tu. U drugom grobu, ali tu. Nju su kasnije iskopali. KFOR je samo moju ćerku i brata iskopao, pa smo ih onda sahranili ovde u selu. Moji su hteli da ona ostane tamo blizu majke, ali on (muž) nije dozvolio. Jer je 28 žrtava odavde. Mi smo uredili grobove za te žrtve. Imamo i spomenik palih boraca.

Bahrie: Moja majka je sahranjena u Suvoj Reci. Na porodičnom groblju. Ovi moji su govorili, „Neka donesu tvog devera, poginuo je kad i majka, napravićemo im grobove oboma“. Ali je suprug odbio. Majku su dva puta iskopavali, jednom su je sahranili moji, pa je komisija opet iskopala da bi izvršila autopsiju. Iskopali su je, odveli su je u Orahovac. Čak je i brat došao iz Nemačke, trebao je da ih identifikuje. Rekla sam mu, „Zašto me nisi poveo sa sobom?“ Rekao mi je, „Povešću te, ali je mnogo teško da ih vidiš u tom stanju. Bolje ti je da ih ne vidiš“. Onda više nisam tražila da odem.

Ali Vljeru više nisam sanjala od one noći. Nema šta teže, međutim moramo da nastavimo. Često bih se rastužila, razbolela bih se, kada bi me

malo prošlo, rekla bih, „Neću više da tugujem. Šta postižem time? Baš ništa.“ Sada, hvala Bogu imamo dobru decu, snaje. Lepo se slažemo.

Kada vam umre majka i otac, to je velika bol, međutim vremenom se rana zatvori. A, kada vam umre dete, možda je u trenutku rana mala, ali se celog života sve više povećava. Vidite joj drugove, drugarice, teško je. Neke njene drugarice su završile fakultet, postale su profesorice. Postale su neko i nešto.

Valjda ju je vukao rat, jer kada smo prešli na drugu stranu govorila je, „Hoću da mokrim“. Ja bih izašla sa njom, oni ne bi pucali, a kada bi ona sama izašla, pucali bi na nju. Došla bi i rekla, „Mama, pucali su na mene“. Ja bih odmah izašla i ne bi pucali. Valjda je Bog tako hteo. Govorila bih, „Zašto bar na mene ne pucaju“. Snajperisti!

Kada je ponovo sahranjena, sahrana je bila organizovana. Postoje snimljene kasete. Imamo kasetu. Koliko je ljudi bilo! Povorka je bila duga sve do groblja. Došli su i iz drugih sela, i celo naše selo, svi učenici. Povorka je počinjala odavde. Cela škola je došla. Koliko je samo bilo venaca, pa recitacija. Šurakov sin je snimio sve, imamo i kasete.

U toku rata smo dve nedelje sa majkom proveli kod mojih, baš tamo gde su ubijene. Jedan moj stari ujak je govorio, „Kako je velika bila Vljora. Plakali su učenici, recitovali su njene drugarice“. Rekoh mu, „Da, ujače, ali mi nismo znali“, jer je ona bila jako pametna, svi su je poznavali. Rekao je, „Ja ovakvu sahranu nikada nisam video“. Kao što Murselj reče, neke njene drugarice su postale doktorice, rade, zaposlile su se. Šta da se radi! Kada ih sretnem na ulici, plaču i trče da me zagrlje. Nekad ih i ne prepoznam jer su se izmenile. Kažu mi, „Ja sam ta i ta, Vljorina drugarica“. Šta da se radi. Bog je hteo da je Srbi ubiju.

I Ljiridon je bio u opasnosti. Mislila sam da ga više nećemo videti. Plakala sam kada god je išao u Pagarušu. Bila sam ubeđena da će ga ubiti. Ali eto, sreća pa su nas prebacili u Albaniju jer bi nas sve pobili. Šravnili bi nas sa zemljom za sat vremena. Ali eto, ko se spasio- spasio se. Šta da se radi. Tuguj, tuguj...Dolazile su neke starice, bližnje, govorile su, „Oprosti ratu, ne tuguj!“ Ali svako ima svoje mesto. Ponekad izgubim razum. Tugujem, pa se blokiram.

Ali, muž me pazi. „Gde želiš da te povedem, gde želiš da izađemo?“ Tu je muž, on me je spasio, jer ja bih poludela načisto. Kada bi bio na poslu, zvao bi me iz Prizrena, „Ženo, ne spremaj ručak, čekaj me dolazim da te uzmem da izađemo da prošetamo u Prizrenu“. Samo da mene izvede, da me ne ostavi samu. Mnogo me je pazio, nikada mu neću zaboraviti.

Zajedno smo tugovali. Danas, kako da mu nešto kažem, šta mogu da mu kažem? Jedino mi bude žao što trošimo. Eto, ove godine smo već dva puta bili na moru. On kaže, „opet ćemo otići“. „Žao mi je tebe, žao mi je auto“, kažem mu. „Bili smo dva puta. Bili smo 16 dana, šta nam treba više?“ Lepo se slažemo. Zna mi boljku, zna sve o meni. I ja znam o njemu. Nikada mu ne mogu zaboraviti. Kada vas neko pazi, treba da ga razumete.

Murselj: Kada se rat završio, imali smo jedan šator, jer su ih delili kao pomoć. Ja kao organizator sam jedan dao bratu, onom mlađem od mene. I on je umro. Šator je bio veliki, a kada sam ja ušao u dvorište...

Bahrie: On je postavio šator za saučešće.

Murselj: Montirali su šator. Dolazili su ljudi da izraze saučešće i za ćerku, a ne samo za brata. U šatoru se mnogo pušilo, pa je moj sin Ljiridon uzeo pepeljaru da je istrese, a neko nije dobro ugasio cigaretu, pa se za tri sekunde zapalio celi šator. Jedva su ljudi pobjegli. Samo su se malo opekli. Bili smo pod vedrim nebom. Došao je najstariji brat iz Švajcarske, doneo nam je nešto novca, jer kada je rat počeo, mi smo podelili imovinu. Svako je dobio kuću. Kuće smo sredili, ja sam trebao da se uselim sa mojom porodicom ali sudbina nije htela da se uselimo pre rata. Ova kuća je bila sva srušena, gornji sprat je bio srušen. Zapalili su je od stepenica. Nismo imali ni stvari.

Očistili su je, nismo imali ni prozore, ništa. Tako smo proveli nekoliko meseci. Kada je došao brat iz Švajcarske, dao nam je nešto novca. Sredio sam ovde jednu sobu, u njoj smo proveli godinu-dve. Nakon toga smo počeli po malo da radimo. Imali smo tek da imamo šta jesti.

Imali smo jednu auto-pijacu u Prizrenu. Bila je upisana na moje ime, jer posle rata OVK je uzimao, nisi smeo da kažeš, „Ne uzimaj!“ Ta auto-pijaca je pripadala Kastratiju, Fadilju i ovima iz Dušanova. Moji prijatelji. Ovi, Isljam i Kastrat iz Dušanova, pa Bedžet i još neki drugovi jer sam skoro celi život proveo u Prizrenu. Već 50 godina sam tamo, idem svakog dana. Rekli su mi, „Prepisaćemo ga na tvoje ime“. Jer si bio u OVK-u. Tu sam dobijao dobru platu, i sin mi je radio na aut-pijaci. Dolazili su Pećanci posle rata, auta su se mnogo prodavala. Sakupio sam novac i počeo sam polako da sređujem kuću. Sada, hvala Bogu, i sinovi su dosta postigli, odlično je. Sve smo ih poženili.

Hvala Bogu što ne znamo ko ih je ubio. Kada bi znali, možda bih im dušu uzela. Dobro je da se zna, ali ne postoji ta mogućnost. Kada je puklo u Pećanima, mi smo se u 22:20 časova nalazili tamo. Umrili smo se celog dana. Bila je teška ofanziva. Rasprostranili smo se do Pećana. U 8 časova je

završena pucnjava, i dva sata i dvadeset minuta se ništa nije čulo. Kada su u 10:20 pucali, rekao sam, „Ova puška me je u dušu zbolela“. Osetio sam ja, bili smo veoma blizu. Kada je šurak došao, pitao sam ga, „Da li si to bio ti kada su pucali u 22:20?“ Rekao je, „Da, ja sam bio“. On je jedva pronašao put u mraku.

Bahrie: A nas je majka pozvala telefonom i rekla, „Bežimo ka OVK-u, ne uzimajte nam išta za zlo jer Gafurova kuća uveliko gori, a policija viče na sve strane.“ Rekla je, „Mi idemo za Pećane, pa preko Semetišta, da bi stigli do njih u Pagaruši“. Ovo je bilo poslednje. Rekla sam, „Da li ću Vljaru videti ikada više?“

Najstarija ćerka je htela sama da krene, rekla je, „Hoću da zaštitim Vljaru. Vljaru će da ubiju! Vljaru će ubiti!“ Stvarno odoše i stvarno ih više nismo videli niti čuli. Više se nisu vratile. Otišle su. Međutim, hvala Bogu, ja sam zadovoljna sinovima, snajama, ćerkama, mnogo me poštuju, dobro smo. Paze nas, vole nas, poštuju nas, ali im ni mi ne smetamo. Rade šta žele. Imaju svoju slobodu. Sada u Nemačku idemo samo avionom jer suprug ne sme da prođe kroz Srbiju.

Murselj: Našli su nam tada fotografije. Ovde su ušli i našli ih. Uzeli su naš aparat pa su uvećali fotografije. Mlađi sin, kada je otišao pre tri godine...njega su zaustavili na Merdare, ili u Subotici, ne znam, zaboravio sam. Ovaj što je u Nemačkoj. Tada je bio student. Rekli su mu, „Ovaj je Murseljev sin“. Zadržali su ga neko vreme pa su rekli tom svom komandantu, „Imamo sina jednog teroriste“. Kada je komandant policije otišao, pogledao je pasoš, sin je rođen '93. godine, rat se desio '98-'99 godine, dakle on je imao pet godina. Rekao im je, „Šta je dete od pet godina skrivilo u ratu? Pustite ga“.

Jedan čovek je poznao sve njih, i Ćazu kojeg su ubili, on im je rekao, „Stan mi se nalazio kod „podruma“, sve njih poznajem imenom“. Ovdašnji Srbi, od njih možete nastradati. Da je samo rekao, „Dovedi oca ovde“, bilo bi gotovo i ne bi imao izbora nego da ode kod sina. Ali srećom spasio ga je taj komandant i zato suprug više ne sme da ide u Srbiju.

Govori se o 1333 dece koja su ubijena na Kosovu. Bilo bi dobro kada bi se postavila velika ploča na kojoj bi se napisala 1333 imena, po mogućnosti prema opštinama. Na primer, u opštini Suva Reka toliko dece, opština Prizren toliko. Tako bi trebalo da izgleda taj spomenik. Nije toliko interesantno da se previše uloži. Rata bez krvi nema. Sloboda obuhvata sve. Sloboda je vrednija od bilo čega.

Murselj i Bahrie Gaši

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

Bila je u jednoj crnoj torbi. Pričala mi je supruga, kako su ljudi bežali, prsti su im ostali prekinuti na žicama. Bomba je bila jaka. Elizabetu je oborila na zemlju, a Elviru je pogodila obe noge, otkinula joj je meso sa nogu.

”

Rahim Hasani

U martu 1999. godine, na pijaci u Mitrovici je eksplodirala bomba. Rahim Hasaniju je poginula petogodišnja ćerka Elizabeta. Druga ćerka, Elvira, biva ranjena u obe noge.

Rahim, koji danas živi u Podgorici, se seća vremena kada je srećno živio i radio na celom Kosovu. Raduje ga činjenica da je na spomen-ploči žrtava koje su tog dana poginule, a koju je postavila Opština Mitrovica na mestu nesreće, napokon dodano i ime njegove ćerke koje se na početku nije nalazilo na njoj. Dok se približava 70-toj godini kao udovac, polu-paralizovan od nogu, bez redovnih primanja, sam u četiri zida, on ima jednu poslednju želju.

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Znam ko je postavio bombu

Rrahim Hasani

Ja sam Rahim Hasani, rođen 17 maja 1953. godine u Mitrovici. Otac mi je bio iz Mitrovice, zvao se Ramadan Hasani, a majka Seljvie Hasani. Imao sam sedmoro braće i četiri sestre. Svi smo se školovali u Mitrovici. Svako od nas je završio srednju školu. Mi smo prvi na Kosovu koji smo izrađivali metle kod kuće, išli smo na pijace i prodavali ih, živeli smo nekako. Otac je otišao u Nemačku, radio je nekoliko godina. Tamo je stekao penziju.

Ja sam se oženio 1972. godine. '78. godine sam se venčao sa mojom suprugom Nadom u Mitrovici. Otišao sam iz Mitrovice i živio sam u Beogradu do 1996. godine, nakon čega sam se ponovo vratio da živim u Mitrovici pošto sam zašao u lepe godine, a i tamo sam imao svoje kuće. Došao sam sa ženom i sa decom i radio sam kao taksista od '96 do '98 godine. U susedstvu je živela moja stara majka od nekih 75-6 godina. Nikada ni sa kim nisam imao problema. Mnogo ljudi me poznaje u Mitrovici jer sam se kao mladi momak bavio muzikom po kafićima, hotelima. Zvali su me Rutu. Građani Mitrovice znaju ko je Ruta, pozdravljam ih sve.

Otac je rođen u Bajgori, ali su se davno, negde 47-8 godine, doselili u Mitrovicu gde su braća i ostala. On je imao još tri brata. To su, otac Ramadan, stric Nezir, stric Bećir i stric Feriz. Svi su oni preminuli. Štaviše, jedan od njih, Bećir, je bio frizer u Mitrovici. Radio je u centru. Poznaje ga cela moja generacija jer je bio dobar frizer.

Pokojni otac je radio u jednoj fabrici. Bila je jaka tada u vreme Jugoslavije. Bila je povezana sa Beogradom, zvala se Minhel. '69. godine je otišao u Nemačku. Tamo je proveo dosta godina, čak je dobio i penziju. U Nemačkoj je bio šofer i majstor. Popravljao je neke mašine. Kada je dobio penziju, nakon što su ga „Nemci iscedili“, nije živeo još dugo, manje od godinu dana. '80-te godine je preminuo u 51-oj godini. Vrlo mlad. Otac je bio veliki radnik. Ništa drugo do posla nije znao. Nikada nije imao drugova. Bio je veliki radnik, gledao je samo svoja posla.

Majka nije nikada nigde išla. Bila je domaćica. Radila je oko kuće i učila je Kur'an. U to vreme je sa svojim znanjem klanjala pet puta dnevno. Gledala je svoga posla, svoju kuću. Mi smo, da tako kažem, odrasli bez oca jer je on bio u Nemačkoj. Odgojila nas je, školovala, učila nas da ne nanosimo štetu susedu. Majka je pomagala koliko je bilo u njenoj moći dok nije preminula i ona.

Sva moja braća su radila. Jedan Brat, Isuf, je radio u Zvečanu. Bio je majstor za peć gde se topilo zlato. Njega su mladog poslali u penziju jer se 18 puta razboleo od olova, olovna prašina mu je ušla u krvotok. Poslali su ga u penziju, ali je bio veliki radnik.

Jedan drugi brat, Tarzan, je bio direktor u firmi koja je uzgajala cveće. Drugi brat, Binak je hteo da postane policajac ali ga nisu primili zato što smo u mahali [prim. prev. gradska četvrt] pravili buku, pa su ga jedno 15 dana držali u zatvoru, zato nije mogao da se zaposli kao policajac, iako je voleo. Završio je školu za taj posao, želeo je da se zaposli, ali eto, nije mu bilo suđeno. Sva braća su završila srednju školu. Nikada nikome nisu učinili nažao.

Završio sam školu u Mitrovici, zove se „Svetozar Marković“. I srednju sam završio u Mitrovici. Tamo sam upoznao jednog Pećanca, Ramiza Murića. Ako je živ, pozdravlja ga Ruti, ti znaš koliko te volim. On je završio školu tamo u Mitrovici. Bio mi je pravi drug, mnogo smo se družili. Izvinjavam se njegovoj braći Abdilju i Ahmetu, nadam se da su živi. Od svih tražim oprost, braća ste mi, znate i sami. Bio sam u vašoj kući, jeo sam sa vama. Boga mi, lepo smo se družili, nikada nisam imao problema.

Bili smo društvena porodica, poštena. Svi smo imali dobar život. Pravili smo metle i prodavali ih. Kada čovek radi, živi normalno. Imali smo

dovoljno za život, nikada se nismo žalili, ali nikome nikada nismo učinili nažao.

Kada sam bio kod kuće družio sam se samo sa braćom. Kada bih odlazio u kafiće da sviram, družio sam se sa Albancima jer sam svirao albansku muziku. Družio sam se sa Albancima. Orkestar iz Peći je bio za policiju, svirali smo kada su održavali svoje bankete. Ako je živ, pozdravljam Šehima Krasnićija, bio je inspektor, jako dobar čovek. Pozdravljam Hadžiju, Metija, sve pozdravljam. Ja sam još živ, sada se nalazim u Crnoj Gori. Svi ste bili dobri prema meni.

Lepo sam se družio sa Albancima, ali desilo se to što se desilo, ta ćerka mi je poginula. Bio je rat za sve. Svi smo izgubili nešto, i Albanci, i Srbi, pa i mi Romi. Ali, desilo se šta se desilo, ipak je život dobar. Hvala Bogu, Kosovo je oslobođeno, dobro je. Ja sam kosovski muškarac. Da odem na kraj sveta rekao bih da dolazim iz Mitrovice, sa Kosova, jer očevo otac je rođen tamo, u Mitrovici.

Od sestara i braće koji su mi živi, samo jedan živi u Belgiji, u Audergenu. Ovi ostali svi žive u Francuskoj. Žive u gradu po imenu Lion. Tamo su sva braća i sestre. Štaviše, jedna sestra je kupila zemlju i sagradila je svoje privatne kuće. Dobro žive, imaju lep život, nemaju problema. Po nekad se čujemo telefonom. Kada mi je potrebno, pošalju mi koji „dinar“, po nešto šta imaju, jer ni Evropa više nije ono što je bila.

U vreme kada sam se ja školovao nije postojalo to da ne voliš nekoga. U to vreme smo mi građani živeli kao porodica. Albanci sami znaju, ja sam sa njima jeo i pio. Spavali su u mojim kućama, spavao sam i ja u njihovim. Imam neke druge moje generacije za koje verujem da su i dalje živi, znaju da govorim istinu. U Titovo vreme nije bilo ljubomore. Eh, sada, da li je Tito za nekoga bio dobar ili loš, ne znam, ali za mene je bio dobar. Imao sam dobar život, imao sam slobodu, niko me nije vređao, išao sam kuda sam hteo, po noći ili po danu, niko me nikada nije dirao niti sam koga dirao. Sada se sve promenilo, došlo je drugačije vreme.

Svirao sam solo gitaru i bas gitaru. Čak sam bio poznat. U svakom poznatom hotelu kao što su „Božur“, „Theranda“ u Prizrenu, „Paštrik“ u Dakovici, nisu želeli muziku bez mene. Samouk sam. '74. godine sam bio u Grčkoj. Zauzeo sam prvo mesto ali kako ne bi Grčka bila ponižena, jer Theodor Rakitzis, kako se zvao grčki kompozitor za buzuki, mi je rekao „Ne možeš ti da zauzmeš prvo mesto“. Komisija je rekla, „Mi moramo da te postavimo na drugo mesto jer svojom svirkom ćeš poniziti Grčku“. Kada sviraju gitaru, sviraju je sa tri prsta. Ja sam je svirao sa pet. To se zove „stakato“, sviranje sa pet prstiju. '74. godine sam zauzeo prvo mesto u Grčkoj. Bio sam mlad momak. Novinari su pisali da sam oborio

protivnike iz 36 gradova. Rekao mi je, „Zauzeo si prvo mesto, ali te moramo postaviti na drugo, kako ne bi smakli Grčku sa prvog mesta. Daćemo ti drugo mesto, jer sam ja najbolji kompozitor u Grčkoj“.

Želim da kažem, bavio sam se muzikom i bilo mi je jako dobro. Evo, na primer, sa pevačem Danijem sam svirao. Verujem da živi u inostranstvu, ne verujem da je on još u Peći. Družio sam se i sa Lan Burgijašem. Pozdravljam Lanija. Radio sam sa Arifom, sa Dervišom, sa Džaferom. Oni su bili muzičari iz Peći. Bili su jako talentovani. Mnogo godina sam sa njima radio u Peći. Svirali smo narodne pesme. Jedna koja mi se mnogo svidela je, „M'ka shku mendja me u fejue“ (Palo mi je na pamet da se verim). Bila je poznata u to vreme.

Postoje neke starinske pesme koje vas u dušu pogađaju. Dolazili bi Albanci, vadili pare i govorili, „Uzmi. Izvoli brate, samo pevaj, ne prestaj“. Tada je bilo posla, ali nije bilo dovoljno para, međutim imali smo krug prijatelja, imali smo ljubav, prijateljstvo, drugarstvo. Nismo znali za podmuklost. U to vreme toga nije bilo. Ali kako je došlo ovo vreme sada ni sam ne znam. U to vreme je bila druga kultura. Niko nije gledao ko si i šta si, nego samo da li si dobar čovek. Ako si bio dobar, vrata su ti svuda bila otvorena. U to vreme sam mladost proveo baš lepo, i to samo sa Albancima, to znaju dobro moji sugrađani. Davno sam radio i sa Mahmut Bakalijem, družio sam se s njim u Dečanima, zajedno smo pili i jeli.

Suprugu, Nadu, sam upoznao u Beogradu. Nije postojala lepša žena. Bila je sa svojim ocem tamo u Beogradu na nekom mestu gde su ljudi dolazili da gledaju knjige. Prvi put sam je čupnuo za kosu. Pogledala me je jednom. Pratio sam je, gde god je ona išla, ja sam išao za njom. Upoznali smo se. Posle kratkog vremena je pobegla sa mnom. Pošto sam sa jednom drugom ženom imao sina, ona ga je prihvatila, odgojila mi je tog sina. On je živio u Italiji, tamo je doživeo saobraćajnu nesreću, preminuo je '89-te godine. Ona mi je odgojila tog sina. Oženio sam se '72. godine, a '78. godine smo se venčali. Iz Mitrovice smo otišli u Beograd 1996. godine. Nakon toga sam se vratio, postao sam taksista.

Sa Nadom smo izrodili osmoro dece. Sada imam šest ćerki. Jedna što je umrla, to je sedam. I sin jedinac, to je osmoro dece. Sadeta je prva, nakon nje Selvija, pa Jasmina, Dragica, posle je Elvis i Elvira, Elizabeta i Maria Tereza.

Sadeta je rođena u Mitrovici '78. godine. Tada sam napravio veliko slavlje u Hotelu „Adriatik“. Tada je bio popularan Muharem Serbezovski. Pozvao sam ga pošto je bio moj drug. Došao je na to slavlje koje sam napravio za prvi ćerkin rođendan. Slavili smo i o mojoj deci sam se dobro brinuo. Nisam hteo da oni nemaju ono što ja nisam imao. Želeo sam da im pružim

sve. Ja sam onaj roditelj koji nikada nije vikao na decu. Brinuo sam se o njima koliko je bilo u mojoj mogućnosti. Najstarija se rano udala. Otišla je u Nemačku. Druga se razbolela kada je imala osam godina. Imala je visoku temperaturu 40-41. Jedno 15 dana u Mitrovici nisu mogli da joj snize temperaturu. Sa 38 godina, pre jedno pet meseci je preminula. Nikada nije pravila probleme, bila je jako mirna. Igrala se sa lutkama. Sa 38 godina se i dalje igrala sa lutkama. Nije znala da zatraži da jede ako joj sami ne bi dali.

Jasmina je udana. Ona mi je tu u susedstvu. Ona mi je srcu najdraža. Dragica nosi taštino ime. Tašta mi je „škina“ [prim. prev. pežorativni naziv za Srbe]. Ona je imala pet sinova. Ni jednom nije palo na pamet da obnovi majčino ime, a ja sam onda rekao „Za ljubav Božju ću ja njeno ime dati mojoj ćerki“. Dragica, moja ćerka, je udana za jednog Crnogorca, preduzetnika u Nikšiću. Sa njim ima tri sina. Sami su se zavoleli, sami su se uzeli. Došao je taj Crnogorac kod mene i rekao mi je, „Volim tvoju ćerku, želim da se oženim njome“. Pitao sam ćerku, „Da li si videla kakav je njegov karakter? Kako se ponaša? Kakav je, šta je? Nemoj sutra da kažeš da sam te ja dao, pa da mene kriviš. Ne želim da mi kažeš „ti si me udao“. Rekla je, „Tata, ja ga volim. On se lepo ponaša.“

Elvis i Elvira su blizanci. Nikada nisu jeli jedan bez drugoga. Ako su imali samo jednu čokoladu, jednu polovinu su sakrili za ovog drugog, sestra za brata, brat za sestru. Malo im je bilo teško kada se ćerka udala, kada su se odvojili.

A Elizabeta je sa pet godina imala znanje nekoga od dvadeset godina. Rekla bi mi „Gde si bio tata?“. „Zašto, šta je bilo?“, pitao bih je. „Znaš li koliko sam plakala za tobom, oče moj?“ Žena bi mi dala znak da uopšte nije plakala, ali je tako govorila samo da bih je uzeo u naručje. „Mnogo sam plakala za tobom. Zašto me ostavljaš samu?“. „Kćeri moja, ti si sa mamom, sa sestrama i bratom“. „Ne, kada me ti ostaviš ja po celi dan plačem za tobom“.

Maria Tereza je mezimica, najmlađa. Ona je sada majka četvoro dece. Ima dve ćerke i dva sina. Udata je u Budvi. Dobro joj je. Ima svoje kuće, nema problema. Nijedno od moje dece nema problema. Svi su dobro, ne mogu da se žalim na prijatelje.

Ja nikada ne idem kod prijatelja. Ne volim. Da li čujem da su mi deca dobro? Da. Zašto onda da idem kod prijatelja? Jednu kafu mogu da popijem i kod svoje kuće. Ćerke dolaze kod mene, posećuju me, održavaju mi kuću, kupaju me, a ja ne idem. Pitaju me ćerke, „Zašto ne dolaziš uopšte?“. Sine, ja čujem da ste dobro, kada bih čuo da ste loše, ne daj

Bože, došao bih“. Dok sam ja živ, moje dete niko ne može da gazi. Živim ovde, gledam svoju starost. Imam sreće, skoro punim 70 godina.

Kada sam živio u Beogradu, to je bilo interesantno: grad je bio otvoren za sve narode. Danas ima Albanaca koji žive tamo. Mnogo televizijskih spikera radi u Beogradu jer tamo ima mnogo kanala. Niko te ne dira kada gledaš svoja posla. Ne mešaj se u šerpu u kojoj kuva neko drugi, jer šta tražiš to će te snaći. Gledaj svoja posla i niko te neće dirati. Dok sam živio tamo nikada od tog naroda nisam čuo nikakvu uvredu. Posao kojim sam se bavio-radio sam za sebe. Trudio sam se da odgojim decu. Sa susedima smo se lepo slagali. Kada je došlo vreme, prodao sam stan.

Tamo sam se bavio trgovinom. Mi, Romi, smo za trgovinu. Kupi ovde, prodaj tamo. Međutim, odlučio sam da se vratim jer sam imao 47 godina. Mislio sam o starosti. Mislio sam, „Kada već imam kuće i posao u Mitrovici, zašto ja živim u Beogradu? Idem u Mitrovicu, pa i ako umrem, umreću u svojoj zemlji, tamo gde su mi kuće“. Složila se i moja supruga. Privatni stan koji sam posedovao, sam prodao. Od mene ga je kupio baš gradonačelnik opštine- zvala se Opština Stari grad. Prodao sam mu ga za dobre pare. Došao sam u Mitrovicu.

Realno govoreći, Mitrovicu sam našao „van koloseka“, jer je srpska policija već počela da se kreće tuda. Tada Albanci više nisu bili u policiji. '96-te godine nije više bilo policije, već su bili neki, ni sam ne znam odakle su bili, niti ko su bili. Bili su kao pobesneli. Tako mi Boga, ja na takvu kulturu nisam navikao. Čak sam imao problema sa jednim inspektorom. Tražio mi je auto da povede svoju ženu i decu kod doktora. Kada sam mu rekao „Vrati mi auto“, rekao mi je, „Moram da idem za Crnu Goru, jer idem kod prijatelja“. „Nema šanse, dok sam ja živ mojim autom nećeš ići, nikada. Ti ćeš sada ostati bez posla ako sam ja živ“. Otišao sam i žalio se, rekao sam, „Dao sam mu auto da odvede ženu u bolnicu“, jer Mitrovica je mala, poznavali smo se međusobno. On je uzeo ženu i decu i krenuo za Titograd. Otpustili su ga, jer nije smeo da radi te stvari. Želim da kažem da policija tada nije bila baš u redu.

Desilo mi se '97. godine u „Adriatiku“ je došla beogradska policija. Jedan, visok dva metra, me pozvao prstom. Podigao sam mu ruku i prstom mu pokazao „ne“. Krenuo je ka meni i rekao, „Zašto ne dolaziš kada te zovem?“ Rekao sam, „Ja sam sa suprugom. Ti me zoveš prstom kao da sam ja tvoja drugarica“. Rekao je, „Daj mi ličnu kartu!“ Dao sam mu je. Pogledao je, počeo je nešto da govori. Nisu se ponašali lepo.

Škaveli [prim. prev. pejorativni naziv za Srbe], iskreno rečeno, su imali veću moć, ali nisu bili fer. Hranu i piće su ženama otimali iz ruku. Stanje

je bilo loše. Oni su sami započeli rat. Koliko sam Srba, sa kojima sam išao u srednju školu, pitao, „Zašto ste postavili ove punktove ovde? Za koga se spremate?“ Govorili su mi, „Ti gledaj svoja posla“. „Ali ovo nije u redu bre ljudi. Šta to radite?“ Školu sam završio sa njima, imao sam malo slobode u razgovoru sa njima. Ali, ko je šta imao, uzeli su im to, nisu im ostavili.

Radio sam kao taksista u to vreme, išao sam svuda. Baš me je '98. godine uhvatio OVK kod autobuske stanice u jedan posle ponoći. Čekao sam jednog čoveka da stigne autobusom iz Podgorice. Tada je autobus stizao u dva posle ponoći. Došli su nekim džipom, sa maskama, „Ličnu kartu! Dole na zemlju“. Pomislio sam, „Streljaće me“.

Ličnu kartu su mi ostavili na leđima. Niti znam gde su otišli niti šta su radili. Mene su, uglavnom, ostavili da ležim na zemlji. Ustajem, osvrćem se oko sebe, nema nikoga. Uzeo sam ličnu kartu, upalio sam auto, otišao da popijem jednu. Dođe čovek, kupih ga i odosmo. Zašto su me pustili? Videli su da sam čist, da nemam nikakve veze sa politikom, jer danas niko nije glup. Danas svi imaju fakultete, ljudi znaju da kada ste čisti niko vas ne dira, samo onaj što laže to ne bi priznao.

Kada smo se vratili u Mitrovicu, jednog dana sam poveo ćerku kod pekara da kupi hleb. Kada se vratila rekla je, „Tata, strah me je da kupujem hleb zbog strašnih ljudi koji su tamo“. Tamo su bili ovi naši, Romi. Rekao sam joj, „Kćeri moja, i oni su kao mi“. „Ne, ne, oni su prljavi“. Nisam mogao nikako da ubedim ćerku. Rekla je, „Tata, ja se bojim da kupujem hleb, da se približim tim ljudima“. Nakon toga sam ja otišao i kupio hleb. Deca mi nisu išla u školu. Nisu znali Albanski. Sva moja deca su porasla u Beogradu i rođeni su tamo, pa zato nisu znali da govore Albanski.

'98. godine mi je poginuo najstariji sin. Kada je poginuo, ostavio sam suprugu i decu i nakon što sam ga sahranio u Mitrovici, otišao sam za Italiju. Tamo sam bio u zatvoru jedno dve i po godine, a 2002 godine sam došao ovde u Podgoricu. Dakle, od 2002-ge godine sam ovde.

Međutim, na Kosovu nikada nisam doživeo nešto loše, osim što je sudbina htela da mi ta ćerka pogine. Ispričala mi je supruga, jer sam bio u kontaktu sa njim. Ona je pobegla sa decom. Jedna starija tetka je bila tu pa joj je pomogla. Prešli su na srpsku stranu, otišla je u Leposavić. Ali pre toga su je ubacili u autobus. Autobusima su hteli da ih pošalju za Peć. Supruga im je rekla, „Gde me vodite sa ovom decom?“ Srbi su joj rekli, „Daj ličnu kartu. Šta radiš u Srbiji?“ Moja supruga je znala da se izvuče. Kada su videli da ima ličnu kartu iz Beograda rekla je, „Ja sam iz Beograda, moj suprug je iz Mitrovice, došla sam u goste ovde. Gde me vodite?“ Tada su je vratili. Ona je pobegla tamo u Leposavić. Tamo je provela neko vreme, a nakon toga su mi neki moji prijatelji našli broj.

Rekao sam joj da dođe u Podgoricu, ali pošto ona nije mnogo izlazila, nije znala da dođe. Rekao sam joj, samo uđi u autobus za Podgoricu. Ja za koji dan izlazim iz zatvora pa ću doći i ja“. Kada sam došao, imao sam šta da vidim. Svi su bili u šatorima, katastrofa. Nakon toga su u celoj Podgorici napravili neke barake. U tim barakama je, na primer, bilo kanti za otpatke. Bacali su se otpaci u njima, pa bi se skupljali pacovi. Sve tako, dok nije došlo vreme da dobijemo stan ovde. Kada smo ušli u stan, plakao sam od sreće. Rekao sam, život čoveka je kupatilo, higijena, čistoća. Ovde smo se uselili 2005. godine.

Kada je počeo rat '99. godine, nekoliko meseci pre bombardovanja, supruga je izašla na pijac u kupovinu. Sa sobom je uzela dve ćerke. Jedna ćerka je imala pet godina, a druga sedam. Jedna se zvala Elizabeta, a druga Elvira. Na pijaci je eksplodirala bomba. Tu mi je poginula petogodišnja Elizabeta, a sedmogodišnja Elvira je ranjena u obe noge. Prošlo je 21 godina. Zahvalan sam braći koji su dolazili i interesovali se za moju ćerku, zahvaljujem se i nekim novinarima koji su me pozvali sa Kosova kako bi njeno ime i godinu rođenja napisali na spomen-ploči, i verujem da su ga i napisali. Zahvaljujem im se i puno ih pozdravljam. Nikada se nisam bavio politikom, nikada nikome nisam bio dužan. Ali, eto, to je bio rat. Kako sa vaše, tako i sa naše strane, svako od nas je nešto izgubio.

Ja znam ko je postavio bombu i poznajem čoveka. Nema potrebe da se sada govori o tome ko je. On je bio Albanac, ali nikada ne bi namerno ubio moju decu. On bi ih zaštitio, ali desilo se šta se desilo. Eksplodirala je ta bomba i ćerka mi je poginula. Drugu ćerku sam godinama lečio nekim operacijama.

Ja ne kažem da mi je neko namerno ubio ćerku. Pogodilo je, umrla je, ali mi je, da vam iskreno kažem, malo krivo što 21 godinu nijednom društvu sa Kosova nije palo na pamet, kao ovoj braći što su dolazili, da me pitaju kako sam i šta sam.

Elizabeta je poginula '99. godine, ja sam bio u zatvoru pa mi nisu rekli. Rekao mi je jedan Albanac iz Albanije. Bio je iz Vljore, zvali su ga „Ćoro“. Rekao mi je, „Rahim, hoću nešto da ti kažem, ali nemoj reći da sam ti ja rekao“, jer su tu bili neki iz Mitrovice. Rekao mi je, „Čini mi se da su tebi ubili jednu ćerku, a jednu su ti ranili '99. godine“. Rekao sam mu, „Jesi li ti normalan?“. „Rut, da li ti imaš ćerke Elizabetu i Elviru Hasani?“ Tada sam shvatio.

Uglavnom, kada sam izašao iz zatvora, sreo sam se sa porodicom u nekom azilu u Italiji. Međutim, tamo ih niko nije prihvatao, oni su bili u azilu, a ja

sam imao italijanske papire, sa svo vozačkom i ličnom kartom. Ne mogu da se setim kako se zvalo to mesto. Uzeli smo dva kombija i krenuli. Tamo sam video moju porodicu, braću, snaje, decu, sve. Izvukao sam ih odatle, jer su sestra i sestrać imali veliki stan, jer tamo u Evropi se gleda kvadratura, pa smo ih izvukli odatle. Neki su tražili da odu u Belgiju, neki u Francusku. Podelili smo ih po Evropi, a ja sam ostao ovde u Podgorici gde ću biti sve dok sam živ. Majka mi je umrla, sahranili su je tamo u Francuskoj. Još jedna sestra mi je umrla u Francuskoj.

Na početku su ovde u Podgorici svake sedmice davali pomoć, da bi imali da jedemo i pijemo. Pomoć je stizala kamionima. Nije nedostajalo hrane i pića, ali ta baraka... Dali su nam jednu baraku. Radili su tu Italijani, pa sam se ja sa njima udružio. Malo sam bio slobodniji od ostalih. Družio sam se sa Italijanima, dobro sam govorio italijanski i slagao sam se sa njima.

Elvira je bila ranjena u obe noge, imala je mnogo ožiljaka. Imala je sedam ili osam operacija gde su skidali kožu sa drugih delova tela da bi popunili nedostatke u nogama. Tada je bila mršava, ali se kasnije popunila. Da joj danas vidite noge, rekli biste, „Ova devojka nikada nije bila ranjena“. Ali jeste bila, na obe strane. Mogli ste da joj vidite kosti i na jednoj i na drugoj nozi. Meso se popunilo, ozdravila je. Uvek sam razmišljao da li će je neki muškarac prihvatiti sa takvim nogama. Ali, Božijom voljom, dobro je i zdravo, udana je, majka troje dece. Ovde je u blizini, u susedstvu je. Ima dobar život. Lepo živi.

Kada mi je supruga pričala o Elizabeti, rekla mi je, „Bio je mart, hladno. Da ih ostavim kod kuće, šporet je goreo, mogu mala deca da se zapale. Uzela sam ih sa sobom da trgujem na pijaci i da se vratim kući“. Ali kada su ušli na pijacu, kupila je šta je trebalo, i torbu u kojoj su bile kupljene namirnice je ostavila sa dvoje dece i rekla im je, „Ostanite ovde, jer se možete izgubiti u gužvi“. Iz tog dela, koji je izgledao kao dugački magacin gde se prodavao samo sir, je prešla u deo gde se prodaje povrće, i tada je pukla bomba. Bila je u jednoj crnoj torbi. Pričala mi je supruga, kako su ljudi bežali, prsti su im ostali prekinuti na žicama. Bomba je bila jaka. Elizabetu je oborila na zemlju, a Elviru je pogodila obe noge, otkinula joj je meso sa nogu. Kada je Elizabeta pala na zemlju, ovi što su bežali, normalno da su je pregazili. Meni to niko nije rekao, ali po logici se to podrazumeva. Umrla je na mukama, ali šta da se radi. Takva je bila sudbina.

Došao je helikopter, vojska, uzeli su ih obe i odveli su ih u bolnicu u Prištini. Elizabeta je preminula. Elviru su držali tri dana, lečili su joj noge, nakon čega su je vratili u Mitrovicu. I supruga je tada bila u bolnici.

Operisali su je, našli su joj neko kamenje. U bolnici i majka i ćerke. Ono dvoje mlađe dece je moja pokojna majka uzela i brinula se o njima, jer nije imao ko drugi da ih čuva, pošto sam ja bio u zatvoru.

Elizabetu su sahranili ljudi iz mahale, Ulica Fabrike, tamo gde smo živeli. Taj naš narod. U Mitrovici je preminula, u Mitrovici je sahranjena. Sada pričaju da su na tom mestu postavili neku spomen-ploču. Javio mi je jedan novinar.

Ja sam nakon toga otišao na Kosovo sa celom porodicom, negde pre 12-13 godina. Hteo sam da vidim gde mi je poginula ćerka, ali onde nije bilo nikakvog znaka. Kasnije su je postavili (spomen-ploču). Tražio sam potvrdu od Albanaca, niko mi je nije dao, ni od Srba mi je niko nije dao. Otišao sam i vratio se za džaba.

Ja sam roditelj. Nije mi bilo svejedno kada su postavili spomen-ploču bez imena moje ćerke. Ne može da se laže. Dete je dete. Jako je loše, jer je poginula, a nijedno kosovsko društvo se nije zainteresovalo da me upita, „Rahime, da li Vam je nešto potrebno?“. Evo, ovo je prvi put da ste vi došli, nakon 21 godine i pitate za moju ćerku. Čudim se, jer od moje generacije ne postoji čovek na Kosovu, a da me ne poznaje: Ruti, gitarista iz Mitrovice. Bilo mi je krivo što niko ne pita. Da ja danas imam neku moć, ja bih izvadio telo i doveo je ovde kod njene majke i njene sestre. Da imam mogućnosti, ne bih je tamo ostavio.

Jednom su došli, čini mi se 2004. godine, da me ubede da se vratim. Došla je jedna devojka koja me je poznavala, bila mi je suseda. „Rahime“, rekla je, „tvoje je mesto u Mitrovici“. Rekao sam, „Ne vraćam se. Ti me poznaješ, znaš moj život, ne vraćam se“. Otišla je ona, došli su drugi. Govorili su, moraš da imaš dokumente, ne znam ni šta su govorili. Rekao sam im, „Brate, pustite ove laži. Ne možemo da imamo dvojna dokumenta, i kosovska i srpska“. Govorili su, „Rahime, imaćeš posao u kancelariji, i obećavamo ti da će ti sin biti policajac kada odraste“. Rekao sam, „Ne, ne vraćam se“. Molili su me i još plus da mi plata bude 800 evra. Tako su mi rekli, ali nisam hteo. Ostao sam ovde, sada radim kao prevodilac sa italijanskog jezika.

Kao svaki čovek koji ima majku, sam može znati, jer neću ja da govorim kroz kakvu bol je prošla Elizabetina majka za svojim detetom. Svako ko je iole inteligentan, zna kakvu bol preživljava majka. Moja žena je umrla 2015. godine, u sedmom mesecu. Na dan Bajrama smo je sahranili. Odjednom joj se blokiralo disanje. Autom smo je povelu u bolnicu. Bila je dva dana na aparatima, trećeg dana su nam javili da je preminula.

Bila mi je drug. Nikada nisam povisio glas na nju. Imali smo zajednički jezik. Kada bi se ona sporečkala sa mnom, ja bih izašao napolje na 15-20 minuta. „Evo ti ga zid, pa galami na zid, samo bih to rekao. Izašao bih, kada bih se vratio unutra, stavila bi mi kafu, izvinula bi se. Nikada nisam podigao ruku na nju. Voleli smo se, lepo smo se slagali. Bila je lepotica. Imala je zelene oči.

Mnogo je patila za mojim sinom kada je '98. godine poginuo u saobraćajnoj nesreći. Mnogo je volela starijeg sina. Nakon njega za nju je sve krenulo nizbrdo, počela je bolest, tugovala je, samo je pušila jer ga je ona odgojila. Sin mi je poginuo u 31-oj godini, za sobom je ostavio ženu i četvoro dece. Njegova žena se udala negde u Amsterdamu, u Holandiji. Uzela je unuke. Baš sada se najstarija unuka udala.

Nakon toga se desilo ovo sa Elizabetom, druga ćerka, Selvija, je bila bolesna. Bez nje nikada nigde nije išla. Gde god bi išla, uzimala bi je sa sobom, nikada se nisu odvajale.

Ja kao otac ne mogu da kupam ćerku od 38 godina. Ne ide, ne može to otac koji je iole pametan. Molio sam najmlađu ćerku, Terezu, rekao sam joj, „Otac ne može da je kupa“. Rekla mi je, „Nema problema“. Kupala je i Jasmina. Ja bih joj ubacio stvari u kesu, ona bi znala, otišla bi kod sestre, tamo se kupala. Onda je najmlađa ćerka uzela kod sebe, bila je kod nje jedno pet-šest meseci.

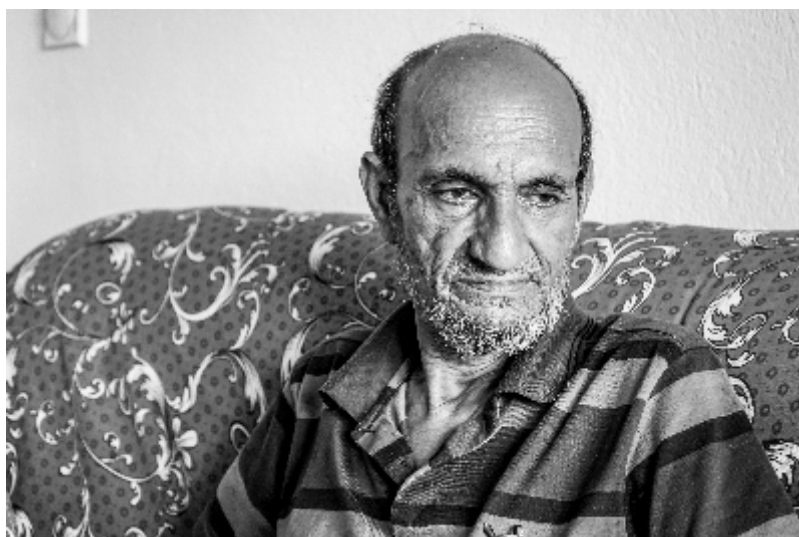
Ona je bila veliki dijabetičar, a ja kao roditelj nisam znao da ima dijabetes. Dijabetes je ubio. Ona nije znala da kaže, šećer joj je skočio na 40. Doktori su to konstatovali. Udarilo je, ostala je na mestu mrtva. Pre pet meseci, čak nema još ni punih pet meseci kako je umrla.

Teško mi je, jer gledam njen krevet u kome je spavala, sada je prazan. Ne spavam noćima, sam sam u četiri zida. Šta da se radi? Ne možemo da se borimo protiv vremena. Po nekad dođu ćerke, „Evo, oče deset evra, evo oče dvadeset evra“. Ni one za sebe nemaju dovoljno. Krim se nekako od danas do sutra. Nisam čovek koji mnogo troši. Uopšte se ne brinem, dobro je. Ono što vam je pisano, od toga ne možete da pobegnute. Sada sam oboleo od nogu, pa mi je malo teško da izađem i da zaradim koji dinar“, jer kada sam bio zdrav, sam sam zarađivao.

Skuplja mi se voda u nogama, odmah su počele noge da mi otiču, jer sam išao da zalivam cveće u jednoj džamiji. Rano ujutru sam odlazio i otvarao džamiju, zalivao cveće, kvasio bih noge. Ona ledena voda, sa kojom sam hteo da rashladim noge, udarila me na kosti, dobio sam reumu. 28 kila vode sam izbacio iz tela. Kada su mi izvadili tu vodu, paralizovao sam se. Četiri meseca nisam uopšte mogao da hodam, sedeo sam među četiri zida. Baš tada kad je počela izolacija, ali hvala Bogu, imao sam jednog brata

islamske veroispovesti tu. Kada bi mi trebalo nešto, samo bih ga pozvao putem „mesendžera“, i za sekund bi me uzeo u naručje, za šta god da mi je bilo potrebno, za jelo ili za piće. Hvala Bogu, bar po malo mogu da ustanem na svoje noge, hodam po malo.

Voleo bih kada bih mogao da sredim ćerkin grob. Bilo bi dobro kada bih i u Mitrovici mogao da sredim grob. Tamo stoji ime Elizabeta Hasani. Sahranjena je u srpskom delu. Tu je put koji vodi ka Zvečanu, sa leve strane. Tamo mi je i otac, Ramadan Hasani. Njegov grob jetu. Ni deset metara odatle, kada idete prema gore, nalaze se grobovi Nezir Hasani, Ramadan Hasani, dva brata. Kod njegovih nogu je moj sin, jedan što je umro kao mali i ćerka Elizabeta. Mnogo sam želeo da joj neko napravi taj grob onako kako dolikuje, jer ona sigurno nema betona. Kada bi mi to neko uradio, bio bih mu zahvalan.

**Rrahim
Hasani**

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

“

Aljbuljenu sam sanjao. Bila nam je jedna
prodavnica u blizini. Govorila mi je: „Oče, ti si
kupio jer sam videla da ti trebaju cigare“. Išla mi je
kao leptir, ne znam kako je dolazila jer se brzo
vraćala, odlazila, vraćala. Pre nego da zapalim
cigaru, pre nego da ispušim celu cigaru, dolazila bi
mi.

”

Sabri Keljmendi

Rođen u siromašnoj porodici sa jedanaestoro dece, iscrpljen teškim radom u inostranstvu kao tinejdžer, Sabri, sada 61-godišnjak, je jedan od onih koje je ovaj život stavio na iskušenje.

Rat mu je dodao iskušenja. Sabri se uključio u OVK, razmenjivao je vatru sa srpskom vojskom čak i kada je porodicu vozio ka granici na traktorskoj prikolici; video ćerku kako umire od metka u čelo; za majku, ženu i ostale članove porodice ranjene od minobacača je pronašao sklonište i krenuo da traži pomoć, ali nikada nije našao nikoga; uhvaćen je kao ratni zarobljenik; mučen i držan u zatvoru; vratio se kako bi našao celu kuću srušenu, a preživelu decu bolesnu.

Danas, sa srčanim problemima pokušava da bude od pomoći i za porodice troje braće i brata od strica koji više nisu među živima.

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Ćerka se zove Aljbuljena

Sabri Keljmendi

Ja sam Sabri Keljmendi, rođen u Ljutoglavi 19. aprila 1960. Živeo sam u Ljutoglavi skoro trideset godina, a zatim sam se preselio ovde, u selo Zalč u opštini Istok jer sam kupio zemlju. Napravio sam kuću. Život je bio veoma težak jer uvek pod nasiljem i slabog kapitala. Otac je imao jedanaestoro dece. Radio je kao majstor kako bi nas izdržavao. Ja sam sa 16 otišao u pečalbu, kako bi pomogao ocu. Jedno vreme sam radio u Crnoj Gori, malo u Sloveniji, jedno pet godina u Libiji, tri-četiri u Austriji i tako zaredom, donedavno. Život je bio dosta težak za nas.

Imao sam majku, sedmoro braće i tri sestre. Četiri brata su mi sada živa, kao i tri sestre. Dva puta sam se ženio. Sa prvom ženom sam imao četvoro dece, dve ćerke i dva sina. Sa drugom imam dve ćerke. Sada nas je, zajedno sa mnom, osmoro članova porodice, živim sa dva sina, dve ćerke, sinovom nevestom.

Osmogodišnju školu sa završio u „Rilindji“ u Treseniku. Čim sam je završio, otišao sam u Titograd u Crnoj Gori. Radio sam kao majstor za

kuće. A u Libiji sam bio čuvar pacijenata. U Austriji opet građevina. I ovde sam malo radio na građevini, gradio kuće. I dalje se bavim ovom profesijom ali sam sada već u godinama, ne smem da se penjem previše visoko. Ranjen sam, a bogami malo bolujem i od srca, jedna vena je blokirana, moram da pijem lekove. Starao sam se i o bratovoj ženi i ženi brata od strica, a i deca im pomažu, podržavaju ih.

Život je bio veoma slab dok sam bio dete. Radili smo šta smo mogli u nadnici, kao i obrađivali zemlju. Dok nisam odrastao da odem u pečalbu. Poveo sam brata sa sobom, pa od tada nešto bolje, do vremena rata. U vreme rata smo uspeli da obezbedimo neke bolje stvari, kupili smo nešto zemlje, živnuili malo, ali opet su nas sravnili. Sada je novo vreme, a novim vremenom smo počeli da radimo nešto.

Sa 27 sam se oženio. Video sam se sa ženom, pričali smo, dali su mi je. Sa ženom mi je život bio bolji, a i sve smo radili zajedno. Ali, prekinuli su joj život, nisu joj dali da požiivi.

Rođenje prve ćerke, Aljbuljene, je bila naša prva sreća. Bila je lepa i pametna devojčica. Zatim su se rodile Aljbana, posle Egzon, pa Veton. Dobro sam ih izdržavao. Majstorisao sam, dobro stao na noge i izdržavao kako školom, tako i odećom, imali smo sve. Nisu patili kao kada smo mi bili deca jer nas je bilo mnogo, a otac je imao malo zemlje.

Sa bratom, Bajramom, sa kojim smo išli u pečalbu, oženili smo svu braću i sestre. Ceo kapital u kući smo nas dvoje napravili, kako za braću, tako i za celu porodicu. Ni sada nije loše. I sada radimo pomalo i živimo, ali kada srce napukne, baš ga je teško isceliti.

Pre nego što je buknuo rat ovde u Dukađinu je dolazilo do razmene vatre u Drenici, kada su napadali policijske stanice. I nas ovde su mučili, dok nije došao komandant Stajković jer je u urakovcu bila policijska stanica. Nešto mučenja, mlađeg brata, Beku, su podosta mučili, kao i mene. Pre nego što je buknuo rat u Dukađinu su nas mučili jedno tri-četiri puta ovde.

Počeo sam da otvaram bunar i čim je izašla voda su me prekinuli. „Ne može da se radi!“ „Kako ne može da se radi na mojoj zemlji?“ Rekli su mi: „Zatvori“, ali nisam zatvorio. Držali su me 24 časa jer ni da su me ubili ne bih ga zatvorio, bunar sam otvorio na mojoj zemlji. Došli su i zatvorili sami, bagerom.

Kasnije je buknuo rat u Dukađinu, tamo kod Ramuša. Ja sam bio uključen, ali u ilegali. Niko nije znao. Učestvovao sam kada je bilo potrebno po

opštini Istok, do Glođana. Dok nije buknuo rat kod nas u Ljutoglavi. Napravili smo im sačekušu, ceo dan ratovali sa njima, 6. maja 1998, od 6 ujutru do 5 uveče. Do 3 smo u stvari ratovali sa njima sobu po sobu. Kada su videli da ne mogu da nas slome, opkolili su nas od Maljuš Gana i bombardovali sa dečanskog kestenja. Tada smo bili primorani da napustimo tačke jer nismo mogli da ih zadržimo jer bi nas spravili sa zemljom skroz. Izašli smo nadole. Napustili smo Zlač, otišli na istok i tamo sam se priključio 133. brigadi „Adrijan Krasnići“.

Kada sam došao, porodica u kući. Došao je Stajković sa dvadeset policajaca i rekao: „Da napustite Zlač jer ste teroristi. Imate pet minuta“. Naterali su nas da izađemo, ne uzimajući ništa sa sobom. Natovarili smo traktore i krenuli ka Starodranu. Na traktorima nas dvoje braće, ja i Beka. Beka je vozio, a ja sam bio kao čuvar. Na drugom traktoru je bio Gani, stariji brat od strica.

Krenuli smo traktorima. Čim smo ušli u selo Trstenik, čuli smo pištolje. Ja sam bio na traktoru. Meci su bili iznad traktora. Skočio sam sa traktora, uzeo moju peticu i uzvratio. Kada sam uzvratio, smirili su se. Tada je Beka krenuo sa traktorom, a ja iza traktora, pucajući ka njima i oni ka nama. Ali kalibar metaka je bio takav da nisu mogli ništa da nam urade. Oni nisu hteli da nas puste da prođemo, hteli su žive da nas uhvate. Držali smo se oružja dok nismo prošli metke. Kada su videli da ne mogu da nas uhvate, onda su se latili minobacača, koji mogu da pokriju do kilometar i po širine. Nasred puta u selu Trstenik su pucali na traktor. Tu su mi ubijeni svi oni na traktoru brata od strica. A na našem traktoru, samo sam mogao da vidim kada je pogođen traktor direktno u prikolicu. Tu su bili majka, Aljbuljena, moja žena Feta, Beka, njegova žena, Bahrija i Bljedar. A na traktoru brata od strica su bili Gani, Rinor i Čerim, stric.

Zatim je počelo bombardovanje. Jedno 10-15 granata je eksplodiralo. Skinuo sam žrtve sa traktora, sakrio iza nekog stajskog đubriva. Žena je bila živa, ali je bila veoma teško ranjena, u predelu stomaka. Ubacio sam traktor među neko drveće tu, šta sam mogao da ih spasem. Ostavio sam ih iza đubriva jer su ovamo bili meci. Čerka je bila na mestu ubijena. Ubili su mi je prvim metkom koji su ispalili. Uhvatio ju je posred čela. I Bahrija je bila živa, i ona ranjena u stomak. I majku sam živu položio na zemlju. Ona je bila ranjena u predelu grudi. Ja sam bio ranjen u vrat i predelu oka.

Rekao sam majci „Odvešću te u odu“ [napomena prevodioca: tradicionalna prostorija] jer je tu u blizini bila jedna kuća koja još nije bila spaljena. Rekla mi je: „Ne majko. Nemoj da me diraš. Ako me pomeriš, umreću“. Tako sam otišao do Fate, isto i kod Bahrije. Beka je bio nešto jači od njih i rekao mi je: „Videću možda uspem da dođem sam jer ako uzmeš mene, ubiće nas oboje“.

Majka je govorila: „Daj mi sine malo vode, daj mi malo vode“. Nisam smeo da joj dam. Znam da će odmah umreti jer krv traži vodu kada curi. I Bahrija je tražila vode, ali joj nisam dao.

Pokušao sam da odem do Trubohovca, da nađem nekog lekara. Hteo sam da povedem ženu i majku, ali nisu prihvatale jer su krvarile. Oko 11 u noć sam krenuo odatle, nisam mogao da vidim ni kuda hodam. Izašao sam da nađem nekog lekara, da nađem jednu stariju nećaku da odemo i preuzmemo ih. Kada sam stigao u Trubohovac, nikoga nema. Pokušao sam da se vratim i da ih preuzmem, ali nisam mogao da se približim. Srbi su ih već bili odveli.

Zatim smo jednu noć bili u Starodranu. 8. maja su formirali kolonu i ubacili u kolonu da nas odvedu od Starodrana ka Klini pa za Albaniju. Kada smo stigli u Zlać, Srbi su me prepoznali, cela policija. Sa mnom je bio mlađi sin, Veton, nosio sam ga u naručju i pokušavao da njegovom nogom sakrijem veliku ranu, ali i da ga nosim jer nije mogao da hoda. Ali čim su me videli rekli su: „Silazi!“. Zaustavila su se i dva brata i Ramadan. Kolona je nastavila, nas su zaustavili u Zlaću i odveli u zatvor.

Velika mučenja u zatvori, prebijanja, maltretiranje. Štaviše, mene skoro da skroz ubiju jer su me prepoznali. Sa njima nisam bio nimalo dobar ni pre rata. Odveli su me u Glogovac, pa u Peć, u Peći su nas držali jedno mesec dana. Kada bi me tukli, na dva minuta, od vreline sam vodu ispuštao. Stavio bih mokar peškir na telo, za dva minuta bi se skroz isušio.

Dana kada je potpisan sporazum su nas izveli napolje i odveli za Leskovac, dva su nas meseca držali. Mene, moju braću, Ramadana, bilo ih je još dvoje-troje iz sela. Bilo nas je puno. Oko 150 je izašlo toga dana. I u putu su nam svašta radili. Ramadana, on je bio u drugom autobusu, su naterali da jede sapun. Kada smo prešli granicu, zaustavljali bi autobus i terali decu , „Ajde, dođite da ih bijete!“, i deca su nas tukla.

Proživeli smo velika mučenja. Kada sam izašao iz zatvora imao sam ukupno 42 kilograma. Kada sam došao kući, otac je govorio sa mnom i sa sobom: „Gde je Sabri?“, a ja sam mu govorio: „Oče, ja sam“. Toliko sam oslabio, jer hleba samo da zadržimo dušu, ne umremo, toliko su nam davali da jedeno. Kada je došao dan da nas oslobode, doneli su nam po pola kila hleba. Rekli su nam: „Pojedite ovaj hleb jer hoćemo da vam promenimo zatvor“, ne govoreći nam uopšte da nas oslobađaju. Zatim mi je palo napamet da su nam dali da kada izađemo iz ćelija ne padnemo na zemlju i da nas Međunarodni crveni krst ne vidi iznemogle .

Kada smo izašli, nakon što sam ušao u autobus, jedan prevodilac iz Albanije mi je rekao: „Vode vas nekuda“. Malo sam se našalio: „U mnogo

gori zatvor“. On je pitao: „Ko je ovde među vama pušač?“, niko nije smeo da odgovori. Ali, kako sam se bio uželeo, ja mu rekoh: „Hoću ja da zapalim“. Dao mi je cigaru i rekao: „Zapali u autobusu i nema šta da te boli uvo uopšte“. Uz to mi je rekao: „Da li znaš kuda ideš? Da li znaš da su vas oslobodili?“. Rekao sam mu: „Nije istina“. „Ja znam“, rekao je, „idemo za Kosovo“.

Onda je ustao i još jednom pitao: „Ko želi da zapali?“. Niko! Rekao je: „Ustani i reci im!“, rekao sam mu: „Kaži im ti, jer ja ne mogu da im kažem“. Rekao im je: „Idete za Kosovo,. Vaš je zatvor završen, Kosovo je oslobođeno“.

Ustao je i svakom dao po paklo cigara. „Zapalite sada, nemojte da gasite do Kosova“. Tu smo shvatili da smo oslobođeni. Toga dana, kada sam se vratio iz zatvora mi je vraćena i porodica iz Albanije, gde su bili. U isto vreme smo stigli toga dana.

Kada smo stigli, kuće spaljene, nemaju kuda ni da uđu deca. Crveni krst mi je dao jedan sunder. Tu su deca spavala, a ja sam celu noć ostao budan. Neko je napravio jedan šator, nešto drugo, dok nismo počeli da sređujemo jednu sobu, jer smo skroz bili spaljeni. Čak smo i dalje u gradnji, nismo sve završili, ali nije loše.

A oni članovi porodice koje smo te noći ostavili ranjene, uopšte ne znam šta su posle radili sa njima. Tu mi je Beka ostao ranjen, došla je redovna vojska, prvo su hteli sve da odvedu i ubiju. Beki je i ćerka bila ranjena, i moja svekrva je bila tu jer ona nije mogla noću da hoda. Vojska je odvela Beku, odveli su i njega i ćerku i svekrvu u bolnicu u Peći. Prvo su hteli da ih ubiju, ali im komandant nije dao. Odatle su Beku odveli u Rožaje jer je tražio da ode. Pričao mi je: „Stavili bi mi nož na vrat i ja bi im tražio ili da me ubiju ili da me puste odatle jer su hteli da me zakolju“. Posle kaže „Onda su me odveli u Rožaje“. Malo je ozdravio u Rožaju i zatim se vratio ovde, ali je bio teško ranjen u nogu. Jedino je štakama pomalo mogao da hoda.

Nakon što smo izašli iz zatvora počeo sam da ih tražim, da im stupim u trag nekako. Otišao sam do Peći, u opštinu kod predsednika. Bio je Agim Čeku. Rekao sam mu: „Možeš li da znaš da li je negde grob moje porodice?“. On mi je rekao: „Keljmendijevi su u Peći, na novom groblju“. Otišao sam, našao kako sam ih kako sam ih izgubio, sve grobove, pisalo je: „Ljutoglava, Ljutoglava, Ljutoglava, Ljutoglava“.

Tahir Dema je tada bio za zaštitu ljudskih prava i sloboda u to vreme. Uzeo je ekipu lekara i otišli smo da ih ekshumiramo na osnovu fotografija kako smo mogli da ih prepoznamo jer se za dva meseca u zemlji leševi u velikoj meri promene. Preuzeli smo ih, sahranio sam ih kao moje u

Ljutoglavi. Podigli smo im spomenik, kada nakon dve godine UNMIK kaže: „Treba da ih ekshumiramo jer su greškom preuzeti“. Šta da se radi? Da se prihvati ili ne prihvati? Uzeli su nam za analize krvi. „Oni koji su vaši će biti vraćeni, oni koji nisu, neće“. Ali, ispade da nisu bili naši.

Zatim su doneli strica, Ganiju, drugog strica, Nicana, doneli iz Batajnice. Ove ostale ne, oni još nisu pronađeni.

Bio sam jednom u Prištini u mrtvačnici da vidim neku odeću, ženinu i ćerkinu. Ali nisam mogao da znam, nisam mogao da pogodim. Neka odeća mi je izgledala kao ćerkina i rekao sam im: „Ovo mi liči na njeno, ali možda i grešim jer mi je dete bilo u krvi“. Posetili su nas, uzeli informacije navodno da ih traže i nađu, ali nema šanse.

Nijedan od njih, ni Aljbuljena, ni majka, ni žena, ni Bahrija, ni Bljedjar, ni Rinor nisu pronađeni. Često razmišljam koliko bi život bio drugačiji da su oni bili živi. Poslednji put, žena mi je ispričala, kao da je ćerka predosetila nešto u srcu i rekla: „Plašim se. Masakriraću nas“. To je bilo dva dana pre izbijanja rata. Imala je samo jedanaest godina, ali je bila veoma pametna. Sada zamišljam da bi Aljbuljena bila neka poslanica ili ministarka. Nije imalo boljeg učenika od nje.

Sećam se jednom dok sam radio sa ženom Aljbuljena je prespavala i izostala sa sva časa zbog sna. Kada se je probudila, ja sam joj rekao: „Tatino, uopšte nemoj da ideš u školu danas. Prošla su ti dva časa“. Kada sam izašao, žena mi je rekla „More, ćerka ne prestaje sa plakanjem. Zašto si joj rekao da ne ide?“. „Ali, još dva časa se završava nastava“, odgovorio sam joj, „za mene, nek ide“. I otišla je. Puno je volela školu.

A Fata, sećam se, spominjala mi je da neće imati života. Prvu kuću na koju su krenuli u našem selu je bila naša. Ženi su se presekle noge i rekla mi je: „Nikada nećeš moći da sagradiš kuću ponovo“. Ja sam joj odgovorio: „Samo da se izborimo za slobodu jer u ime Boga, napravićemo i kuću i sve ostalo“. A ona mi je rekla: „Ostavi rat, nemoj da ideš više u rat jer su nam spalili kuću. A ko i tebe ubiju, ko će posle da se stara o deci?“. Ja sam joj rekao: „Uopšte nemoj da se brineš, čak iako me ubiju, sagradiće ti kuću, ali borbu neću da prekidam“. Evo na kraju, kroz šta sam sve prošao, zamalo da nastradam u koloni, kao moja supruga i cela moja porodica. Ali, drugačije sloboda ne bi došla. Bez prolivene krvi i dok ne izgori srce dobro, sloboda ne dolazi.

A majka... Majka ti više niko drugi ne postane, majka je stub život. Sećam se, govorila mi je: „Nemojte da idete u rat“ jer smo sva mi braća otišla u rat, samo Isu, starijeg brata smo ostavili. Rekli smo mu: „Ti ostani i koliko

budeš mogao, pokušaj da ih premestiš“. Majka je govorila: „Dovoljno je da dvoje odu u rat, ne svi“, ali nam je otac bio veoma jak. On je govorio: „Idite svi, neka vas ubiju sve, neka, treba se suočiti sa neprijateljom“.

Govore mi o Albaniji, dok sam bio u zatvoru, braća od strica su govorila: „U Albaniji je vaš otac zaboravio na ubijene brinući se o vama“. Kada sam izašao iz zatvora pitao me je za Isu i Bajrama. Pitao je: „Da li su živi?“. Rekao sam mu: „Da oče, živi su, ali su u zatvoru“. Govorio je: „Neka ih zadrže i deset godina, samo nek su živi“. Mnogo je bio uznemiren. Da mu cela porodica ode u grob odjednom.

Kada sam izašao iz zatvora malo sam mu ulivao nadu i govorio: „Oče, samo ti da si preživeo, pošto je došla sloboda, nema veze“. „Da oče, da, ali otac velika pećina“. Znao sam i sam, ali sam pokušavao da mu ulijem malo nade.

Puno smo propatili. Naopak rat je bio za celo Kosovo, ali neko je puno prošao, a niko nimalo. Da ti ode jedanaest članova porodice je mnogo, koliko je uzeo čitav rat.

Ovih troje braće koji nisu više među živima su bili nastavnici, predavali su. Bajram, drugi brat, i on je pomalo radio sa mnom u izgradnji kuća. Beka je bio neki trgovac, bavio se je pomalo kupoprodajom. Dobro nam je išlo, sva braća su dobro sredila stvari, sa kućama i svim ostalim, ali su nas spalili, sagoreli smo u ratu.

Bajram je bio ranjen, imao je dva metka u nozi, jedan su mu skinuli, drugi nisu smeli i od toga je dobio rak i umro. Isa je umro od mučenja u zatoru i raka. Beku je od patnje od noge izdalo srce. Svo troje je otišlo zbog mučenja u ratu. Svo troje je ostavilo porodice za sobom. I bogami, treba da se staram i za ove Bekine, jer i kada je bio živ, jedva je hodao uz štap. Uvek je trebalo da im dajem novac. Za sobom je ostavio sina i ćerku jer se oženio po drugi put, pa moram ja da se staram o tom sinu dok ne odraste. Sin sada ima 15 godina i još jedno dve ili tri godine dok ne odraste za rad koliko treba. A i Ramadan, brat od strica, ima malog sina, 16 godina je sada, pa ako možemo da mu nađemo neki lakši posao jer je mlad. Ćerke su mu bile starije, dve su se udale.

Od onih koji su nam bili na traktoru, Aljbuljena, Bljedar i Rinor su bili mrtvi kada smo ih spustili na zemlju. Ali, uopšte se ne nadam da će ih naći. Dok, što se tiče majke i žene mislim da nam se mogu pojaviti negde kosti, kao starije osobe. Majka, žena, Bahrija, ne verujem da su žive jer su stric, brat od strica i još jedan stric pronađeni u Batajnici u Srbiji, u grobnici. I one bi trebale da budu negde u Srbiji. A za decu sam čuo da su ih spaljivali u visokim pećima kako bi izgubili trag ratnih zločina. Jer je

dete – dete, nema zakona da ih možete ubiti, niti postoji zakon da ubiješ civila, ali rat ne pita za to.

Danas, u ovo vreme bih voleo da mi je ćerka najmanje poslanica. Govorio bih majci: „Majko, vidi šta su nam škaveli [napomena prevodioca: pežorativan naziv za Srbe] uradili, ali mi nalazimo bolji put“. A ženi bih rekao: „Evo kuće jer si oplakivala kuću“. Ove bi im poruke poslao i rekao: „Čuvajte i odgajajte decu sada, na slobodi“, kako mojoj ženi, kako Bahriji.

Aljbuljenu sam sanjao. Bila nam je jedna prodavnica u blizini. Govorila mi je: „Oče, ti si kupio jer sam videla da ti trebaju cigare“. Išla mi je kao leptir, ne znam kako je dolazila jer se brzo vraćala, odlazila, vraćala. Pre nego da zapalim cigaru, pre nego da ispušim celu cigaru, dolazila bi mi. „Čime si otišla, ćero?“ „Peške oče“. „Ovako brzo si se vratila?“ „Da“. Jednom mi se je ovako prikazala u snu. A u školi mi se je često, baš često prikazivala.

Danas kada vidim Aljbuljenine drugarice, neke od njih su baš visoke, dve od njih rade u opštini. Često je spominju. „Da je Aljbuljena, bila bi sa nama, ona je bila pametnija od nas“, tako mi kažu.

Kada sam se vratio iz zatvora u isto vreme su se vratili i moji iz Albanije. Kada sam video decu, Aljbanu, Egzona i Vetona pune bubuljica jer su se baš puno napatili, spavajući po ulici ili pod šatorima. Bila je to nekakva šuga, ne znam ni ja šta tačno. Morao sam da ih vodim lekaru u Peć, odnosno KFOR, kod Italijana sam najviše intervenisao i izlečio ih.

Sin, Egzon, mi se je razboleo od pluća jer je i on bio loše, od patnje. I on je bio na traktoru. Mali, ali je zapamtio, video da nema majke, nema sestre, znao je dosta. Bio sam uz njega, danas je dobro, zdrav je.

Sećam se, jedva sam bio u stanju da hodam od mučenja škavela kada sam izašao. Trči da lečim decu, tražim nestale gde su i gde nisu, sahranim i ekshumiram ih, dignem spomenik, s druge strane spaljene kuće, da radim na njima. Dakle, napora patnje.

Kada smo došli ovamo, deca malecka, trebao je neko da im sprema hranu, neko da ih kupa, sam nisam mogao jer je trebalo da se gradi, radi, kako bi imali krov nad glavom, smestim negde da spavaju. Odlučio sam da se oženim. Otac mi je rekao: „Ili se oženi ili izađi iz kuće. Ko bi da ti uzgaja decu? Da nećeš ja možda?“, pa sam odlučio da se oženim.

Sa jednim prijateljom sam otišao u Džemiljinu kuću i rekao direktno i iskreno pred porodicom: „Nikada za života se ne bi ženio da mi nisu deca

mala, uzimam te da mi gledaš kao svoju decu, uzećemo se da provedemo lep život, u sreći, inače nemoj da dolaziš kod mene“. Jer da nisam imao tu decu, ja se za života ne bih ženio. Onda mi se je obratila njena majka: „Da Bog da ti ih Bog u raju video. A ako se ne bude starala o deci, nemoj ni na tren da držiš moju ćerku jer imaš potrebu da se ženiš. Mlad si bogami“. Bio sam istih godina sa ženom, 39 godina. Dobro sam se oženio, 2003. kao što je Bog hteo, uzgojila mi je ovu decu kao da su njena. Nek joj je aferim. Išli su čisti u školu, vraćali se čisti, uvek im je pomagala u učenju i svemu. Odlično se starala o njima.

Nakon godinu i dva-tri meseca smo dobili i prvu ćerku sa drugom ženom. Sada imamo dve ćerke. Prva ćerka se zove Aljbuljena. Dao sam joj ime prve. Žena je želela da ga obnovi. A ovoj drugoj sam ja dao ime, Arjeta.

Ova Aljbuljena sada isto, puno uči. Na fakultetu je u Prištini, studira društvene nauke, sve desetke. Podseća me na prvu. I ova je veoma pametna, puno voli školu.

Danas, za sada ne mogu da se žalim. Da radim, radim, sin radi, ćerke mi pomažu pomalo. Nije loše, sinovi mi pomažu pomalo. Živimo kako možemo. Nove generacije nemaju ni dobro zaposlenje, kakvo bi trebalo da bude na Kosovu, plate su male, ali tu je i zemlja, pa uspevamo nekako sa poljoprivredom.

Ovde je tokom rata bilo i vojnika i paramilitaraca. Kada su pucali, video sam ih, vojska je bila pozicionirana, čekala kolone. Pokušali su mecima da likvidiraju sve, ali kada sam uzvratio oružjem, počeli su da proređuju jer sam pucao na njih koliko sam mogao. Bolje da uhvate mene nego da uhvate one na traktoru. Nisu smeli da pucaju na nas dok nismo izašli još jedan kilometar na ledinu. Tada su počeli da granatiraju, jer su videli da ne mogu da nas zaustave.

Po imenima ne znam ko su bili oni. Znam da se je ovaj Sejković, policijski poručnik, puno angažovao da napadnu Ljutoglavu jer je znao da ćemo se pripremiti da im pružimo otpor. Onda je on preduzeo inicijativu. Prošao je mesec dana dok su oni pravili planove da nas zaokruže. Svako veče su nas pratili sa čuvarima, do 6. maja, kada nismo mogli šta da radimo više, pa smo svi izašli.

Dosta smo tražili pravdu u EULEX-u. Dali smo im neka imena, i sve, ali samo su nam govorili: „Pratimo, uradićemo, nećemo uraditi“. Ništa konkretno. Probali smo i sa KFOR-om.

Zatim su doveli škavele ovde, vratili su ih posle rata, nakon sedam-osam godina. Prvo su im postavili šatore. Digli smo se na proteste, za mesec

dana smo održali tri protesta. Došao je kod mene Del, američki ambasador, i predsednik opštine, Hajredin Kući i Bećir Šalja. Rekao sam im: „Nema potrebe da im gradite kuće. Evo im ih spremne kuće. Predaćemo im mi naše, pa nek uđu oni jer mi napuštamo ovo mesto. Del je rekao: „I mi smo ratovali, ali se treba pomiriti“. Rekao sam mu: „Ovi su mi pobili porodicu, pucali '99. u Zlaću. Da ja ubijem tebi porodicu, da li bi me ti prihvatio za komšiju?“ On me je pitao: „Dakle nema nikakvog rešenja?“, a ja sam mu rekao: „Jedino rešenje je da se mi svi porodično odrekemo i neka oni uđu u naše kuće“. Komandant KFOR-a mu je rekao: „Ustaj“, a meni je rekao „Izvini!“. Ja sam mu rekao: „Vi ste uvek dobrodošli, ali pod ovim uslovom, drugačije ne“. Kada sutradan vidim skinuli su šatore jer im nisam dao mira, svake noći pucajući. Kako bi ja mogao da živim sa njima ovde? Kada ima deset-jedanaest hiljada ubijenih, pa porodica sa po pet ili šest nestalih, da nam ih dovedu ovde na vrata, jel? Gospodin Del ih je udaljio odavde, dok što se tiče Hašima Tačija nikada ne bi otišli.

Dok ne pronađemo naše ćemo tražiti pravdu jer se niko nikada ne odriče. A i ako ih ne pronađu, niko se ne može odreći njih. Makar da se zna da li jesu ili nisu? Da li su spaljeni, nekakvu vest da dobijemo.

Ovde bi trebala da dođe pravda, ali gde naći tu pravdu? Pošto su stvari u rukama države, zašto žele dijalog? Šta će nam dijalog sa njima? Ma nikako, zaboravi dijalog! Ratom smo dobili, vrati nam članove porodica, pa ću ti doći na dijalog, ti svojim putem, mi našim. Trebaju da odgovaraju za žrtve i štetu koju su naneli. On nas je napao na našoj zemlji, nismo mi išli u Srbiju da napadamo. Ovo je albanska zemlja, na silu su nam je zaposeli. Pravili su kolonije iz Hrvatske, iz Bosne, sa svih strana ovde. Kosovo je bilo kolonizovano. Mi smo je dobili u krvlju, a sada plus da idemo i upustimo se u dijalog? Ovoliko nestalih, još 1620 ili 1630. Koliko je mučenja bilo, spaljenih, ubistava?

Dabogda postanemo država kako treba. Za nestale je lako: i predsednik i premijer samo da stave ruku na srce. Ali nikada niko iz države nije pokucao na moja vrata da mi kaže: „Da li imaš nekog sina nezaposlenog? Zaposliću ti ga negde“. Niko iz države, uopšte. Hvala Bogu da imamo ovu slobodu, nema stranaca da nam kucaju nad glavom. Ali, čoveče, sa državom uopšte nismo zadovoljni. Prvo je premijer trebao da uzme u obzir pale borce u ratu. Da imaju makar po jednog zaposlenog u državi. Ali uopšte, čak i ako nema nikakve škole, može da bude i čuvar. Da se nađe neko radno mesto negde. Mojim intervencijama treba zaposliti sina, čak i privatno.

Dok ne dođe država i neke stvari stave u red, nema ničega. Menjaju se kao psi, ostanu po godinu ili dve, uđe jedan, uđe drugi, svako uzima za sebe.

Zato nam i teku stvari ovako. Država bi trebala da ima za prioritet malo ove stvari. Da nije prolivena ova krv, nikada se ne bi oslobodili. Nikada. A zahvaljujući se i Americi jer nisi imao ni oružje da im izadeš ispred kako treba. Čak i da je Albanija ušla u rat, bilo bi isto kao u Palestini, toliko dugo. Amerika nas je spasla, ali bogami nisam zadovoljan sa ovim našima.

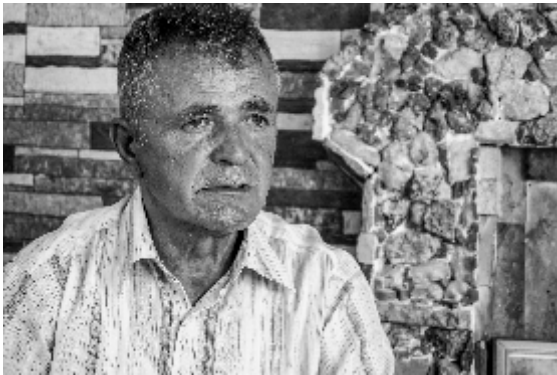
Za kraj, zahvaljujem se samo vama kao organizaciji jer po mom mišljenju radite nešto stvarno dobro. Neka zna makar šira javnost od Kosova. Kosovo zna, ali neka znaju i stranci šta se je dešavalo. Ovo je na mestu, jer ostaje kao istorija, ostaje negde zapisano.

Što se tiče države za sada ništa, napravio sam im spomenik, sve mojim parama. Pomalo su nam pomogli svi od rodbine koji su po inostranstvu. Napravili smo u Ljutoglavi. Ajde, napravili smo ga mi, ali treba da ga održavamo jer se kvari ako ga ne održavamo. Naprave neki spomenik jer su imali borce za sebe, jer smo imali rodbinu, drugove, ali ovako uopšteno ne. Nemaju interesa.

Treba neko da obrati pažnju na narod, kako živi, jer država kao država napreduje, ne može se izgraditi za jednu noć, a ti treba da imaš gotovinu da gradiš. Stvari se grade veoma brzo. Neko je postao veliki bogataš, ali neka.

Čuo sam da je Klinton rekao Rugovi: „Možete li da izdržite rat nedelju dana ili ne? Nemoj da spominješ Ameriku za oslobođenje jer da mi intervenišemo mora da se prolije nešto krvi. Ja ne mogu da uđem dok se ne prolije krv“. Ovde je krv prolivena za ovu zemlju. Nadam se da će je ostale generacije za generacijom uživati u slobodi.

Sabri Keljmendi

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

Često mi dođu u san, sanjam ih. Najčešće ih sanjam kako dođu da me poljube. Kada sam trebala da rodim drugog Adema, sanjala sam Adema, poljubio me je, „Mama, evo, ja sam došao. Ponovo ću doći na ovaj svet, a ti tuguješ, mnogo plačeš. Zašto plačeš? Evo, opet će ti Adem doći“.

Zoja Gaši

Kada je zapaljeno selo u kojem Zoja živi sa mužem, dve ćerke i dva sina, cela porodica, nakon brojnih peripetija, uspeva da emigrira u Nemačku. Muževom odlukom se posle rata vraćaju da ponovo izgrade zapaljenu kuću i život na Kosovu.

Imali su srećan život do 10. jula 2005. godine, kada je u padini planine, preko puta njihovog sela eksplodirala jedna mina. Troje dece je poginulo na licu mesta. Jedan od njih je bio Zojin sin. Drugi sin biva teško ranjen. I on je preminuo nekoliko dana kasnije u bolnici u Prištini, odmah nakon što ga je majka zagrlila poslednji put.

Danas, i posle toliko godina, Zoja i njen suprug i dalje pate od trauma pogibije dva sina. Iako su se vratili životu, čak su proširili porodicu i dobili još dva sina, bol od gubitka dva dečacića je nešto što ni vreme ne može da izleči.

Neće me proći dok ne odem i ja k njima

Zoja Gaši

Ja sam Zoja Gaši. Hoti je moje devojačko prezime. Rođena sam u Dolovu, imam 52 godine, udata sam ovde u Grebniku. Porasla sam u Dolovu, uz oca i majku. Imam četiri brata i tri sestre. I mi smo tada živeli kao i svi ostali. Otac mi je umro rano, ostavio nas je jako male. Porasli smo dok se majka starala o nama. Nismo imali loše uslove, a kada su braća odrasla, neki su otišli u inostranstvo.

Kada sam napunila 20 godina, verila sam se ovde u Grebniku za Afrima Gašija. Nismo daleko. Nema ni tri kilometra udaljenosti između naših sela. Upoznali smo se preko njegove sestre, venčali smo se.

U Dolovu je cela porodica bila dobra, naš širi krug, jer nas je puno u Dolovu. Većina u Dolovu se preziva Hoti. Odrasli smo sa stričevima i sa njihovim sinovima. Pre 30-40 godina su uslovi bili drugačiji, ali smo lepo živeli.

U školu sam išla osam godina u Grabanici. Celo Dolovo se školovalo u Grabanici, jer u selu nije bilo škole. Išli smo peške, peške smo se vraćali, bilo je tu oko pet kilometara. Uvek peške, osam godina. Nismo imali autobuse ni auta. Svih osam godina sam imala puno drugarica iz sela. Zajedno smo išle u školu, škola nam je išla dobro.

Otac je imao 40-45 godina kada se oženio. Otac je bio stariji čovek. Bivio se poljoprivredom, zemljom. Pre su pretežno sadili duvan. Pomagali smo ocu da sadi i da obrađuje zemlju. Školovao nas je koliko je bio u mogućnosti. Samo smo mi sestre završile osam razreda, a braća, sva četvorica, su završili srednju. Tako je bilo ranije, devojčama nisu dozvoljavali da se školuju. Samo osam razreda. Volela sam da idem u školu jer mi je škola dobro išla. Međutim, otac je bio star, a uslovi nisu bili baš najbolji. Trebalo je da se ide u Klinu, ali čime? Iz Dolova je bilo dosta daleko.

Da sam se dalje školovala, danas bi radila samo u humanitarne svrhe, činila bih dobro na ovom Kosovu. Mnogo sam volela da poklanjam, da činim dobro. Kosovu je dobročinstvo potrebno. Imala sam „kliker“ za dobrotvorne svrhe, ali nisu tada postojali uslovi.

Porodica sa majčine strane je bila bogatija. Odgojili su nas i ujaci, pomagali su majci. Ujak je ranije bio u Nemačkoj, pa nas je on pretežno i odgajao jer je majka imala mnogo dece, posla na njivi, sve. Međutim, porasli smo, nikada nismo imali problema sa nekim.

Majka je bila jako sposobna, velika radnica. Ona je rođena u Českovu. Vrlo blizu Dolova. Udala se, Bog joj je podario decu, radili su na njivi dok mi nismo porasli. Sa majkom smo bili vrlo bliski jer, kada je otac umro, ja sam bila u sedmom razredu. Kao mala sam i ja više volela oca. Otac me je mnogo voleo, više nego sinove, jer sam ja bila prva ćerka posle sinova. Mnogo me je mazio. Majci sam govorila, „Ah, majko, zamenila bih te za oca“. Kada je otac umro više smo se vezali za majku. Radila je i svojim mogućnostima nas je školovala, nikada nije dopustila da nam nešto fali.

Imala sam dva ujaka i jednu tetku. Tetka je umrla jako mlada. Ujaci su bili dobrostojeći. Jedan ujak se nalazio u Nemačkoj, a jedan ovde. Tada su imali mnogo stoke, pa su imali i veliko bogatstvo. Mnogo sam vremena provela kod ujaka. Ta jedna sestra im je bila blizu, mnogo su je pazili.

A braća, ovaj najstariji, čim je otac umro, morao je mnogo da radi. Imali smo jedan traktor, prodavao je pesak. Imali smo neki bager, ostala braća su traktorima prodavali pesak. Trgovina, ništa drugo. Posle, kada je drugi brat završio vojni rok, otišli su u Nemačku, jer je i najstariji bio u Nemačkoj. I on se posle rata vratio, Bajram. Jer je samo majka ostala kod

kuće posle rata. Brat se vratio zbog majke. I sestra, Mana, je posle rata bila sama sa majkom na Kosovu. Međutim, majka je ostala sama jer se sestra udala u Nemačkoj, pa se Bajram zbog majke vratio.

Ostali su ostali u Nemačkoj. Oni su otišli još pre rata. Samo je Mehmet, najmlađi brat, otišao posle rata. Taj najmlađi je bio veren, trebalo je da se oženi 2005. godine, kada su mi deca poginula, pa zbog dece nije imao ni svadbu, tako je otišao za Nemačku. Dakle, sva braća su u inostranstvu kao i starija sestra.

Majka je umrla pre osam godina. Jako mi je teško pala njena smrt. Bila sam mnogo vezana za majku, kao i ona za mene. Mnogo je patila, mnogo se sekirala. I sestri, Hanumšahi, u Klini je dvoje dece poginulo u ratu. Sa majkom smo oplakivale njenu bol. Majka, braća i sestre, svi smo oplakivali tu sestru zbog dece koja su joj poginula u ratu. Ni pomislili nismo da će meni poginuti dvoje dece posle rata.

Majka je govorila, „Još teže mi je to palo. Život mi se skratio za deset godina zbog tvoje dece“. Oboje su poginuli od mine. I majka je prepukla od tuge, imala je moždani udar. Govorila je, „Eh, moj sine, kada bi mogla da mi vidiš srce, rasparčano je!“ Međutim, tako je hteo dragi Bog, jer se u ratu bavila i sa ćerkama, pa ode i ona. Onda je Bajram ostao sam, otišao je u Peć, tamo i radi. Ostala braća iz Nemačke pomažu nama sestrama, paze nas, razgovaramo. Čak nas uzmu k sebi na odmor. Dva-tri puta sam bila u Nemačkoj. I Hanumšaha je bila. Ostale smo pet-šest nedelja. I ćerke su bile sa mnom, brinuli su se o drugoj ćerci jer možda zbog nje ne bih mogla da odem. Ali, uzeli su nas, da nam malo odstrane tugu.

Sa Afrimom sam se upoznala preko prosca. Prvo je došla Afrimova sestra, videla me je u Dolovu. Njoj sam se svidela. Onda je ispričala Afrimu, pa smo nakon toga sa njom, bratom i sestrom izašli u Klinu. Videli smo se, svideli smo se jedno drugom. Odatle smo nastavili život zajedno.

Dan veridbe je bio jako lep. Verila sam se u Dolovu. Došao je svekar sa svojim bratom, a moja braća su mi čestitala. Verila sam se u junu, a Afrimu je otac umro u avgustu. Udala sam se 17. decembra dok su još bili u crnini. Došli su da me uzmu, međutim svadbe nije bilo. Došli su da me uzmu sa dva auta. Udadoh se. Braća su mi rekla, „udaćeš se“. I oni su bili tužni, ali i ja jer je mužu otac umro jako mlad. U 41-oj godini je umro.

Kada su došli da me uzmu, otišla sam plačuci. Ušla sam plačuci u auto, izašla sam iz auta plačuci. Voleli su da naprave pravu svadbu, onako kako dolikuje, ali dragi Bog nije tako hteo.

Ove godine u decembru će biti 31 godina otkako sam se udala. Ranije se nije izlazilo zajedno, samo kada smo se onoga dana videli, pa sve do dana venčanja više Afrima nisam videla. Takvo je bilo vreme. Nisu nam dopuštali, bilo je sramota. Međutim, nikakvih problema nisam imala sa Afrimom. On mi je drug, muž, sve. Uvek me je razumeo, razumeli smo jedno-drugo. Znala sam mu boljku, lepo nam je bilo. On je bio najstariji u kući, imao je majku, braću. Majka mu je bila mlada, jer je Afrim imao 22 godine kada se oženio. Ja sam se udala u decembru, a februara sam napunila 21 godinu. Dakle, oboje smo bili mladi. Tada je bilo takvo vreme, mladi smo se udavali i ženili.

Najstarija ćerka, Merita, se rodila godinu dana kasnije. Boga mi, bila je prva radost. Oni su voleli da se rodi dečak, zbog njihovog oca. Obradovali su se, ali su govorili, „Voleli smo da nam se rodi dečak pa da mu damo očevo ime“. Ali Bog nam je podario ćerku. Dete je bilo zdravo i dobro, malo su zaboravili na svoju tugu za ocem jer se cela kuća bavila ćerkom. Voleli su je onako kako se voli prvo dete.

Posle godine i tri meseca sam rodila drugu ćerku, Dafinu.

Posle smo otišli u Nemačku. Drugi Afrimov brat koji je bio u Nemačkoj mu je rekao, „Hajde, uzmi ženu i dođi, ostani neko vreme“. Tamo smo proveli dve i po godine, nepune tri. Bog mi je podario sina u Nemačkoj. Dali smo mu ime Adem, ime Afrimovog oca.

Bilo nam je dobro tamo u Nemačkoj, muž nije radio toliko jer je socijalna pomoć bila jako dobra. Imali smo svoj stan. Ali, nakon smrti oca je prošlo dve godine, pa je zato Afrim, kao najstariji sin, želeo da se vrati. Vratili smo se. Kada smo došli ovde, ostala sam u drugom stanju i rodila sam Ardita. Ardit je rođen '96 godine. Zdravo i lepo dete. Bili smo jedna veoma srećna porodica, nisam imala nikakvih problema u životu. Imala sam dobre uslove, bila sam prva snaja u toj kući.

Imali smo dva sina i dve ćerke, srećna porodica. Nije moglo biti bolje. Deca su porasla, svo četvoro su išli u školu u Grebniku. Bili su odlični u školi, imali su sve petice, nije bilo pametnije dece. Bili su vrlo vaspitani. Adem je kretao u sedmi, a drugi sin u četvrti razred.

Oni nisu pamtili samo jednu lekciju u školi već su unapred učili po tri-četiri lekcije. Bili su bistri, čudili su se učitelji, govorili su, „Ova deca su mnogo inteligentna“. Bila su to prva deca u muževoj porodici, pa smo se mnogo bavili njima. Voleli smo ih, pazili, podučavali, svi smo ih pazili. Bilo je programa u školi koje su moje ćerke vodile same. Dečaci su recitovali.

Nakon što se rodio Ardit '96. godine, nismo imali više dece. Počeo je rat, tako su deca rasla. U ratu smo se mnogo namučili. Čuli smo da je puklo u Prekazu, i selo u kojem sam živela kao devojkica, Dolovo, je bilo zapaljeno. Otišli smo gore na padinu planine, mi kojima je rodno mesto bilo blizu, gledali smo kako sve kuće gore. Majka, sestra, ovaj mlađi brat, Mehmet, koji je bio vojnik u OVK-u u Kpuzu, su prešli Drin pa su došli kod mene. Došli su ovde u Grebник jer nisu više imali zbog čega da se vrate u Dolovo. Zapalili su im sve, goveda, kuće, sve živo su spravili sa zemljom.

Moja majka je čas bila u Klini, čas u Peći, kod rodbine. Počeo je rat, mi pobegosmo. Jedno mesec i nešto smo nekako gurali, krili smo se ovde u selu. OVK i Srbi su počeli da pucaju jedni na druge. Bili su nam blizu, u krivini ka Dakovici, sa jedne padine, su nas ovde u selu mogli videti kao na dlanu. Počeo je rat, pa su nam rekli, „Ako za sat-dva ne napustite selo, sve ćemo vas spraviti sa zemljom“.

Izašli smo iz kuća sa kolvkama u rukama, sa dečijim stvarima, u 4:30 ujutru, čim je počelo da sviće. Sa deverovima, svekrvom i mužem smo sa sobom poneli koliko smo mogli. Preko šume i polja smo išli ka selu Svrhe.

U Svrhama smo ostali nedelju ili deset dana. Ovi naši su ponekad noću išli da uzmu brašno i neke dečije stvari, jer je drugi sprat zapaljen u ratu. Međutim, nismo više mogli da dođemo, jer su zapalili obe kuće, garaže, sve što smo imali.

U Svrhama smo imali neke rođake, kod njih smo otišli. Posle su i tu počeli da pucaju iz Grebnika, čule su se granate. Morali smo da odemo odatle. Otišli smo u Panovce, gde smo proveli dve noći sa decom. Tu smo jeli i pili. Braća i dever koji su bili u Nemačkoj su nam govorili, „Bežite jer će deca zbog vas nastradati, ne ostajte više tamo“.

Iz Panovca smo otišli u Drenovac, opština Mališevo. Tamo smo ostali skoro jednu nedelju ili deset dana. Iz Drenovca smo krenuli putem ka Prištini, pa smo otišli u Komorane. Tada je bilo okupirano od strane Srba, ali smo nekako prešli u jedno selo. Zove se Nekovce. Po noći smo tiho prošli tuda. Iz Prištine smo putem otišli u Albaniju. Tako smo išli auto za autom. Pobegli smo sa četvoro dece, otišli smo u Vlgoru. Tamo smo ostali nedelju dana. Iz Vljore smo rizikovali i krenuli za Italiju. Sa četvoro dece smo se uveče, zajedno, nas 60 osoba, popeli na motorni čamac. Putovali smo celu noć. Stigli smo u Italiju oko 6 ili 7 ujutro.

Zaustavila nas je italijanska policija. Pokazali smo im lične karte, nisu nam pravili probleme. Rekli su nam, „Hajde, prođite“. Znali su da smo izbeglice, objasnili smo im koliko smo se namučili. Afrimov brat nam je

poslao nešto novca, dovoljno da se snađemo. Iz Italije smo pronašli vezu sa vozom do Francuske. Imala sam neku braću od tetke u Francuskoj koji su nas prebacili u Nemačku.

Godinu i po smo proveli u Nemačkoj. Moja tri brata su se nalazila u Nemačkoj, blizu Francuske. Braća od tetke se nalaze tik do Francuske granice, blizu Nemačke. Oni su nas odveli direktno kod braće. Prespavali smo kod njih pa smo se prijavili za azil. Odveli su nas na isto mesto u kojem smo bili prvog puta, pre rata, u Ravensburgu, na granici sa Konstanz u Švajcarskoj. Pronašli su nas u kompjuteru, rekoše nam, „Vi ste tu bili prvi put, ponovo morate tamo da idete“. Tamo smo boravili sa četvoro dece. Nije nam bilo loše, Nemačka nam je pomogla mnogo, u vezi svega.

Ali sudbina je htela da se muž vrati na Kosovo. Tada, posle rata, se vraćao ko je hteo. Muž je govorio, „Ja sam najstariji, moram da se vratim jer se ovi mlađi neće vratiti“. Muž je došao ovde tri meseca ranije, rekao je, „Otići ću da sredim po nešto“, jer je ovo mesto bilo u potpunosti spaljeno. Kako kažu, počeli smo sve ispočetka od kašike jer ništa živo nismo imali.

Svekrva je boravila u dvorištu, u šatoru, dok nije došao muž. Muž je sredio prvi sprat, prekrrio ga je nekim najlonom da ne bi ušao sneg. Nakon tri meseca sam ja došla, bilo je hladno, zima. Ali, davali su nam pomoć posle rata. Boga mi, ta prva godina je bila katastrofalna. Radili su sinovi i muž pa su tako popravljali i prepravljali po jednu sobu.

Razgovarala sam sa drugom sestrom, sa Hanumšahom, kojoj je poginulo dvoje dece. Ubili su ih granatom u Obrinju. Videla sam se sa sestrom kod majke u Dolovu. Ona je iz Obrinja došla u Klinu. Svi smo tamo plakali i tugovali. Sestrino stanje je bilo strašno. Niti sat vremena nismo mogle da pričamo koliko smo plakale. Toliko smo se uželele jedna drugoj. Ona je bila tužna jer joj je poginulo dvoje dece, majka se brinula zbog nje, a i za mene jer sam bila u Nemačkoj. Sestra je bila mnogo tužna, ali šta da se radi. Život mora da ide dalje, iako ne postoji ništa teže. Ona je onda kupila kuću u blizinu pa smo se posećivale. Išla sam kod nje, razgovarale bismo, ali sam uvek plakala zbog sestre.

Moja deca su odmah ovde krenula u školu u Grebniku. Deci je dobro išlo, ćerke su završile osmi razred. Upisale su se u gimnaziju u Klini. Sinovi su išli u školu u Grebniku. Škola im je bila blizu. Školovali su se.

Posle rata je dolazio KFOR, tobože da kontroliše dvorište škole, da pregledaju, govorili su, „Slobodno uđite u školu“. Školu u Grebniku nisu zapalili. Bila je to stara škola, međutim posle rata su izgradili novu pa su se deca tu školovala.

Afrim je odmah posle rata kupio autobus. Pre je u Klini, u Svrhama radio sa samo jednim autobusom, tako smo preživeli. I braća su po malo radila, bavili su se uzgojem u bašti. Pre smo sadili višnje, imali smo lubenicu, prodavali smo po gradovima, po selima. Prodavali smo u Mališevu, Klini, u Peći. Nismo imali loše uslove za decu, nije nam bilo mnogo teško.

Imali smo jedno polje u blizini kuće, kao neka padina. Deca su tu svakoga dana izvodila krave na ispašu. Jednog ranog jutra, 2005. godine, je došao mužev brat od strica. Imao je 14 godina. Pozvao je moje sinove. Ušao je i oboje je digao iz postelje. Nikada neću zaboraviti taj dan. Obojica su izašla iz sobe, čak nisu uopšte ušli unutra, već su direktno izašli u dvorište. Umili su se, obukli, pojeli su po dva kuvana jaja. „Hajde brže“, govorio im je taj brat od strica, „jer sam ja već pustio krave! Hajde da zajedno idemo gore kod krava!“.

Tu smo bili ja, Afrim i svekrva. Čerke su i dalje spavale. Mi smo sedeli za stolom napolju u dvorištu. Govorili su mi, „Požuri mama, da pustimo krave na ispašu jer želimo da idemo da se igramo sa decom“. Drugi sin, Ardit, češće nije išao sa kravama. Uvek je išao najstariji. Međutim, tog dana je Bog poslao i njega. Afrim je popravljao autobus, hteo je da ide, jer su pre prevozili putnike za Albaniju. Ali, tog dana nije otišao. Izgleda je Bog hteo pa je Afrimov brat otišao. Afrim je rekao, „Ja ću ostati jer moj autobus nije u redu.“

Došao je mlađi sin tog dana i poljubio me je u oba obraza. „Dobro“, rekao je, „Spremi ručak. Kada spremiš“, rekao je, „ja ću ti mahnuti odozgo i uzeću Adema sa sobom“. Rekla sam mu, „Dovedite krave oko 11-12 sati, jer je mnogo toplo, kada ih budete doveli, mama će do tada napraviti ručak“.

Odoše deca da se igraju, ja krenuh za ženskim poslovima kao i svakog jutra. Otišli su gore, nisam ništa slutila, samo je u jednom trenutku toliko puklo da su se zatresli prozori u celom selu. Nadvio se crni dim, a celo selo se prenerazilo. Vikali su, „Šta je bilo?“.

Kada sam videla dim, izašla sam u dvorište, videla sam stričeve i celo selo kako je krenulo gore. Izašla sam trčeći. Rekli su, „Deca su naišla na minu“. Rekli su, „Sva su deca poginula“. „Kuku, šta nas je snašlo!“, zakukala sam. Krenula sam ka padini bez daha, da odem kod svoje dece. Zaustavili su me deverovi i stričevi, „Ne, nećeš ih videti!“

„Oh“, rekla sam, „Hoću da ih vidim, hoću svojim očima da vidim moju decu! Ne zaustavljajte me!“ Kada sam otišla, videla sam da je stariji sin krvario. Drugi sin je bio na zemlji pored njega okrenut licem ka zemlji.

Vrisnula sam, tada sam izgubila svest, nisam više znala za sebe. Takođe ni muž nije znao za sebe. Mahala, deverovi i celo selo su se bavili decom, mi uopšte više nismo bili svesni.

Pozvali su helikopter, došao je KFOR, svi iz Kline, ko god je mogao, došao je jer je petoro dece nabasalo na minu. Taj Afrimov brat od strica se zove Šćipdon. On je našao tu igračku, izgledala je kao hemijska olovka. Jeli su kupine, igrali su se sa loptom, onda ju je on našao i rekao, „Našao sam nešto!“ Deca su otišla da vide šta je to našao. On je pomerio sa mesta i odmah je eksplodirala, sve ih je zakačila.

Tom dečaku koji je našao minu, njemu su se komadići mine zarili u lice. Moja dva sina i još taj jedan sin Afrimovog brata od strica koji je poginuo, njih troje su bili zajedno. Njih je oborila na zemlju. Tog drugog brata od strica, koji je imao 14 godina, i njega je na mestu ubila. A ovoga kojem su se komadići zarili u oči, zabili su se duboko unutra, skroz su ga uništili.

Došao je KFOR-ov helikopter uzeo ih je sve, došla je vojska, policija, nisam više znala šta se dešava. Došli su lekari i davali su nam injekcije kod kuće. Rekla sam, „Oh, ja hoću da vidim! Zašto želite da mi izgubite svest?“ Ponovo sam izgubila svest, dali su mi injekciju. Onda sam se sa jednom strinom i jednim sinom od strica popela gore tamo, rekla sam, „Hoću da odem tamo gde su mi deca, hoću da znam šta je sa njima“.

Ovde su mi govorili, „Nisu deca poginula, samo su ranjeni“. Ja sam znala, jer su mi rekli, da je Adem poginuo na mestu. Afrim mi je rekao, „Ženo, Adem je poginuo na licu mesta, a Ardit je živ, vode ga za Prištinu“. Rekla sam mu, „Tako nam je bilo pisano. Pobjegli smo od rata, ali je sudbina htela da se oba sina vrate da bi ovde umrli“.

11-tog smo sahranili Adema. Velika je bila sahrana, preteško. Samo što nismo poludeli od tolike tuge i jada. 10. jula se to desilo, sutradan su sahranjeni, Adem i Ademov brat od strica. Istog dana su sahranjeni. Došlo je celo Kosovo. Nisam više znala ni ko ulazi ni ko izlazi, niti sam išta znala o sebi.

Onda su se bavili ovim drugim sinom, muž i deverovi su išli u Prištinu. Kada sam i ja otišla u Prištinu, imala sam šta da vidim. Ležao je ceo u zavoje. Doktor mi je rekao, „Pričaj sa njim, iako ne može da govori, čuje tvoj glas“. Pričala sam mu, rekla sam mu, „Došla je mama, pričaj sa mamom. Sine moj, vezali su te celog. Da li vidiš mamu?“ Pričala sam koliko sam mogla. Od tuge sam o svemu pričala sa njim.

On uopšte nije reagovao. Bio je ceo u zavojima, i glava, i oči, nisam mu uopšte videla lice, samo telo. Dodirnula sam mu noge, ruke, vrat. Ceo je

bio žut, jer je bio ranjen. Povezan na aparate. Bila sam sa njim jedno pola sata, pričala sam sa njim, plakala, dok nije lekar došao i rekao mi, „Da li si mu rekla šta si htela da kažeš?“ Otišla sam do vrata, vratila sam se još jednom, zagrlila sam sina.

Čim sam prošla kroz vrata bolnice, doktor mi je javio da je Ardit umro. Lekar je rekao, „Izgleda je čekao samo ti da dođeš da se pozdraviš sa njim“. I on je umro, u bolnici, 15. jula.

Ardit je bio mnogo vezan za mene. Nikada nije otišao u školu bez da ga ja otpratim do vrata. Iako je bio obućen, nikada u školu nije otišao dok me ne bi poljubio. Ovaj stariji, da, voleo me je puno, ali je više bio vezan za oca. A Ardit ni jedan dan nije mogao bez mene.

16. jula smo sahranili Ardita. Ni sama ne znam kako smo to preživeli. Tugovala sam, a sa druge strane sam pokušavala da ohrabrim muža, jer je njemu bilo gore nego meni. Bio je bez svesti, nije mogao ni da stoji na sahrani. Oko njega su stalno bili doktori, bio je na aparatima, bio je jako loše. Meni su davali injekcije, gubila sam se, često nisam znala gde sam, plakala sam.

Tako su nam dani prolazili u tugovanju. Dve godine smo išli doktorima, pokušavajući da ozdravimo. Na lekovima, tugujući. Obe ćerke su tugovale, bile su odrasle. Kada su vidale nas, tugovale su još više. Uvek uz plač, uvek uz tugu. Uvek su u školu kretale plačući, plačući su se vraćale. Druga ćerka, Dafina, je izgubila jednu godinu zato što smo bili u Nemačkoj. Kada smo se vratili, krenula je u isti razred sa Ademom. Nikada ćerke nisu srećne otišle u školu, zbog nas. Nikada više nismo imali neku radost ili neki banket bez tugovanja.

Međutim, život mora da se nastavi, zbog dece. Muž je govorio, „Kako da živim dalje? Bolje da ubijem sebe, odoše mi oba sina“. Meni je srce htelo da prepukne, ali sam mužu govorila, „Tako je Bog hteo, šta da radimo?“ Mi smo odbegli u Nemačku pokušavajući da ih spasemo. Ali evo, dođosmo ovde pa ih ubismo“. Rekla sam mu, „Ostale su porodice kompletno ubijene, tako i mi, šta da radimo, takva nam je bila sudbina“.

Bili smo u depresiji skoro godinu dana. Oboje smo bili jako loše. Muž nije mogao da radi, više su radila njegova braća umesto njega. Muž je išao kod jednog Agron Zajmija u akovici, išao je na neke kontrole za glavu. Svekrva nas je mnogo tešila, kao i braća i okolina. Svekrva je govorila, „Mora se živeti, mladi ste, opet ćete izroditi decu. Bog je tako hteo da umru ovi koji su umrli, bio je rat.“ Govorila je, „Mora se živeti, brzo ćete roditi drugu decu“. Tako su nam davali volju za životom. Cela muževa porodica nam je mnogo pomogla. Svekrva, moja majka, braća, okolina, svi

su nam pričali, dolazili svu svake večeri i svakog dana. Išli smo i doktorima.

Ostala sam u drugom stanju. Nakon dve godine mi je Bog podario Adema. Obnovila sam ime prvog Adema. Onoliko koliko smo se obradovali, toliko smo i plakali. Svi, moja braća, Afrimova braća, svi članovi porodice, uže porodice, koji su tog dana bili u akovici tog dana kada se rodio Adem, svi smo se obradovali, ali smo i plakali. Obradovale su se ćerke. Cela porodica se obradovala.

Nakon godine i tri meseca mi je Bog podario i Ardita, i njemu sam obnovila ime prvog Ardita. Zahvalna sam i lekarima iz akovice, jer su bili upoznati sa našim slučajem, da su nam deca poginula, pa su nam mnogo pomogli. Nikada im to neću zaboraviti. Uz njihovu pomoć sam ostala u drugom stanju, jer sam imala problema nakon deset godina pauze, ali Bog mi je podario Adema.

Kada se Ardit rodio bili smo jako tužni. Mnogo smo se obradovali ali je bilo i tužno. Obradovali smo se kada nam se rodio prvi Adem, ali smo se još više obradovali za ove kojima smo obnovili njihova imena. Svi su nam govorili, „Ne valja da se obnavljaju imena dece“. Međutim, ja sam bila uporna, a muž je rekao, „Mi ih drugačije nećemo zvati, osim njihovim imenima. Ja njih nikada neću zaboraviti“. Iako ovi nisu zauzeli mesta one dvojice što su poginuli, meni je dovoljno da njihova imena svakodnevno izgovaram.

Sada i deca znaju šta se desilo, ispričali smo im. Prošle godine smo im rekli, 2019. godine. Povelili smo decu u školu, a tamo su im rekli, „Vi ste imali još dva brata, zvali su se Adem i Ardit“. Došli su iz škole i rekli, „Mama, tata, neki učenici u školi su nam rekli da je bio jedan Adem koji je imao 12 godina i jedan Ardit, i da su naišli na minu koju su Srbi postavili ovde.“ Muž mi je rekao, „Boga mi, ženo, bolje je da kažemo deci“. Dovelili smo decu u dnevnu sobu i ispričali smo im šta se desilo.

Autom smo povelili decu na groblje. Tamo, na groblju, su nas samo posmatrali, oboje. „Mama, zašto plačeš? Tu sam ti ja sada“, rekao je Ardit. Adem je rekao, „Evo mama, sada imate nas. I mi ćemo porasti.“ Šalili su se, „Da oni nisu umrli, da li biste nas rodili?“ Zadirivali su nas tu na groblju. Međutim, i oni su se rastužili, plakali su zajedno sa nama tu na groblju. Grlili su nas obojica, ovaj stariji je grlio svog oca, a mlađi mene. Dao ih je Svevišnji Bog, kao da su ona dvojica ponovo oživele. Imaju isto lice, kako prvi, tako i drugi. Iste mi je podario Bog.

Mnogo je teško na ovom svetu. Ne znam da li postoji nešto teže. Mnogo nam je teško palo, mnogo. Ali, ne znam, Bog ti daje snagu i strpljenje. Uži

krug porodice, društvo, bližnji, svi su nas terali da živimo jer nam je bilo mnogo teško.

Za minu su tada govorili da su je postavili Srbi, jer smo mi ranije javili, pitali smo ih, „Da li ste kontrolisali ovu zonu?“ KFOR je govorio, „Da, pregledali smo je“. Srpska vojska je bila u Grebniku, baš na toj padini. Tamo gore je bilo mnogo punktova. Kažu da su bili srpski.

Ovaj dečak koji ju je našao, kada smo ga pitali, rekao nam je, „Ja sam je našao, izgledala je kao hemijska olovka. Kada sam je pritisnuo, tada je eksplodirala“. Došli su stručnjaci za mine da kontrolišu, ali nisu više ništa našli. Tu je bila montirana, tu je i eksplodirala. Toliko jako je eksplodirala da se celo selo zatreslo. Stakla na prozorima kuća su se slomila. Svi su rekli, „Šta je puklo ovoliko?“

Došli su ovde da fotografišu, da snimaju, govorili su, „Ovo su posledice rata. Srbi su je ovde postavili. Ovo je deo rata. To je bila nesreća dece. Celo Kosovo je tako prekriveno minama“. Govorili su, „Bile su skrivene jer su ih tako postavili Srbi. Mi smo celo ovo mesto pregledali. Sve smo pregledali“.

Možda ima još mina, ko zna, jer mi nismo još toliko slobodni da se krećemo ovuda. Bilo je mnogo Srba ovuda. Tokom celog rata su tamo bili pozicionirani Srbi, u onoj kući onde. Tu su najduže bili, jer se cela ova ravnica, ova dolina, cela Klina, vidi sa te padine.

Posle rata su u škole dolazili stranci, uz prevod su držali predavanja. I mi smo, zajedno sa mužem i deverovima govorili deci, „Ako nađete nešto, ne dirajte jer su to mine, mogu da eksplodiraju. Ako nešto vidite, morate doći da nam javite, da nam kažete. Mi ćemo javiti policiji ili KFOR-u, kako bi došli da ih uklone“. Mada, i deca su ih se oduvek plašila jer su im u školama često govorili o minama.

Ali, eto, eksplodirala je tu među decom i odoše mi obojica. Nikada ih ne mogu prežaliti. Sada smo došli u neke godine, pa sve doživljavam još teže. Viđam im drugove, žene se, dobijaju decu, a meni je teško. Za majke je mnogo teže. Otac, ipak, izađe po malo, ali za majku je mnogo teško.

Obe ćerke su mi se udale. Obe su bile jako tužne, Merita i Dafina. Sada imaju dva brata i nema na svetu sestara koje se više brinu o braći od njih dve. One su ih odgojile. Ja sam samo rodila ova dva sina, one su ih oblačile, one su ih presvlačile, one su ih hranile. Mnogo su se ćerke brinule o ova dva brata.

Starija ćerka je prošle godine otišla u Belgiju. Ona ih je odgojila jer je radila kao učiteljica, završila je pedagogiju, završila je i master studije.

Sada, 10 oktobra, će napuniti 30 godina. I ćerke su bile mnogo utučene. Kada dođu, brinu se o meni, mnogo me vole. Uvek me vide tužnu, pa se trude da mi odagnaju misli, da me oraspolože, da me izvedu, šetaju me, vode me svuda, samo da me vide srećnom, mene i svog oca. Ali, tuga nas nikada ne napušta.

Ostao mi je žal što im nisam mogla videti lica, nijednome, iako nije imalo šta da se vidi. Ovog starijeg sam samo malo videla, i više mi nisu dozvolili da ga vidim, osim na dan sahrane. Ni drugog nisam mogla da vidim jer je bio u zavojima. Nije imalo ni šta da se vidi. Tog jutra sam ih ispratila i više nisam ništa videla. Odoše mi obojica.

Često mi dođu u san, sanjam ih. Najčešće ih sanjam kako dođu da me poljube. Kada sam trebala da rodim drugog Adema, sanjala sam Adema, poljubio me je, „Mama, evo, ja sam došao. Ponovo ću doći na ovaj svet, a ti tuguješ, mnogo plačeš. Zašto plačeš? Evo, opet će ti Adem doći“.

Drugog sina češće sanjam. Svakog puta kada ga sanjam, sutradan odem na groblje. Često idem. I ovih dana ću da odem jer su im rođendani. Kada bude godišnjica od pogibije, kada je eksplodirala mina 10. jula, odem gore na padinu, pa tamo plačem.

Muž do skoro nije mogao da ode na dečiji grob. Nikada. Ja sam uvek išla sa svekrvom. Posle su i ćerke porasle, pa sam išla sa ćerkama, sa svekrvom, ali muž nikada nije mogao da ode.

Muž mi ne dozvoljava da postavim njihove fotografije u sobi, ni u salonu. Ja volim da gledam njihove fotografije, ali njegovo srce ne može to da izdrži, odmah se onesvesti, nakon toga samo plače. Plaćući kaže, „Ne mogu da gledam njihove fotografije“. Skoro je počeo da odlazi na groblje, jer do skoro nije išao. Kada bi sahranili nekoga iz sela nikada nije išao na sahrane. Celo selo je znalo u kakvom je stanju. Nakon dva-tri dana bi otišao da izrazi saučešće, ali na sahrane nikada. Ni kada bi se desila neka teška smrt, kada bi neko iz porodice umro, ni tada nije išao na sahrane jer ne može da izdrži.

Danas, hvala Bogu što nam je Bog podario ova dva sina. Srce nam je slomljeno, zauvek će nam srca biti ranjena. Mi ih ne možemo zaboraviti sve dok i mi ne odemo k njima. Tuga nikada ne prestaje, samo se uvećava. Deca nam je sada odagnaju, zadovoljni smo, vole nas, volimo ih. Gledamo ih kako idu u školu oboje, pratimo ih. Uče lepo, zadovoljni smo. Međutim, srce nam je slomljeno. Ali, Bog nam ih je podario, pa nam je oboma malo zalečio srca, ali i celoj porodici.

Srećna sam i zbog ćerki, neka se i njima malo ublaži bol. Sestre pate za braćom skoro kao majka. Ali, dobro je, deca rastu. Stariji sin je napunio 13 godina u aprilu. Ovaj mlađi je 19 avgusta napunio 12 godina. Lepo rastu, lepo nam je sa njima u kući.

Međutim, za majke je mnogo teško, i za porodicu, za roditelje. Ne postoji ništa teže na ovom svetu nego da dvoje dece sahranite. Za mene je to nešto najteže na ovom svetu što me nikada neće proći sve dok ne odem k njima.

Međutim, život mora da se nastavi, nema nam drugog izlaza. Zbog muža, zbog ćerki, zbog okoline, život mora da se nastavi iako je preteško. Ne znam šta bi moglo biti teže. Ali, Bog nam je podario njih, Bog nas je pogledao, pa guramo dalje.

Zoja Gaši

Oteto Detinjstvo

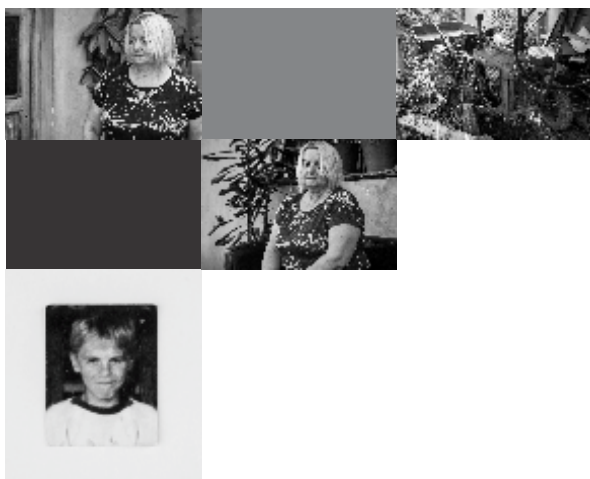
Iskustva dece
u ratu

“

Danas ne želim ništa drugo, samo da saznam istinu.
To bi bila najveća pravda za mene. Samo istina i
ništa drugo! Jer to dete nije znalo ništa, nikoga nije
naudilo, ni ono, ni ja, ni muž.

”

Zorica Blagojević

Zorica kaže da su Srbi lepo živeli u mešovitom selu sa Albancima. Do 1998. Seća se da je u to vreme država Srbija uniformisala kao rezerviste sposobne Srbe po selima. Ovo je u velikoj meri preplašilo albanske komšije. Dve zajednice u selu, koje su nekada čestitale praznike jedna-drugoj, pile vodu iz istog bunara i delili berićet zemlje, su postale „da izvade oči jedna-drugoj“.

Danas, smeštena već dve decenije u Srbiji zajedno sa porodicom, seća se neobičnih okolnosti porodične svakodnevice tog septembarskog dana 1998. godine, koja će, koliko god započela rutinski odlaskom sina u školu ujutru, a usled mnogobrojnih dešavanja koje danas izgledaju kao da je takav bio usud, je okončana time da sin više nikada ne provede noć u kući.

Oteto Detinjstvo
Iskustva dece u ratu

Otišao je sa ujakom da i on izgubi glavu

Zorica Blagojević

Ja sam Zorica, devojačko prezime mi je Matić. Rođena sam i živela u selu Bratutin dok sam odrasla, sa jedanaest godina. Bratutin je izuzetno selo. Bila su dva naroda, albanski i srpski. Sa Albancima smo imali korektan život, ali eto, desilo se je da propate i oni koji nisu trebali. Zajedno smo odrastali, išli u školu. U istu školu, samo je naš razred bio izdvojen. Zajedno smo se igrali, zajedno se šetali, slavili. Kada bi bio naš Uskrs oni bi dolazili kod nas, kada bi bio Bajram kod njih, mi smo išli kod njih. Stanje je bilo takvo do '98, normalno se je živelo, nismo imali nikakvih problema.

Završila sam osnovnu školu, ali dalje nisam nastavila. Kada sam završila, nisam nigde radila tokom vremena dok sam živela na Kosovu. Detinjstvo mi je bilo dobro,. Živela sam sa braćom, majkom i ocem. Oni su bili zemljoradnici. Nekako su završili osnovnu školu, ali nisu radili neki državni posao jer su živeli od zemljoradnje.

Roditelji su mi bili veoma dobri. Uvek je bila harmonija među njima, uvek smo imali korektan život. Morali su da rade, daju sve od nas da nas odgoje, inače ne bi uspeli. Najviše su radili u vinogradu. Otac je prodavao kako bi nas školovao, nahranio, kako bi mi uspeli, dok nismo odrasli kako bi i mi njemu pomogli. Sa braćom i sestrama je postojala harmonija. Svakako, ponekada je dolazilo do ljutnje, ali ne daj Bože da smo se svađali. I sada se družimo i posećujemo jedni-druge, pomažemo jedno-drugo, održavamo isti odnos.

Sa roditeljima sam imala dobru komunikaciju., jednako sam ih volela oboje. Nisam mogla da kažem da majku volim više ili oca. Bili su živi do pre dve godine. A kada izgubiš oba roditelja za manje od dva meseca, to je katastrofa. Majka se je razbolela, bolovala je od raka, a nakon nje je i otac preminuo. On je bio pet godina mlađi, oženio se je sa osamnaest godina, dok je majka imala dvadeset i tri godine. Takvo je bilo vreme, nije imao ko da se stara pa su se uzeli mladi. Otac je patio za majkom tako da je preminuo nakon nepuna tri meseca. Sahranjen je ovde u Banji. Odrastao je sa njom, pedeset i tri godine braka. Otac je bio samo 19 godina stariji od mene. Ja sam najstarije dete, zatim je Zoran, Negovan, Boban, pa Mikica i Dalibor, najmlađi brat. Za Bobana osećamo najveću tugu, ali kada su mi kidnapovali sina to mi je ubilo i roditelje i mene.

Dok nisam odrasla redovno sam išla u školu. Zatim sam našla muža. Tada je bilo drukčije, išlo se je na igranke, tu bi se upoznali. Malo smo se zabavljali, svideli se jedno-drugom. Prvi put smo se sreli kod tetke u susednom selu, Movljanu. Tu smo se upoznali i nakon dve-tri nedelje smo se uzeli. Normalno, došao je kod kuće, dogovorio sa roditeljima. Nisam htela da pobegnem, htela sam da uradimo kako treba. Udala sam se u selo Rečane u Suvoj Reci. Ne sećam se datuma kada tačno, ali kada sam dobila dete o kojem sada pričamo, otišli smo da sklopimo brak u opštini. Nisam išla u crkvu. Tada se nije tražilo, otišli bi u opštinu, potpisali, sklopili brak i gotovo.

Osovala sam porodicu, živela sa suprugom. On je radio, ja nisam. Nije imalo potrebe jer smo imali dovoljno za život, imali smo dosta zemlje. On je bio veoma dobar, bio je četiri godine mlađi od mene, postojala je harmonija. Njegova porodica je bila nešto veća, on je bio jedini sin, imao je četiri sestre. Imali su i strica sa ženom, koji nisu imali sinove nego samo udate ćerke.

Muž je radio u „Balkanu“, kao poslovođa do vremena kada smo izbegli odavde. Ovde je zatim primao minimalac, nije imao drugih prihoda, dok ja nisam radila. Ali, kada sam došla ovde sam bila primorana da radim jer se nije moglo živeti bez ičega. Decu sam školovala dole, kada smo došli ovde, nastavili su školu. Šta da radiš, život je takav.

Srećka smo dobili 1985. u Prizrenu. Bio je najveća sreća mog života. Bio je to najsrećniji dan, kada postaneš majka po prvi put, kada držiš tvoje dete. Sada me ovo vraća unazad. Tada sam bila najsrećnija, a sada najtužnija. Mnogo je teško. Ne dao Bog, dete niko ne može niko da ti zameni.

Zatim je rođen Stefan, '86, a za njim Jovanka, sa trinaest ili četrnaest meseci razlike. A zatim, nakon dve godine i najmlađa ćerka. Rodila sam pet i ne kajem se, najsrećnija sam majka. Deca su mi mnogo dobra, svako bi ih pozeleo. Mnogo su poslušni. Ovde su malo patili, dok tamo nisu radili dok su bili deca. Ovde su bili primorani da rade i završili su škole. A i sredina je drugačija. Međutim, deca su se prilagodila, radila. Stariji radi u jednoj firmi, šef je, već dvanaest godina je tu. Drugi isto radi u jednoj firmi, ali nije prijavljen. Kada ima posla, radi, kada nema, ne radi. Nevesta je kod kuće. Šta da se radi. Sestre su se udale. Jedna ima ćerku, druga ima ćerku i sina. Jedan brat ima ćerku i sina, a drugi ćerku. Ostalo je samo i najmlađi da se oženi.

U selu, na Kosovu, sve je bilo lepo dok nije počela da se pogoršava situacija. Stvarno lepo smo živeli sa Albancima. Nikada se nismo delili. Da oni imaju lubenice ili grožđe i da ne daju mojoj deci? Nije bilo govora o tome. Čak smo i vodu uzimali sa jednog bunara i pili zajedno. Ali kada je ova situacija počela, posle toga smo hteli da izvadimo oči jedni-drugima. Sve to, za šta? Za politiku. Nisu oni krivi, ni ja nisam kriva. Ovo se je primetilo 1998. godine. Tada je bilo najgore. Počelo je da se urušava od '96. Nije počelo kod nas u selu, već u gradu. Oni su počeli da napuštaju „Balkan“ iz Suve Reke. Ne znam kako se sada zove. Možda se i dalje tako zove.

Onda su tu šiptari napustili posao i radili su samo Srbi. Posle je počelo u policiji. Albanci nisu radili, već su radili ovi iz Srbije. Zatim su počeli da mrze jedni-druge. Međutim mi u selu nismo imali problema sa susedima. Nikada!

U Bratutinu je bilo gore jer je bilo veoma malo Srba, pa su se osećali gore. Tu su svi postali deo rezervista, hteli-ne hteli. Došli bi, dali ti uniformu, ti si morao da preuzmeš, a zatim te je komšija mrzeo zašto si obukao tu uniformu. To je bio najveći sukob, država nam je to uradila.

Brat, ovaj kidnapovani, je bio u rezervnom sastavu. Ovaj što je u Zrenjaninu je bio rezervista, dok najstariji nije bio. Najmlađi je bio mlad, njega nisu mogli da regrutuju. Tako je usađena uzajamna mržnja.

Mi smo se brinuli šta će se dogoditi, ali uopšte nismo razmišljali da ćemo morati da odemo odande. Nikada! Pre bih zamislila smrt nego da živim u Srbiji. O ovome nisam nimalo razmišljala.

Tokom rata tu u selu je jedan komšija rekao supruhu: „Situacija je takva kakva jeste, bolje prodaj nešto, imaš dosta zemlje i kupi kuću za decu tamo, da je imaš. Ne dao Bog da se ikada desi, ali ipak, bolje kupi, da imaš negde da smestiš decu“. Moj suprug mu je rekao: „Pusti! A kako da ja živim tamo kada mi je mesto ovde u centru? Kako da odem sada da živim u Srbiji, nepoznatom mestu“, a on mu je odgovorio: „Situacija je takva, s voljom neću uraditi, ali doći će vreme kada ćeš morati da odeš, veruj mi“. On je bio korektan prema nama i tako se je i desilo. Moj muž nije hteo ništa da proda, već da ostavi zemlju deci da u budućnosti naprave neki objekat, šta god.

Međutim došlo je do toga kako je on rekao: „Doći će vreme da i mi pobeegnemo, ali će za vas biti gore jer ste vi ovde manjina, a mi smo većina“. I mi smo pobeegli, uzeli smo samo traktor i porodicu. Bili smo ja i deca, muž, muževa strina, jer ona nije imala dece i bila je sa nama, kao i ćerka mog muža. Moj je muž imao ćerku iz prvog braka. Bila je i jedna komšinica sa mužem i njena deca. Svi mi na tom traktoru, kao i jedna starija komšinica. Bilo nas je devetoro na traktoru, svi iz Rečana. Ništa drugo nismo poneli. Imali smo nešto novca sa sobom, ali nismo znali kuda idemo. Kada smo stigli u Suvu Reku, nisu nam dozvoljavali da dođemo ovde. U Prištini smo jednu noć spavali u hotelu, ne sećam se, a zatim smo treći dan pobeegli za Srbiju. Nismo znali kuda idemo, deca su nam bila mala. Najmlađa ćerka, Bojana, je tada imala tri i po godine, četiri. Deca su bila na traktoru, tražila su mleko, a nije moglo nigde ni da se kupi, nisi znao kuda ideš, gde ćeš spavati. Ali moraš da nastaviš, staviš sunder i spavaš ili na prikolici ili ispod nje. Tako je potrajalo nekoliko dana.

Otišli smo u Lapovo, u jednu školu. Jednom su deca spavala na betonu, pločicama. Nakon Lapova u jedno selo, ne znam kako se zove. Zatim smo spavali tu, stigli u Kraljevo u Adrane u školi. Boravili smo mesec i po dana ili dva. Živeli smo u kolektivnom centru, bilo nas je više od 40 u dva razreda. Crveni krst nam je pomagao, davao malo hrane, vode, sundera da spavamo. Nije imalo mesta da se okupaš, istuširaš, gde da okupaš decu, bilo je užasno. Deca su se razbolela, imala su temperaturu, pojavio im se je herpes po rukama zbog nečistoće. Ne dao Bog nikome. Ne kažem da smo samo mi, i vaši su takođe pobeegli. Pričala sam sa komšijom. I vaši isto, ništa bolje od nas nisu prošli. Ali sve ovo je uradila politika.

Zatim je došao jedan prijatelj i našao kućicu, ovde, u Vrnjačkoj Banji. Muž je počeo da radi privatno. Prvo smo se smestili u ovu kuću odmah ispod nas. Tu smo živeli tri godine. Sada tu niko ne živi. Posle smo živeli privatno na nekoliko mesta ovde u Vrnjačkoj Banji i kada smo prodali imovinu na Kosovu smo došli u ovu kuću. Kuću na Kosovu su nam srušili, ali nam je komšija kupio zemlju. Nije moglo drugačije jer je ar zemlje ovde veoma skup.

22. setembra 1998. godine, mada je bolje da ne pamtim taj dan, moj sin Srećko je krenuo u školu. Išao je u školu u Suvoj Reci. Taj dan nikada neću zaboraviti dok i ja ne odem kod njega. Krenuo je ujutro autobusom. Oko pola dvanaest sam videla da se vraća kući zajedno sa mojom tetkom. Ona je živela jedno četiri kilometara iznad. Video ju je da čeka autobus za selo Movljane i pitao je: „Šta radiš ovde tetka“. A ona mu je rekla: „Čekam autobus sine, da odem gore“. On je tražio od razredne da ga pusti pa su zajedno došli peške. Ispratio ju je. Ja sam ih videla kako dolaze. „Zašto si napustio školu?“, pitala sam ga, a on mi je odgovorio: „Bilo mi je žao tetke pa sam došao sa njom“. „Dobro“, rekla sam mu. Spremila sam kafu da popijemo sa tetkom. Nije prošao ni sat kada je došlo vreme za autobus pa je ona otišla.

Došao mi je brat Boban sa suprugom i dve ćerke u kolima u posetu i da bi ostavio kod mene ženu brata koji je u Zrenjaninu kako bi otišao u posetu drugoj tetki u Movljanu. Ja sam mu rekla: „Jel vidiš kakvo je stanje, nemoj dalje da ideš jer tebe ne poznaju, a nas možda neko da jer nas poznaju kao komšije, a možda nas i oslobode, dok si ti sada došao iz Bratutina, sigurno te neće pustiti da odeš“. Rekao je: „Ne, sada nema ništa. Evo otišao je ovaj zet sa onim drugim autobusom, idem i ja i vratiću se brzo“. Ja sam insistirala da ne ode. Nije hteo da me poslušati i otišao je. Moj sin je počeo da plače za njim, da bi i on išao sa njim. Rekla sam mu: „Nemoj sine, vidiš kakva je situacija, nemoj da ideš tamo“. Rekao mi je: „Ali ja idem svaki dan u školu i niko me ne dira“. „Da, ali ti ideš sam, kao dete. Nemoj da ideš sa ujakom“.

Međutim, moj brat kada ga je video da plače se vratio da ga povede. Ja sam mu rekla: „Nemoj slučajno, ne može da ide“. Rekao je: „Kako da ne? Da ga ostavim ovde uplakanog, a sam odem?“ Pružio mu je ruku do vozila i otišli su.

Mogu reći, ako me neko pita, koje pantalone, koju bluzu, koje cipele je nosio tog dana. Svega se sećam.

Nije prošao ni sat vremena i došao mi je muž. Video je nevestu sa dvoje dece, a ona je bila trudna sa najmlađom. Pitao je: „Gde su Boban i Srećko?“, rekla sam mu: „Odoše za Movljane“. A on mi je odgovorio: „Više nikada ih nećeš videti“. Pitala sam ga: „Kako ih više nikada neću videti?“, a on mi je odgovorio: „Eto, videćeš, kidnapovaće ih jer znaju ko prolazi. Naše iz sela ih neće dirati, ali ko god dođe izvan sela, sto posto, garantovano“. Tako se je i desilo.

Zatim smo obavestili MUP i oni su otišli gore, ali nikada više ništa nismo saznali, nikada ništa. Oni bi nam govorili: „Neće da diraju sina, on je dete, dok je drugi stariji. Ali, neće ga pustiti da ne kaže ko su“. Oni su bili i iz našeg sela, „šiptari“. Sina, da je bio sam, bi sigurno oslobodili, ali zbog drugog ga nisu oslobodili.

Zatim sam išla u Prizren i svuda, koliko sam bila u mogućnosti, dok sam bila na Kosovu. Svaki dan sam išla, i u Prištinu i u Beograd. Nema mesta gde nismo išli.

Ovi naši su živeli u Movljanu. I tu su bile dve nacionalnosti, Albanci i Srbi. Oni su imali propusnice. To nisu smeli nama da kažu, već samo onima koji su bili iz tog sela. Oni su imali nekakve propusnice, mogli su da idu do Suve Reke i da se vrate. Mi smo mogli da idemo do gore, dok iz drugih opština nisu mogli da idu. I tako se je i desilo jer je on došao iz Bratutina u Suvoj Reci, što je druga sredina. Plus, bio je u uniformi, to je najgore. Verovatno su mu rekli: „Šta si sada došao policajac?“ Verovatno su mislili da želi da ubije nekog.

Kidnaperi su bili možda iz treće kuće od naše jer je glava bio neka vrsta oficira u OVK. Kada smo rekli njemu, odgovorio nam je: „Nisam bio ja“. To je naš sused koji radi u Italiji. Svi porodično rade tamo. Rekao je mužu: „Da sam ja bio u toj grupi i da sam video tvog sina, oslobodio bih ga, ali bila je druga grupa“.

Sa ovim komšijom smo se sastali pre jedno šest godina na Merdaru jer je on kupio deo naše livade i došao je da nam donese pare, zbog toga smo morali da se sastanemo. On je doneo pare, jedva ih je sakupio, pa sam ja otišla da potpišem da može da prevede livadu na njegovo ime.

Moja sestra Mikica je imala 23 godine kada su joj ubili muža. I ona se je udala mlada. Živela je preko puta mene, u Rečanu, u istom selu. Muž joj je radio kao podoficir u vojsci. Godinama je bio tu i morao je da posećuje vojsku na terenu. Njih je bilo pet osoba u vozilu. Ubili su ga iz zamke, kao i sve ostale u kolima. I ona je pobjegla sa porodicom kada smo i mi pobjegli. Svekar i svekrva su ostali da žive u Kraljevu, dok je ona nakon nekoliko godina došla u Vrnjačku Banju i svekar je kupio jednu kuću ovde.

Srećka vidim u snovima stalno, ali uvek ga vidim malog. Ne mogu da ga zamislim odraslog jer bi sada imao 35 godina. To ne mogu, ali ga uvek vidim dok je bio mali.

Dok sam bila na Kosovu i imala kontakt sa ovima iz UNMIK-a koji su radili u Prizrenu, imala sam neku nadu da je sin živ negde. A za brata se nisam nadala jer sam čula da je ranjen u vozilu. On je bio policajac rezervista, zbog toga sam bila sigurna da nije živ, ali sam se nadala za sina. Jer je on dete, nikome nije ništa lođe učinio. Tako sam se nadala, ako ne činiš zlo, neće ni tebi. Ako ne uznemiravaš, neće ni tebe taj da uznemirava. Ako si uradio nešto, normalno da će i tebi. Ali, otkako sam došla ovde da budem iskrena izgubila sam nadu jer je prošlo puno godina. Da je živ, pronašao bi način da se javi.

Bratovo vozilo, Ladu, smo našli nakon mesec i po dana, negde oko trideset kilometara van sela. Našli smo ga kada je prošla vojska. Videlo se je gde je ušao metak. A za sina su govorili da je bio iza, ali ne sa vozačeve strane. Sada ne mogu ništa da kažem, samo da nagađam, ali ne znam šta se je desilo.

Danima sam bila u teškoj depresiji. Pila sam puno lekova, a čak i dan danas kada je sinov rođendan, kada je neki praznik, uvek se osećam loše. Danima, samo čekaš, misliš da će izaći odnekuda. I ostala deca su teško doživela ovo i dogovorili su se među sobom da ko god dobije sina prvi, da mu da ime Srećko. I sin je dobio prvo dete, ja nisam htela da se mešam, samo sam ćutala, ali on je dao ime sinu Srećko. To je najbolnija tačka mog života. Međutim, osećam se srećna kada zovem unuka tim imenom. Kako da kažem, čini mi se kao da sada vidim mog sina u njemu.

Sada živimo normalno. Ja radim kao kuvarica već godinama. I deca rade. I ovde smo se snašli. Deca imaju društvo, pomažu jedno-drugom. Na početku je bilo veoma teško. Išli su ko guske u magli. Nepoznata sredina.

Muž je radio u „Balkanu“, zatim je ovde primao minimalac, što mu dođe osam i po hiljada mesečno i radio je sa traktorom, privatno, kada bi ga neko unajmio, a radio je i sa građevinom koliko je mogao. Zatim se je desilo da je pao loše i udario glavu i umro na mestu, ovde, u ovoj kući. Okliznuo se je i pao. Kada sam se probudila ujutru, sin mi je rekao: „Tata je pao“. „Pa digni ga“, rekla sam mu. „On je umro“, odgovorio mi je on. Nikada u životu nije uzimao lekove, nikada nije išao kod lekara, nije imao ni zdravstveni karton. Nije bio ni bolestan, niti je imao bolove, ništa.

To je stres, ne dao Bog. Zatim, čim je prošao taj stres, umrli su mi otac i majka. Dakle, stres za stresom, ne dao Bog da se nekome desi ono šta se meni desilo. Nadam se da svi budu dobro, poštuju jedni-druge, cene, sarađuju, žive dobro.

Da smo imali neku imovinu ovde na vreme, ne bih živela pod kiriju jer smo devet i po godina živeli pod kirijom. Svaki mesec, to što zaradiš trebaš da daš za kiriju. Tada je kirija bila 120 evra, a gde su struja, voda, hrana, odeća i obuća, deca u školu.

Bila bi srećnija da sutra mogu da uradim nešto u mestu gde sam rodila decu. Ako ništa drugo, najmanje da odem vikendom, ostanem na mesec ili dva i vratim se. Međutim, ne možeš to sama da uradiš, ako se ne vrate i drugi. Ali, ako bi se vratilo kako smo živeli ranije u selu, sto posto bi se vratila. I komšiji sam rekla: „Žao mi je što je muž prodao zemlju, ja bi ovde napravila vikendicu ili bilo šta i dolazila bi najmanje jednom

mesečno“. A on mi je rekao: „Možeš da dođeš kod nas kad god hoćeš“. Međutim, to nije rešenje. Drugačije je kada imaš tvoju kuću.

Nisam bila više u Rečanu, nisam mogla, teško mi je. Ali sam se sreća sa komšijom na Merdaru. Još držim kontakte sa njim. Kao i sa još jednim. Sa ovih dvoje se redovno čujemo. Uvek su korektni. Kažu: „Ako ti zatreba nešto, slobodno nam reci“.

Moj sin, mlađi, često ide na Kosovo i radi sa nekim mašinama. Ide i stariji, ali ređe. Svuda, i u Prištinu i u Peć. Pravi neke mašine i ide na Kosovo da radi. Posetili su i Rečane. Kažu da je kuću pokrila trava, nema ničega. Crkva je srušena '99. i sve spomenike su srušili. Celo groblje je srušeno.

Išao je stariji sin sa mužem dok je bio živ. Muž je svake godine išao u selo, dok je meni bilo veoma teško. Deca mi nisu dala da idem. Znala su da mnogo patim i jedva sam krenula i ja na Kosovo nakon dugo vremena. Morala sam zbog dokumenata. Tada, kad smo prodali zemlju, morala sam da potpišem i ja kod notara.

Danas ne želim ništa drugo, samo da saznam istinu. To bi bila najveća pravda za mene. Samo istina i ništa drugo! Jer to dete nije znalo ništa, nikoga nije naudilo, ni ono, ni ja, ni muž.

Sin je bio odličan đak. Ponekada vrlo dobar, ponekada odličan. Dobro dete, mirno dete. Izuzetno. A šta je on znao? Tada je imao trinaest i po godina. Nije bio kao sada, da deca imaju mobilne telefone. Tada je imalo druženja, igranja loptom, sve normalno.

Ja lično sam spasla decu tog komšije kada je očišćeno to selo. Deca su preskočila ogradu, prešla u moje dvorište i govorila su: „Molimo te, spasi nas“. Ja sam ih odvela u moju sobu, rizikovala moju porodicu i moju decu kako bi spasla njih. Ali, dete kao dete nije krivo. Bila su to deca dvoje komšija, jednom je kuća iza moje, drugom ispod. Uvela sam ih u moju sobu, ostavila sa mojom decom. Došla je vojska i rekla: „Da vidimo da li je neko ovde!“, „Nema nikoga, samo moja deca“, odgovorila sam im. A šta da su videli tih dvoje gore i da mi je neko rekao: „Ja se borim, tvoji su kidnapovani, a ti spasavaš njihovu decu“. Mogla sam da rizikujem život i mojoj deci, kao i moj. Ali to je bilo jače od mene, morala sam da spasim tu decu. Bilo je jače od mene. Kako da ga vidim da plače i ne spasim ga?

Čula sam se i sa njihovim roditeljima. Stalno razgovaramo, na dva-tri meseca obavezno. Taj komšija je mnogo stariji od mene, ali smo stalno u kontaktu.

Njegova deca rade u Švajcarskoj. Uvek mi kažu: „Mi tebi dugujemo život. To što si ti uradila, ne bi niko uradio“. Iako sam tada imala 32 godine,

uopšte nisam razmišljala o drugoj porodici, jer mi je bilo veoma teško, jer zamislite, to su deca, nisu kriva. Nikome nisu naudila. Ako sam ja kriva, ako si ti kriv, ona nisu kriva. Kome su šta ona učinila?

I moj brat Boban je bio izuzetno dobar čovek. Bio je vojnik u Hrvatskoj kada je bilo najgore. Jedva je izvukao živu glavu kada je počeo rat. Zatim se je spasao odatle i došao u Bratutin, u rezervni sastav. Bio je dobar sa svima, nije se svađao ni sa kim, nikada. Kao što su vaši morali da idu u OVK, tako su i naši morali da idu u vojsku. Ali nije kriv što je morao da se uniformiše. Nema hoću-neću. Pozovu te u MUP i moraš da potpišeš i obučeš se, bez protivljenja. Situacija je bila takva. Posle ti ne možeš da me gledaš, ja ne mogu da te vidim očima. Koji je razlog? Teško, ali šta da se radi?

Zatim dođeš ovde u Srbiju, sve nepoznato, sve od početka dok ne stvoriš nešto. Ovde su nas prihvatili, ali uvek na nas gledaju kao na strane. I to je normalno. Sada smo skoro pola-pola ovde u Banji, a najviše ih je u Kraljevu. Ali opet, evo moja deca imaju stvarno dobro društvo i ja imam koleginice ovde, ne gledaju nas onako nimalo. Ali na početku da, dok nas nisu upoznali. Dok ne vide ko si, šta si.

Evo sada i najmlađa ćerka ima svoje društvo. Početak je bio veoma težak, ali u pitanju je 20 godina, nije malo.

Najviše krivim sebe jer sam mogla da spasim sina. A najviše bih želela na svetu da znam gde mu je grob.

Danas kažem da ga je sudbina povukla, izgleda da je bilo tako napisano, da ode sa ujakom i da i on zajedno izgubi glavu. Tako ja to vidim. Da ga istoga dana vidim posle škole, da mi nestane život, da sretne tetku, da propešači četiri kilometra, da mi tog dana dođe i brat, da krenu zajedno tog dana i da bude ubijen istog dana.

Kada bi popio malo, moj muž bi mi uvek prebacivao: „Tvoj mi je brat izgubio sina!“. Eh, to mi čini još težim, još težim. Da je znao, ni on sam ne bi otišao. Najteže u životu mi bi mi bilo kada bi mi to rekao. Sa jedne strane brat, sa druge sin, ne dao Bog da se ikome u životu desi ono što se desilo meni. Nikome! Otišla mi je majka, i otac, od bola.

Dolazili su dva-tri puta, uzeli su nam krv, da vide za ono, DNK. Ali do sada ništa. Desilo se je, ne kod Velike Hoće već kod drugog mesta, i tamo ima puno kidnapovanih, da su kidnapovana dva brata, čitava porodica od dvanaest članova i da je imalo tela, koja su sada pronađena i sahranjeni su u Beogradu, našli su ih. Ali mene do sada nisu zvali za ništa. Dok smo živeli tamo su dolazili, uzimali krv, ako nađu neko telo ili nešto. Zatim smo išli na Kosovo da pogledamo odeću, da ne prepoznamo nešto od

naših. Nismo našli ništa. A u selu u kojem sam živela ja je kidnapovano šestoro: dva brata, brat od tetke, komšija i moj sin, svi su kidnapovani iz ovog sela. Ostali su kidnapovani mesec dana pre mog sina. Jedan je bio vojno lice. On je bio bolestan, išao je za Beograd, njegov brat i brat od tetke su ga preuzeli u Beogradu da ga vrate za Dulje i tu su ih kidnapovali.

Za Vladu imam šta da kažem: neka nam nađu rešenje, neka nam pomognu da saznamo bilo šta u vezi naših. I naša i vaša Vlada. Čak i da mi sagrađe neboder, ne treba mi ništa, samo mi treba da saznam šta je bilo sa njima. To je jedina poruka. To bi bilo moje najveće bogatstvo, da saznam, da znam da li je živ ili mrtav i da odem i zapalim mu sveću, a ako je živ, da znam da je živ. Međutim, ne znam ništa. Ubija te nesigurnost rata, to je najgore. Ako su ga ubili, da znam gde su mu kosti.

A posle, ne žuta kuća, ne ona tamo, samo podiže tenzije. Niko ne govori istinu. Ne mogu da kažem da nije imalo i sa vaše strane. I kod vas ima dosta ubijenih. Svesna sam toga. Možda onog koji nije uradio ništa, možda su baš njega ubili. Ne mogu da kažem samo za mog, da se sazna za mojeg a da se ne brinem za druge. Ne. Za sve! To je moja poruka, da se sazna za sve. Da jednom izađe istina i vidi se, da se sazna sudbina tih porodica. Znači, ne da kažem samo za srpske ili muslimanske porodice, već za sve.

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

**Zorica
Bllagojević**

Oteto Detinjstvo

Iskustva dece
u ratu

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

94(496.51)
316-053.4/.6(496.51)(092)

Oteto Detinjstvo : iskustva dece u ratu / rukovodioc projekta Korab Krasnići ; prevod Bruno Neziraj. - Prishtinë : Forum ZFD, 2022. - 200 f.:ilustr. ; 24 cm.

Kosova -- Historia
Lufta e Kosovës, 1998-2000 -- Fëmijët
Intervistat -- Tregime personale

1. Krasniqi, Korab 2. Neziraj, Bruno

ISBN 978-9951-775-14-4

Aleph [000104682]

Oteto detinjstvo

Iskustva
dece
u ratu

ISBN 978-9951-775-09-0

9 789951 775090

Projekat sprovode:
forum ZFD program na Kosovu
Resursni Centar za Nestala Lica

Uz podršku:
Nemačkog Saveznog ministarstva za
ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ)
Švajcarske ambasade na Kosovu

Priština 2022